

प्रादेशिक धान बीउ उत्पादन तथा आपूर्ति योजना

(आ.व. २०८२/२०८३)

(भापा, मोरङ, सुनसरी र उदयपुर)

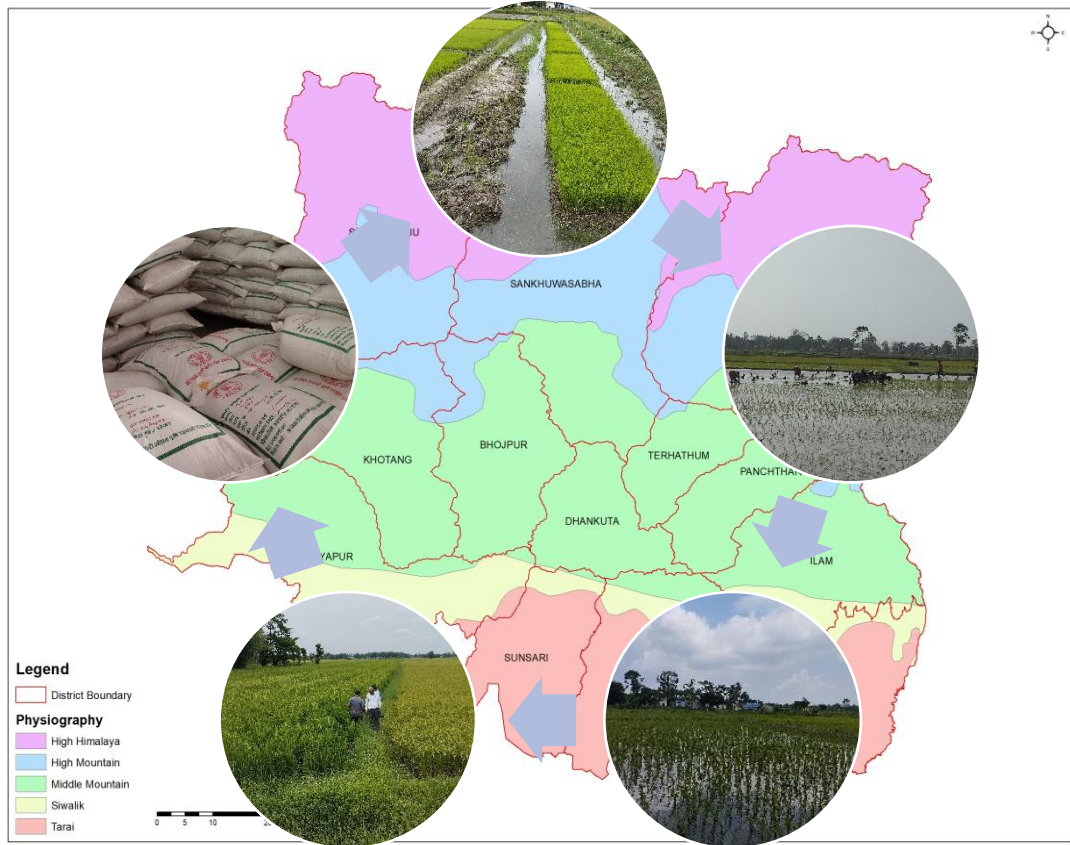

कृषि विकास निर्देशनालय

कोशी प्रदेश, विराटनगर

प्रादेशिक धान बीउ उत्पादन तथा आपूर्ति योजना

कृषि विकास निर्देशनालय

मोरङ, विराटनगर

दुई शब्द

बाली उत्पादनमा बीउको महत्वपूर्ण भूमिका रहन्छ। कृषि अनुसन्धानका नतिजा र अनुभवले समेत उत्पादन सामग्री, कृषि अभ्यास र वित्तीय लगानीमा परिवर्तन नगरी गुणस्तरीय बीउको प्रयोगले मात्रै पनि बाली उत्पादनमा १५-२०% ले वृद्धि गर्न सकिन्छ, भन्ने तथ्यहरू देखाएका छन्। नेपालमा प्रयोग हुने कुल बीउमध्ये करीब ७५ प्रतिशत बीउ अनौपचारिक स्रोतबाटै आपूर्ति भएको अनुमान छ। यसो हुनुमा बीउ उत्पादन, आपूर्ति र गुणस्तर नियन्त्रणको लागि प्राविधिक र संगठनात्मक समस्याहरू, बीउ उत्पादन र आपूर्तिको लागि व्यवस्थित योजना तर्जुमा गर्ने परिपाटीको अभाव र संघीय, प्रादेशिक र स्थानीय तहहरूबीचको अपर्याप्त कार्यमूलक अन्तरसम्बन्ध नै मुख्य कारणहरू हुन्। तथापि, सरकारले प्रमाणित गरेको औपचारिक गुणस्तरीय बीउको प्रयोग गर्न गराउन सके कृषि क्षेत्रमा सकारात्मक परिवर्तन ल्याई उल्लेख्य सुधार गर्न सकिने सम्भावना छ।

यसै सन्दर्भमा नेपाल सरकार र जापान सरकारबीच भएको सम्झौता अनुसार कोशी प्रदेशका भूपा, मोरङ्ग, सुनसरी र उदयपुर जिल्लाहरूमा 'बीउ उत्पादन, आपूर्ति र गुणस्तर नियन्त्रण प्रणाली सुदृढीकरण परियोजना' (प्राविधिक सहयोग परियोजना- मार्च २०२२ देखि जनवरी २०२७ सम्म) कार्यान्वयनमा आएको छ। यस परियोजनाले धानको बीउ उत्पादन, आपूर्ति र गुणस्तर नियन्त्रण सम्बन्धित प्रमुख सरोकारवालाहरूको क्षमता विकास मार्फत धानको बीउ उत्पादनमा वृद्धि तथा गुणस्तर सुधार गर्ने लक्ष्य लिएको छ। धान बाली नेपालको सबैभन्दा महत्वपूर्ण बाली भएको कारणले पनि यस परियोजनाले धानको बीउलाई विशेष महत्व दिई प्राविधिक सहयोग गरेको छ।

बीउ उत्पादन, आपूर्ति र गुणस्तर सुनिश्चितताका लागि सर्वप्रथम बीउ उत्पादन योजनाको महत्वपूर्ण भूमिका रहन्छ। यसै तथ्यलाई मनन गरी 'बीउ उत्पादन, आपूर्ति र गुणस्तर नियन्त्रण प्रणाली सुदृढीकरण परियोजना'को प्राविधिक सहयोग र बी.वि.गु.नि.के., परियोजना क्षेत्रका कृ.ज्ञा.के., स्थानीय तहहरूका कृषि विकास शाखाहरू र बीउ उत्पादकहरूसँगको सक्रिय सहभागिता र परामर्शमा कोशी प्रदेशको उद्योग, कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय अन्तर्गतको कृ.वि.नि.ले भूपा, मोरङ्ग, सुनसरी र उदयपुर जिल्लाका लागि तयार गरी पहिलो पटक कार्यान्वयनमा ल्याएको धानको बीउ उत्पादन तथा आपूर्ति योजना, २०८१/०८२ को सफल कार्यान्वयन, उत्साहजनक र देखिने परिणामहरूको प्रेरिक्यमा राष्ट्रिय बीउ बीजन समिति (NSB)ले उन्मोचन वा/र दर्ता गरेको धानको बीउमा कृषकहरूको विश्वास वृद्धि गर्न र उन्नत बीउको गुणस्तर सुधार गर्न बीउ उत्पादकहरूको बढ्दो सचेतना र जवाफदेहिता सहित यो दोस्रो धानको बीउ उत्पादन योजना २०८२/०८३ तयार गरिएको छ। यो योजनाले आगामी आर्थिक वर्षदेखि बाँकी १० जिल्लाहरूमा गुणस्तरीय धानको बीउ उत्पादन र आपूर्तिलाई सुदृढ पार्न बलियो जग बसालेछ र कोशी प्रदेश सरकारको यस प्रदेशलाई गुणस्तरीय धानको बीउको स्रोत केन्द्रको रूपमा विकास गर्ने प्रतिवद्धतालाई साकार पार्न समेत थप सघाउ पुऱ्याउनेछ भन्ने आशा लिइएको छ।

धानको बीउ उत्पादन तथा आपूर्ति योजना तयार गर्न विभिन्न तवरले सहयोग गर्नुहुने उद्योग, कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय, कोशी प्रदेश; बी.वि.गु.नि.के., हरिहरभवन; राष्ट्रिय बीउ विज्ञान प्रविधि अनुसन्धान केन्द्र, खुमलटार; राष्ट्रिय धानबाली अनुसन्धान कार्यक्रम, धनुषा; कृषि अनुसन्धान निर्देशनालय, तरहरा; जुटबाली अनुसन्धान कार्यक्रम, इटहरी; राष्ट्रिय कृषि आधुनिकीकरण कार्यक्रम, कार्यक्रम कार्यान्वयन एकाइ, मोरङ्ग; कृषि विकास फार्म, भूपा, परियोजना क्षेत्रका कृ.ज्ञा.के., स्थानीय तह/कृषि विकास शाखा, परियोजना सहयोग समुह सम्बद्ध प्रमुख/प्राविधिक/विज्ञ/वैज्ञानिकज्यूहरू, बीउ उत्पादकहरू, बीउ व्यवसायीहरू तथा अन्य सम्बन्धित सरोकारवालाहरूलाई धन्यवाद दिन चाहान्छु। साथै यो योजनालाई सम्बन्धित सरोकारवालाहरू बिच पुऱ्याउन प्रकाशन कार्यमा सहयोग गर्नुहुने यस निर्देशनालयका वरिष्ठ वागवानी विकास अधिकृत श्री टोनी बर्देवा, कृषि अर्थ विज्ञ श्री नवीन अधिकारी र बाली संरक्षण अधिकृत श्री सन्तोषी खड्कालाई धन्यवाद दिन चाहान्छु।

अन्त्यमा, सम्पूर्ण पाठकवृन्दबाट यस पुस्तिकामा सुधार गर्नुपर्ने पक्षहरू औल्याई आवश्यक सुझावसमेत प्राप्त हुनेछ भन्ने अपेक्षा राख्दछु।

२०८२/१२/०९

प्रकाशकुमार डाँगी
निर्देशक/परियोजना व्यवस्थापक
कृषि विकास निर्देशनालय,
कोशी प्रदेश, विराटनगर

संक्षेपीकृत शब्दावली

उ.कृ.स.म.	:	उद्योग, कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय, कोशी प्रदेश स
उ.बी.	:	उन्नत बीउ
कृ.अ.नि.	:	कृषि अनुसन्धान निर्देशनालय
कृ.प.वि.म.	:	कृषि तथा पशुपन्छी विकास मन्त्रालय, नेपाल सरकार
कृ.वि.फा.	:	कृषि विकास फार्म
कृ.वि.नि.	:	कृषि विकास निर्देशनालय
कृ.सा.क.लि.	:	कृषि सामग्री कम्पनी लि., झुम्का
कृ.ज्ञा.के.	:	कृषि ज्ञान केन्द्र
कु.खा.बी.भ.	:	कुशवाहा खाद्य बीज भण्डार, देवानगंज, सुनसरी
जाइका	:	जापान अन्तराष्ट्रिय सहयोग नियोग (Japan International Cooperation Agency)
जि.बी.स.स.	:	जिल्ला स्तरीय बीउ समन्वय समिति
जु.अ.का.	:	जुट अनुसन्धान कार्यक्रम
मू.बी	:	मूल बीउ (Foundation Seed)
ने.कृ.अ.प.	:	नेपाल कृषि अनुसन्धान परिषद
प्र.बी.	:	प्रमाणित बीउ
प्रा.का.स.	:	प्राविधिक कार्य समूह
प्रा.स.प.	:	प्राविधिक सहयोग परियोजना (Technical Cooperation Project)
बी.वि.गु.नि.के.	:	बीउ बीजन गुणस्तर नियन्त्रण केन्द्र
बी.प्र.द.	:	बीउ प्रतिस्थापन दर
बी.बि.प.प्र.	:	बीउ बीजन परीक्षण प्रयोगशाला
म.झो.सा.कि.स.सं.	:	महारानीझोडा साना किसान कृषि सहकारी संस्था लि. झापा
रा.कृ.आ.का.	:	राष्ट्रिय कृषि आधुनिकीकरण कार्यक्रम (बिगत प्रधानमन्त्री कृषि आधुनिकीकरण परियोजना)
रा.धा.बा.अ.का.	:	राष्ट्रिय धान बाली अनुसन्धान कार्यक्रम
रा.त.का.	:	राष्ट्रिय तथ्याङ्क कार्यालय
रा.बी.बि.स.	:	राष्ट्रिय बीउ बीजन समिति
रा.धा.बा.अ.का.	:	राष्ट्रिय धान बाली अनुसन्धान कार्यक्रम
स्रो.बी.	:	स्रोत बीउ (Source Seed)

विषय सूची

१	पृष्ठभूमि	१
१.१	परिचय	१
१.२	JICA-TCP धान बीउ परियोजना	१
१.३	२०८२-८३ धान बीउ उत्पादन तथा आपूर्ति योजना	२
१.३.१	धा.बी.उ.आ.यो.को आवश्यकता तथा उद्देश्य	२
१.३.२	योजना तर्जुमा प्रक्रिया र तरिका	३
१.३.३	अपेक्षित परिणामहरू	६
२.	प्रादेशिक धान बीउ उत्पादन तथा आपूर्ति योजना, २०८२/८३	७
२.१	उद्देश्य	८
२.१.१	समग्र उद्देश्य	८
२.१.२	विशेष उद्देश्यहरू	८
२.२	अपेक्षित परिणामहरू	८
२.३	लक्षित समूहहरू	९
२.४	कोशी प्रदेशमा कृषकहरूले रुचाएका र ने.कृ.अ.प. ले उत्पादन गर्ने धानको जातहरू	९
२.५	सेवा प्रदायकहरू तथा सेवा वितरण संयन्त्र	९
२.६	सेवा प्रवाह रणनीति	१०
२.७	सूचकहरू	१०
२.८	सीमितता	१०
३.	बीउ बीजनका स्तर अनुसार बीउ उत्पादन तथा आपूर्ति योजना	११
३.१	प्रमाणीकरण प्रणाली	१२
३.१.१	मूल बीउ उत्पादन तथा आपूर्ति	१२
३.१.२	प्रमाणित बीउ उत्पादन र आपूर्ति	१६
३.२	यथार्थ सङ्केत पत्र पद्धति	१९
३.२.१	उन्नत बीउ	२०
४.	बीउको गुणस्तर सुधार योजना	२५
४.१	न्यूक्लियस तथा प्रजनन बीउ	२५
४.२	मूल तथा प्रमाणित बीउ	२७
४.३	उन्नत बीउ	३१
५.	उन्नत बीउ उपयोग प्रवर्द्धन: उत्पादन तथा उपयोग अन्तराल सामञ्जस्यता कायम गर्ने	३५

अनुसूचीहरू

अनुसूची १:	कोशी प्रदेशमा धानको क्षेत्रफल, उत्पादन र उत्पादकत्व	३९
अनुसूची २:	तेस्रो बैठकमा उपस्थित प्राविधिक कार्य समूहका सदस्यहरूको विवरण	४०
अनुसूची ३:	२०८२/८३ मा कोशी प्रदेशमा क्रियाशिल तथा कार्यरत बीउ उत्पादकहरू	४३
अनुसूची ४:	बीउ स्तरहरूको परिभाषा	४७
अनुसूची ५:	कोशी प्रदेशमा धान जात नक्सांकन	४९
अनुसूची ६:	बीउको प्राविधिक परीक्षणको लागि ढाँचा (बीउ बीजन नियमावली, २०८१ को नियम १३, उप-नियम ४ सँग सम्बन्धित)	५१
अनुसूची ७:	भापा जिल्लामा मूल बीउ उत्पादन तथा आपूर्ति अनुमान, २०८२/८३	५३
अनुसूची ८:	मोरङ्ग जिल्लामा मूल बीउ उत्पादन तथा आपूर्ति अनुमान, २०८२/८३	५४
अनुसूची ९:	सुनसरी जिल्लामा मूल बीउ उत्पादन तथा आपूर्ति अनुमान, २०८२/८३	५५
अनुसूची १०:	प्रमाणित बीउ उत्पादन तथा आपूर्ति अनुमान, २०८२/८३	५८
अनुसूची ११:	भापा जिल्लामा प्रशोधित उन्नत बीउ उत्पादन तथा आपूर्ति अनुमान, २०८२/८३	६०
अनुसूची १२:	मोरङ्ग जिल्लामा प्रशोधित उन्नत बीउ उत्पादन तथा आपूर्ति अनुमान, २०८२/८३	६१
अनुसूची १३:	सुनसरी जिल्लामा प्रशोधित उन्नत बीउ उत्पादन तथा आपूर्ति अनुमान, २०८२/८३	६२

अनुसूची १४:	उदयपुर जिल्लामा प्रशोधित उन्नत बीउ उत्पादन तथा आपूर्ति अनुमान, २०८२/८३	६३
अनुसूची १५:	पूर्व जानकारी फाराम	६४
अनुसूची १६:	२०८२ को धान रोपाईकक सम्पन्न भए पछि धान जात अनुसार भापा जिल्लाको बीउ उत्पादकहरूसंग बाँकी अनुमानित उन्नत बीउको परिमाण (मे.टन)	६५
अनुसूची १७:	२०८२ को धान रोपाईकक सम्पन्न भए पछि धान जात अनुसार मोरङ जिल्लाको बीउ उत्पादकहरूसंग बाँकी अनुमानित उन्नत बीउको परिमाण	६६
अनुसूची १८:	२०८२ को धान रोपाईकक सम्पन्न भएपछि धान जात अनुसार सुनसरी जिल्लाको बीउ उत्पादकहरूसंग बाँकी अनुमानित उन्नत बीउ परिमाण	६६
अनुसूची १९:	२०८२ को धान रोपाई सम्पन्न भए पछि धान जात अनुसार उदयपुर जिल्लाको बीउ उत्पादकहरूसंग बाँकी रहन सक्ने अनुमानित बीउ परिमाण	६७
अनुसूची २०:	पक्तिवद्ध (Line Transplantation) तथा परम्परागत धान रोपाई विचको भिन्नता	६७
अनुसूची २१:	स्थानीय सरकार अनुसार भापा जिल्लाको अनुमानित धानको क्षेत्रफल (हे.)	६८
अनुसूची २२:	स्थानीय सरकार अनुसार भापा जिल्लामा रा.बी.वि.स. ले रिलिज गरेका नेपाली धानका जातहरू को अनुमानित माग विवरण	६९
अनुसूची २३:	स्थानीय सरकार अनुसार मोरङ जिल्लाको अनुमानित धानको क्षेत्रफल (हे.)	७०
अनुसूची २४:	स्थानीय सरकार अनुसार मोरङ जिल्लामा रा.बी.वि.स. ले रिलिज गरेका नेपाली धानका जातहरू को अनुमानित माग विवरण	७१
अनुसूची २५:	स्थानीय सरकार अनुसार सुनसरी जिल्लाको धान क्षेत्रफलको अनुमान	७२
अनुसूची २६:	स्थानीय सरकार अनुसार सुनसरी जिल्लामा रा.बी.वि.स.ले रिलिज गरेका नेपाली धानका जातहरूको अनुमानित माग विवरण	७२
अनुसूची २७:	स्थानीय सरकार अनुसार उदयपुर जिल्लाको अनुमानित धानको क्षेत्रफल (हे.)	७३
अनुसूची २८:	स्थानीय सरकार अनुसार उदयपुर जिल्लामा रा.बी.वि.स. ले रिलिज गरेका नेपाली धानका जातहरू को अनुमानित माग विवरण	७४

तालिकाहरूको सूची

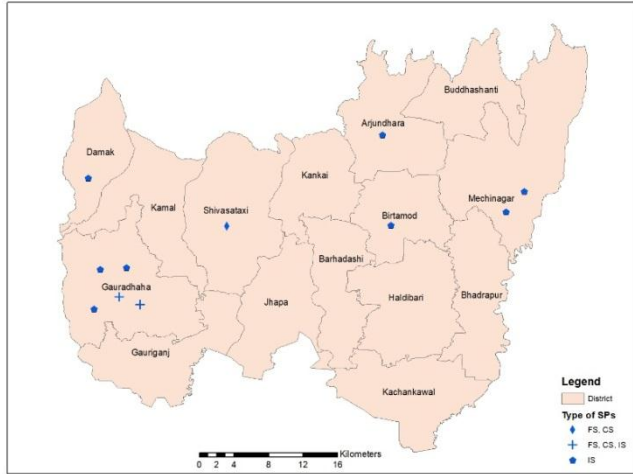
तालिका १:	नेपालको धान उत्पादनमा कोशी प्रदेशको स्थिति	१
तालिका २:	कोशी प्रदेशमा धानको क्षेत्रफल र धानको बीउ आवश्यकताको अनुमान, २०८०/८१	१०
तालिका ३:	उन्नत बीउ आवश्यकता अनुमान, २०८२/८३	११
तालिका ४:	कोशी प्रदेशमा रहेका आधारभूत बीउ उत्पादकहरू	१३
तालिका ५:	अनुमानित मूल बीउ उत्पादन र आपूर्ति, भापा	१४
तालिका ६:	अनुमानित मूल बीउ उत्पादन र आपूर्ति, मोरङ	१५
तालिका ७:	अनुमानित मूल बीउ उत्पादन र आपूर्ति, सुनसरी	१५
तालिका ८:	कोशी प्रदेशमा अनुमति प्राप्त प्रमाणित बीउ उत्पादकहरू	१६
तालिका ९:	प्रमाणित बीउ उत्पादन र आपूर्ति योजना, २०८२/८३	१७
तालिका १०:	धानको जातको आधारमा अनुमानित प्रमाणित बीउ उत्पादन र आपूर्ति २०२५/२६	१७
तालिका ११:	उन्नत बीउको स्वीकृत न्यूनतम मापदण्ड	२०
तालिका १२:	जिल्ला अनुसार कोशी प्रदेशमा उन्नत बीउ उत्पादन लक्ष परिमाण, २०८२/८३	२१
तालिका १३:	धानको जातको आधारमा अनुमानित उन्नत बीउ उत्पादन र आपूर्ति, २०८२/८३, भापा	२१
तालिका १४:	धानको जातको आधारमा अनुमानित उन्नत बीउ उत्पादन र आपूर्ति, २०८२/८३, मोरङ	२२
तालिका १५:	धानको जातको आधारमा अनुमानित उन्नत बीउ उत्पादन र आपूर्ति, २०८२/८३, सुनसरी	२२
तालिका १६:	धानको जातको आधारमा अनुमानित उन्नत बीउ उत्पादन र आपूर्ति, २०८२/८३, उदयपुर	२३
तालिका १७:	परियोजना क्षेत्रका जिल्लागत प्रशोधित (बिक्री योग्य) मूल/प्रमाणित/उन्नत बीउ उत्पादन योजना, २०८२/८३	२३
तालिका १८:	बीउको स्तर अनुसार प्रयोगशाला परीक्षणबाट प्राप्त बीउको गुणस्तरको न्यूनतम हद	२७
तालिका १९:	प्रदर्शनको लागि प्रविधि प्याकेज	२९
तालिका २०:	भापा र मोरङ जिल्लामा प्रविधि प्रदर्शन क्रियाकलापहरू	३३
तालिका २१:	सुनसरी र उदयपुर जिल्लामा प्रविधि प्रदर्शन क्रियाकलापहरू	३३
तालिका २२:	तालिम कार्यक्रम, २०८२/८३	३४

तालिका २३:	जिल्ला अनुसार मूल, प्रमाणित र उन्नत बीउ उत्पादन (२०२४/२५) र बिक्री (२०२५/२६)	३५
तालिका २४:	DESI अनुसार परियोजना लागु जिल्लाहरूमा आ.व. २०८२/८३ मा प्रजनन् बीउ, मूल बीउ र प्रमाणित बीउ को माग तथा वितरण र २०८१/८२को आपूर्ति (उत्पादन) स्थिति	३५
तालिका २५:	२०८२/८३ मा बीउ उत्पादन योजना कार्यान्वयन गर्न सञ्चालन गरिने क्रियाकलापहरू	३६
तालिका २६:	२०८२/८३ मा उन्नत बीउ प्रवर्द्धन गर्न स्थानीय तहहरूलाई संघीय सशर्त अनुदान	३७

चित्रहरूको सूची

चित्र १:	जिल्ला धान बीउ उत्पादन तथा आपूर्ति योजना, २०८२/२०८३ तर्जुमा विधि	५
चित्र २:	बीउ उत्पादन तथा आपूर्ति योजनाको सम्भागहरू (COMPONENTS)	१०
चित्र ३:	बीउ उत्पादन र प्रमाणीकरण प्रक्रिया	११
चित्र ४:	जिल्ला अनुसार मूल बीउ उत्पादन क्षेत्रफल र आपूर्ति हुने अनुमानित बीउको परिमाण	१३
चित्र ५:	धानको जात अनुसार अनुमानित मूल बीउ आपूर्ति हिस्सा	१४
चित्र ६:	प्रमाणित बीउ उत्पादनमा विभिन्न धान बालीको अनुमानित आपूर्ति हिस्सा (प्रतिशत)	१८
चित्र ७:	उन्नत बीउको ट्याग (नमुना)	२०
चित्र ८:	लाइन खेती विधि प्रदर्शन गतिविधिहरू	२६
चित्र ९:	बीउ उत्पादन चरणहरू	२८
चित्र १०:	उन्नत बीउ सुधार गर्न तालिम तथा प्रदर्शन क्रियाकलापहरू	३१

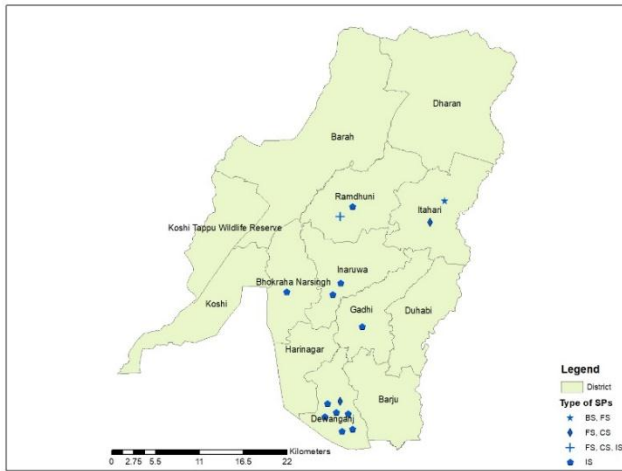
परियोजना लागू भएका जिल्लाहरूमा बीउ उत्पादकहरू

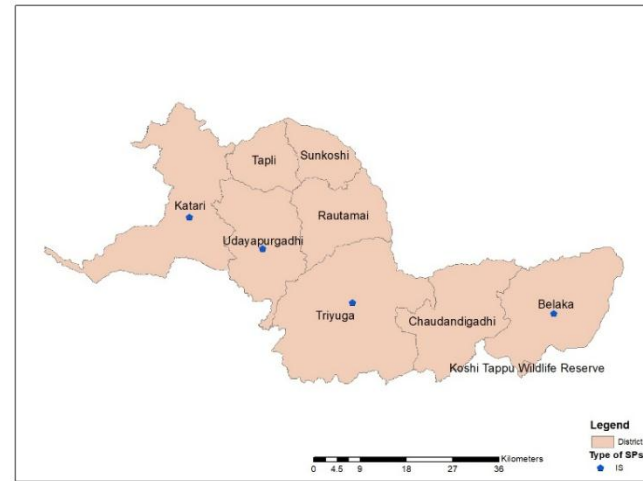
झापा

मोरङ

सुनसरी

उदयपुर

१ पृष्ठभूमि

१.१ परिचय

- नेपालको खाद्यान्न बालीहरू मध्ये क्षेत्रफल, उत्पादन तथा दैनिक उपभोगको आधारमा धान मुख्य बाली हो। देशको कुल खेतीयोग्य जमिनको ६०% भन्दा बढी र कुल खाद्यान्न उत्पादनको ५०% भन्दा बढी क्षेत्रफल धानले ओगटेको छ। नेपालको कृषि ग्राहस्थ उत्पादन (AGDP) मा खाद्यान्न बालीहरूको योगदान मध्ये धानको योगदान लगभग १४% सहित उच्च रहेको छ। (MoALD २०८०)
- नेपालको अर्थतन्त्रमा लगभग एक चौथाई योगदान रहेको कोशी प्रदेशको राष्ट्रिय धान उत्पादनमा महत्त्वपूर्ण भूमिका रहेको छ। तालिका १ मा प्रस्तुत तथ्याङ्कले कोशी प्रदेशको धानको औसत उत्पादकत्व नेपालको औसत उत्पादकत्व भन्दा केही बढी रहेको देखिन्छ। साथै नेपालको कुल धान क्षेत्रफलमा, कोशी प्रदेशको हिस्सा लगभग २३ % छ। अनुसूची १ मा कोशी प्रदेशका १४ जिल्लाहरूको धान उत्पादन क्षेत्र, उत्पादन र उत्पादकत्व प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका १: नेपालको धान उत्पादनमा कोशी प्रदेशको स्थिति

क्र.सं.	वर्तमान स्थिति	नेपाल	कोशी प्रदेश	हिस्सा, % मा
१	धान बालीको क्षेत्रफल, हे.	१४,४७,७८९	३,३२,६१७	२३.०
२	उत्पादन, मे.टन	५४,८६,४७२	१३,३६,०५६	२४.४
३	औसत उत्पादकत्व मे.टन प्रति हे.	३.८	४.०	नेपालको औसतभन्दा ३ % ले बढी

स्रोत: SINA/MoALD, 2080/81: कृ.प.वि.म.

१.२ JICA-TCP धान बीउ परियोजना

- जापान अन्तर्राष्ट्रिय सहयोग एजेन्सी (JICA) को प्राविधिक सहयोगमा “बीउ उत्पादन, आपूर्ति तथा गुणस्तर नियन्त्रण प्रणाली सुदृढीकरण परियोजना” (परियोजना) कृषि तथा पशु पन्छी विकास मन्त्रालय (कृ.प.वि.म) र JICA बिच वि.सं. २०७८ मार्ग १७ गते तदनुसार ३ डिसेम्बर २०२१ मा छलफल भई हस्ताक्षर भएको रेकर्ड (Record of Discussions) को आधारमा शुरु भएको हो। चैत्र २०७९ (मार्च २०२२) मा शुरु भएको यो परियोजनाको अवधि पाँच वर्ष रहेको छ। यो परियोजना कोशी प्रदेशका चार प्रमुख धान उत्पादक जिल्लाहरू, झापा, मोरङ, सुनसरी र उदयपुरमा सञ्चालित छ। यी चार जिल्लाहरूले सामूहिकरूपमा कोशी प्रदेशको धान क्षेत्रको लगभग ७५% र नेपालको धान क्षेत्रफलको १७% क्षेत्रफल समेटेदछन्। नेपाल सरकारद्वारा स्वीकृत वार्षिक कार्यक्रम र बजेट अनुसार कृ.प.वि.म.ले परियोजना सम्बन्धित क्रियाकलापहरू कार्यान्वयन गर्न परियोजनाको कार्यान्वयनमा संलग्न समकक्षी निकायहरूलाई Line Ministry Budget Information System (LMBIS) मार्फत संघीय सशर्त अनुदान प्रदान गर्दछ। कोष्ठ १ मा परियोजना गतिविधिहरू संचालन गर्न संघीय सशर्त अनुदान प्राप्त गर्ने सरकारी समकक्षी निकायहरूको सूची प्रस्तुत छ।
- यो परियोजनाले कोष्ठ २ मा उल्लेख भएका चार प्रतिफलहरू हासिल गर्ने लक्ष्य राखेको छ।

कोष्ठ १: परियोजना गतिविधिहरूको लागि संघीय सशर्त अनुदान प्राप्त गर्ने सरकारी समकक्षी निकायहरू

- संघीय निकायहरू: (क) बी.वि.गु.नि.के. (ख) रा.धा. वा. अ. का. (ग) रा.बी.वि.प्र.अ.के. (घ) कृ.अ.के. (ङ) जु.अ.का.
- प्रादेशिक निकायहरू: (क) कृ.वि.नि. (ख) बी.वि.प.प्र. झुम्का, (ग) कृ.ज्ञा.के. झापा, कृ.ज्ञा.के. मोरङ, कृ.ज्ञा.के. सुनसरी, कृ.ज्ञा.के. उदयपुर

कोष्ठ २: परियोजनाले अपेक्षित गरेका प्रतिफलहरू

- प्रतिफल १:** संधीय तथा प्रादेशिक सरोकारवालाहरू बिचको समन्वयबाट बीउ उत्पादन योजना तर्जुमा तथा कार्यान्वयन भएको हुनेछ ।
- प्रतिफल २:** उत्पादन, निरीक्षण र प्रमाणीकरणको क्षमता सुधारद्वारा धानको प्रजनन बीउ (BS) को गुणस्तर सुधार भएको हुनेछ ।
- प्रतिफल ३:** उत्पादन, निरीक्षण र प्रमाणीकरणको क्षमता सुधारद्वारा धानको मूल बीउ, प्रमाणित बीउ तथा उन्नत बीउ (FS/SS, CS, LS) को गुणस्तर सुधार भएको हुनेछ ।
- प्रतिफल ४:** सार्वजनिक र निजी सरोकारवालाहरूको उन्नत बीउ प्रति सचेतना वृद्धि भएको हुनेछ ।

१.३ २०८२-८३ धान बीउ उत्पादन तथा आपूर्ति योजना

५. धानको बीउ उत्पादन योजना तर्जुमा कार्यमा सहजीकरण गर्न कृ.प.बि.म. ले बीउ गुणस्तर नियन्त्रण केन्द्रका प्रमुख तथा परियोजनाका निर्देशकको अध्यक्षतामा प्राविधिक कार्य समूह (प्रा.का.स.) गठन गरेको छ ।
६. यो दोस्रो चालु धान बीउ उत्पादन र आपूर्ति योजना योजना २०८२-८३ (धा.बी.उ.आ.यो.) तर्जुमा गर्नु अगाडि आ.व.२०८१/८२ मा प्रा.का.स.को ३० वैशाख २०८१ (१२ मे २०२४) को निर्णय अनुसार परियोजना लागु भएका कोशी प्रदेशका प्रमुख धान उत्पादक जिल्लाहरू झापा, मोरङ, सुनसरी र उदयपुरमा बीउ उत्पादकहरू, नेपाल कृषि अनुसन्धान परिषद् (NARC), राष्ट्रिय धान बाली अनुसन्धान कार्यक्रम (NRRP), कृषि अनुसन्धान निर्देशनालय (DoAR), जुट अनुसन्धान कार्यक्रम (JRP), कृषि विकास निर्देशनालय (कोशी प्रदेश) र कृषि ज्ञान केन्द्रहरू (AKCs) लगायत सरोकारवाला निकायहरूको सहभागितामा कार्यान्वयन भएको थियो। SQCC का प्रमुख तथा परियोजना निर्देशक श्री बेनु प्रसाद प्रसाईको अध्यक्षता तथा उद्योग, कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय, कोशी प्रदेश सरकारको सचिव डा. शरण कुमार पाण्डेको प्रमुख आतिथ्यतामा मिति २४ वैशाख २०८२ तदनुसार ई.सं. ७ मे २०२५ मा सम्पन्न तेस्रो प्रा.का.स. को बैठकले यो धा.बी.उ.आ.यो. २०८२/८३ स्वीकृति प्रदान गरेको छ । (अनुसूची २)
७. प्रस्तुत धा.बी.उ.आ.यो. २०८२/८३ को कार्य क्षेत्र (Work Scope) अझै विस्तार भई समग्र कोशी प्रदेशलाई समेट्ने गरी तयार भएको छ। यद्यपि, यसले माथि उल्लेख गरिएका कोशी प्रदेशका प्रमुख धान उत्पादक चार जिल्लाहरूलाई विशेष प्राथमिकतामा राखेको छ।
८. यो धा.बी.उ.आ.यो.ले नेपाल कृषि अनुसन्धान परिषद् अन्तर्गतको कृषि अनुसन्धान निर्देशनालय, तरहरा तथा जुटबाली अनुसन्धान कार्यक्रम, इटहरी सहित कोशी प्रदेशका सबै दर्ता भएका अधिकृत स्रोत बीउ (Foundation Seeds), प्रमाणित बीउ (Certified Seeds) र उन्नत बीउ (Improved Seeds) उत्पादकहरूलाई समेटेको छ। अनुसूची ३ मा बीउ उत्पादकहरूको सूची प्रस्तुत गरिएको छ।

१.३.१ धा.बी.उ.आ.यो.को आवश्यकता तथा उद्देश्य

९. प्रथम धान बीउ उत्पादन तथा आपूर्ति योजना २०८१/८२ को सफल कार्यान्वयन, उत्साहजनक र देखिने परिणामहरूको प्ररिप्रेक्ष्यमा राष्ट्रिय बीउ बीजन समिति (NSB)ले उन्मोचन वा/र दर्ता गरेको धानको बीउमा कृषकहरूको विश्वास वृद्धि गर्न र उन्नत बीउको गुणस्तर सुधार गर्न बीउ उत्पादकहरूको बढ्दो सचेतना र जवाफदेहिता सहित यो दोस्रो धानको बीउ उत्पादन योजना २०२५/०२६ तयार गरिएको छ।
१०. यो योजनाले आगामी आर्थिक वर्षदेखि बाँकी १० जिल्लाहरूमा धान उत्पादन कार्यक्रमलाई सुदृढ पार्न बलियो जग बसाल्नेछ र परियोजनाका चार जिल्लाहरूमा सञ्चालन भइरहेको बीउ उत्पादनहरूको लागि थप बजार समेत सिर्जना गर्ने छ।
११. कोशी प्रदेशको उद्योग, कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय अन्तर्गतको कृषि विकास निर्देशनालयले जाइका बीउ परियोजनाको प्राविधिक सहयोग, बीउ बीजन गुणस्तर नियन्त्रण केन्द्र (SQCC), सम्बन्धित स्थानीय तह (LGs) का कृषि विकास शाखाहरू र बीउ उत्पादकहरूसँगको सक्रिय सहभागिता र परामर्शमा यो प्रादेशिक धान बीउ उत्पादन र आपूर्ति योजना २०२५/२०२६ तयार पारेको हो।

१२. यो योजनाको उद्देश्य निम्न कुराहरू गर्नु हो:
- (१) गुणस्तरीय बीउको समयमै उपलब्धता हुने गरी नेपाली जातका धानको बीउमा कृषकहरूको विश्वास बढाउनु,
 - (२) बीउको आपूर्ति र माग (BS, FS, CS र IS) मा तालमेल मिलाउनु,
 - (३) बीउको दुरुपयोग हुन नदिनु (बीउलाई खाद्यान्नको रूपमा प्रयोग गर्ने सम्बन्धमा)
 - (४) बीउ चक्रको अनुपालन बढाउनु (BS देखि FS, FS देखि CS/IS, CS देखि IS)
 - (५) जिल्लामा उत्पादित बीउ (IS, CS, FS) को गुणस्तर सुनिश्चित गर्नुको साथै जिल्लामा उत्पादित बीउको गुणस्तर सम्बन्धी गुनासोहरूको न्यूनिकरणमा सहयोग गर्नु।
 - (६) जिल्लाहरूलाई उन्नत बीउमा आत्मनिर्भर बनाउन र अन्य जिल्ला र प्रदेशहरूमा निर्यात गर्न सहयोग गर्नु।
 - (७) सम्बन्धित जिल्लाबाट अन्य जिल्ला र प्रदेशहरूमा धानको बीउ निर्यात गर्ने वातावरण तयार गर्नु।
१३. अझ महत्त्वपूर्ण कुरा, यो योजनाले कोशी प्रदेश सरकारको २०८१/०८२ को नीति तथा कार्यक्रममा व्यक्त प्रतिबद्धताहरूमध्येको एक "कोशी प्रदेशलाई गुणस्तरीय धानको बीउ उत्पादनको लागि स्रोत केन्द्र (RICE Seed HuB - धानको बीउको स्रोत केन्द्र) को रूपमा विकास गर्न" कार्यान्वयनमा योगदान पुर्याउने छ।

१.३.२ योजना तर्जुमा प्रक्रिया र तरिका

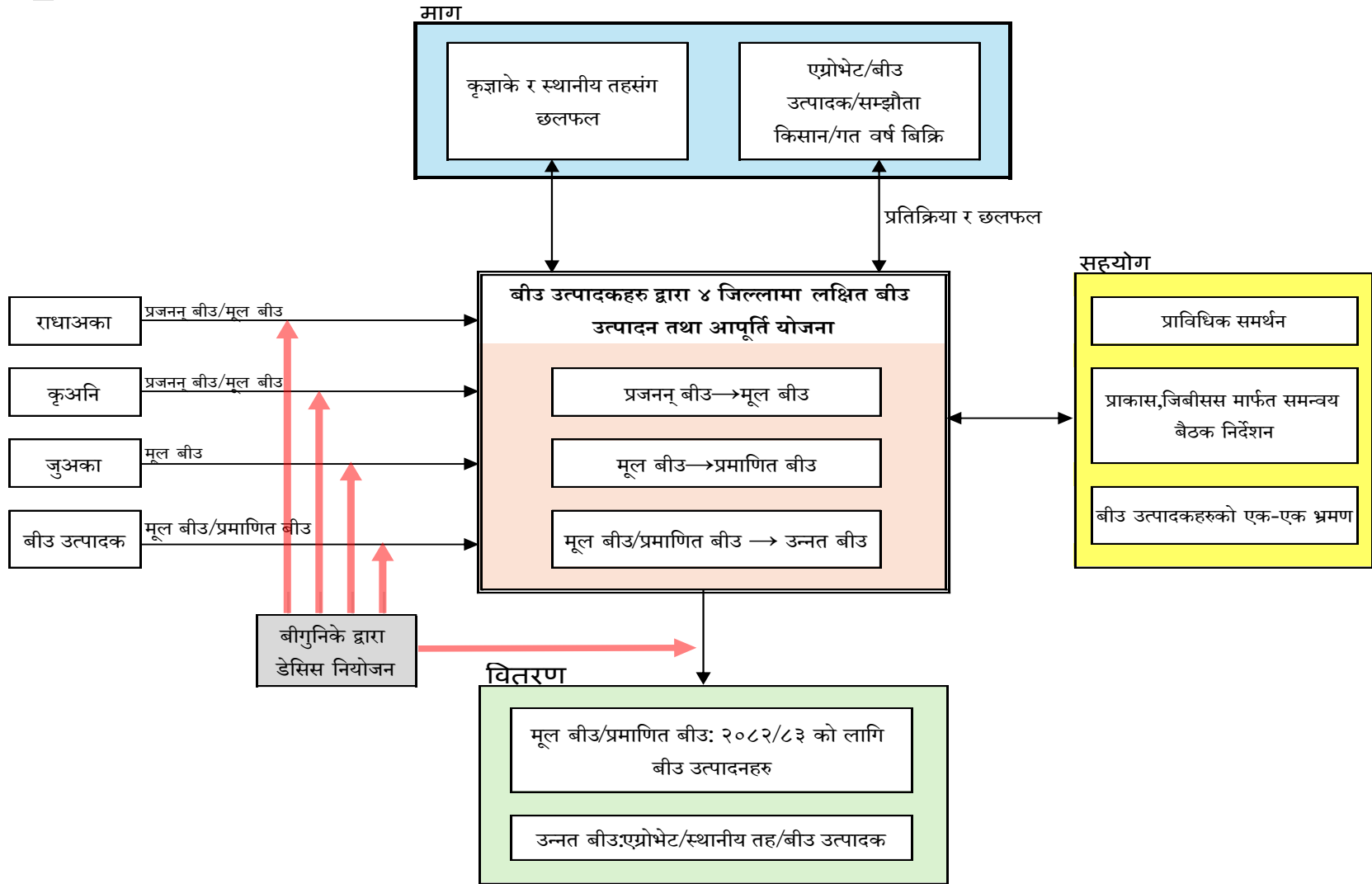
१४. यो योजना, परियोजना लागु भएका जिल्लाहरूका सबै बीउ उत्पादकहरूको सक्रिय सहभागितामा बीउ आपूर्ति तथा व्यवस्थापन निर्देशिका २०७८ बमोजिम चारै जिल्लामा गठन गरिएको जिल्ला बीउ समन्वय समिति (DSCC) ले तयार पारेको थियो। यो समितिलाई नेपाल सरकारले बीउ उत्पादन, आपूर्ति, र व्यवस्थापन कार्यविधि २०८१ द्वारा परिमार्जन र संशोधन गरिएको थियो।^१
१५. योजना तयार गर्दा, (क) डिजिटल बीउ सूचना प्रणाली (DESI) मा बीउ उत्पादकहरू विधिवतरूपमा दर्ता भएका छ/छैनन् त्यसको सुनिश्चितताको अतिरिक्त (ख) DESI मा प्रजनन बीउ (BS), मूल बीउ (FS) र प्रमाणित बीउ (CS) हरूको माग बीउ योजनामा उचित रूपमा समावेश भए/नभएको र (ग) DESI सँग कुनै बेमेल हुने गरी परिमाण राखिएको छ/छैन र FS उत्पादकहरू बाहेक DESI मा उल्लेखित बीउहरूको परिमाण र जातहरू अनुमति प्राप्त उन्नत बीउ (IS) उत्पादकहरूलाई उत्पादकहरूको माग अनुसार आपूर्ति गर्ने स्थितिमा छ/छैनन् सो समेतको जाँच परख गरिएको थियो।
१६. सहभागी बीउ उत्पादकहरूले प्राप्त गरेको वा सङ्कलन गरेको स्रोत बीउको मात्राका आधारमा बीउ उत्पादन क्षेत्र र उत्पादन परिमाण अनुमान गरिएको छ। त्यसकारण, यो योजनाले बीउ उत्पादन क्षेत्रको अनुगमन गर्न, बीउको स्तर, उत्पादन पुष्टि गर्न र बीउ प्रशोधन र भण्डारण निरीक्षणको सघन अनुगमन गर्न समेत सहज हुनेछ। उत्पादित बीउको गुणस्तर परीक्षण बीउ बीजन परीक्षण प्रयोगशालाले गर्नेछ।
१७. निम्न प्रकृयाहरू अपनाई यो योजना तयार गरिएको थियो। यसको सारांश प्रवाह रेखाचित्र चित्र १ मा दिइएको छ:
- चरण १: परियोजना टिमद्वारा मस्यौदा अवधारणाको तयारी
- चरण २: प्रथम धान बीउ उत्पादन तथा आपूर्ति योजना २०८१/८२ को कार्यान्वयन स्थितिको समीक्षा, र कार्यान्वयनमा रहेका सबल तथा दुर्बल पक्षहरू पहिचान गर्ने
- चरण ३: परियोजना लागु भएका जिल्लाहरूमा बीउ उत्पादकहरूको सहभागितामा बीउ उत्पादन स्थितिको निरीक्षण तथा अनुगमन (FS, CS र IS)
- चरण ४: बीउ बीजन ऐन (दोस्रो संशोधन), २०७९, बीउ बीजन नियमावली (२०८१), बीउ उत्पादन, आपूर्ति, र व्यवस्थापन कार्य प्रक्रिया २०८१ र यी सम्बन्धी कानून र कार्य प्रक्रियाहरूसँग मेल खाने गरी समीक्षा गर्ने
- चरण ५: DESI मार्फत २०८१/८२ मा विनियोजित बीउको समीक्षा गर्ने (SQCC र DoAD सँग मस्यौदा अवधारणा नोटमा) <https://seed.sqcc.gov.np>

^१नेपाल सरकारले बीउ आपूर्ति तथा व्यवस्थापन निर्देशिका २०७८ प्रथम पटक भदौ २०७८/१/२६ मा जारी गरेको थियो।

- चरण ६: बीउ उत्पादकहरूलाई DESIS मा बीउ आपूर्ति र माग (FS, CS र IS) मा प्रवेश गर्न सहयोग गर्ने
- चरण ७: स्थानीय तहहरूले आफ्नो धानको बीउको मागको स्थिति मूल्याङ्कन गर्न सहयोग गर्ने
- चरण ८: परियोजना लागु जिल्लाहरूमा बीउ उत्पादकहरूको बीउको माग, आपूर्ति र बाँडफाँट एकिन गर्ने
- चरण ९: परियोजना लागु जिल्लाहरूमा रहेका कृषि ज्ञान केन्द्रहरूले प्राविधिक कार्य समूहको बैठकमा पेश गर्न जिल्ला स्तरीय बीउ उत्पादन योजनाको समीक्षा र अनुमोदन गर्न जिल्ला बीउ समन्वय समितिको बैठक आयोजना गर्ने ।
- चरण १०: जिल्लास्तरीय मस्यौदा योजना प्रादेशिक कार्यशाला गोष्ठीमा पेश गरी स्वीकृति प्राप्त गर्ने^२
- चरण ११: प्राविधिक कार्य समूहको बैठकमा पेश गरी स्वीकृति प्राप्त गर्ने^३
- चरण १२: २०८१/८२ बीउ उत्पादन स्थितिको थप समीक्षा (बिक्री योग्य प्रशोधित बीउ उत्पादन-बजार योग्य)
- चरण १३: थप तथ्याङ्क तथा जानकारी प्राप्त गरी योजनाको मस्यौदा र अन्य कागजातहरू तयार गरी आवश्यक कारवाहीको लागि प्रादेशिक अनुगमन समितिलाई जानकारी गराउने
- चरण १४: धान बीउ उत्पादन तथा आपूर्ति योजना २०८२/८३ को कार्यान्वयन शुरु ।

^२ २३ वैशाख २०२५को बैठकमा पेश गरिएको

^३ २४ वैशाख २०२५ मा स्वीकृत प्राप्त

चित्र १: जिल्ला धान बीउ उत्पादन तथा आपूर्ति योजना, २०८२/२०८३ तर्जुमा विधि

१.३.३ अपेक्षित परिणामहरू

१८. तत्काल प्राप्त हुने (अल्पकालिन) परिणामहरू

१. जिल्लाका बीउ उत्पादकहरूले उत्पादित उन्नत बीउको माग वृद्धि हुने
२. गुणस्तरीय बीउको उत्पादन वृद्धि हुने
३. धानको उत्पादन र उत्पादकत्व बढाउनु (वसन्त ऋतु (चैते धान): क्षेत्रफल, उत्पादन, र उत्पादकत्व, मुख्य मौसमी धान - उत्पादकत्व र उत्पादन वृद्धि)
४. कृषकहरू (धान उत्पादन गर्ने कृषकहरू) र बीउ उत्पादकहरूको आय वृद्धि

१९. मध्यकालिन अवधि

१. गुणस्तरीय धानको बीउमा नगरपालिका (पालिका) आत्मनिर्भर
२. बीउ प्रतिस्थापन दर वृद्धि हुने (मध्यकालिन परिणाम)
३. गुणस्तरीय धानको बीउमा जिल्ला आत्मनिर्भर हुने
४. नेपालका अन्य जिल्ला र प्रदेशहरूमा धानको बीउ निर्यात गर्ने

२०. दीर्घकालीन अवधि

१. धान खेतीबाट कृषकहरूको आम्दानीमा निरन्तर वृद्धि
२. धानको बीउ उत्पादनबाट बीउ उत्पादकहरूको आम्दानीमा निरन्तर वृद्धि
३. कोशी प्रदेशलाई नेपालको धानको बीउको श्रोत केन्द्र (Rice Seed Hub) को रूपमा विकास गर्न र दिगो बनाउन योगदान पुग्ने

२. प्रादेशिक धान बीउ उत्पादन तथा आपूर्ति योजना, २०८२/८३

२१. यस परिच्छेदमा आर्थिक वर्ष २०८२/०८३ को लागि प्रदेश-स्तरीय धान बीउ उत्पादन तथा आपूर्ति योजना प्रस्तुत गरिएको छ। यो योजना २४ वैशाख २०८२ मा प्राविधिक कार्य समूहले स्वीकृत गरेको हो।
२२. परियोजना लागू भएका जिल्लाहरूमा धानको बीउ उत्पादन तथा आपूर्ति योजनाको बारेमा छलफल गर्नु अघि, यस परिच्छेदमा सर्वप्रथम २०८०/८१ को कोशी प्रदेशमा धानको उत्पादनको स्थितिलाई प्रस्तुत गरेको छ (तालिका २) र यस्को आधारमा तालिका ३ मा आर्थिक वर्ष २०८२/०८३ को लागि कुल उन्नत बीउ आवश्यकताको अनुमान गरिएको छ। यो योजनाले आ.व. २०८०/८१ झैं २०८२/८३ मा समेत धानको क्षेत्रफल लगभग समान रहने अनुमान गरेको छ।

तालिका २: कोशी प्रदेशमा धानको क्षेत्रफल र धानको बीउ आवश्यकताको अनुमान, २०८०/८१

क्षेत्रफल ००० हेक्टर, उत्पादन ००० मे. टन

भौगोलिक क्षेत्र	चाँडो पाक्ने धान				मध्यम र ढिलो पाक्ने धान				जम्मा धान			
	जिल्ला संख्या	क्षेत्रफल	उत्पादन	उत्पादकत्व मे.टन/हे.	जिल्ला संख्या	क्षेत्रफल	उत्पादन	उत्पादकत्व मे.टन/हे.	जिल्ला संख्या	क्षेत्रफल	उत्पादन	उत्पादकत्व मे.टन/हे.
हिमाली	२	२.३	१०.३४	४.५	३	१४.८५	३९.३४	२.६५	३	१७.१५	४९.६८	२.९
पहाडी	७	७.५६	३४.२२	४.५३	७	५१.०४	१४१.०५	२.७६	७	५८.६	१७५.२६	२.९९
तराई	४	४४.०९	२३७.७२	५.३९	४	२०४.५७	९७२.९१	४.७६	४	२४८.६६	१२१०.६३	४.८७
कुल	१३	५३.९४	२८२.२९	५.२३	१४	२७०.४६	२७०.४६	४.२६	१४	३२४.४	१४३५.५८	४.४३

स्रोत: कृ.वि.नि. प्रगति प्रतिवेदन, २०८०/८१

तालिका ३: उन्नत बीउ आवश्यकता अनुमान, २०८२/८३

भौगोलिक क्षेत्र	छिटो पाक्ने धानको बीउ (मे.टन)			मध्यम र ढिलो पाक्ने धानको बीउ (मे.टन)			कुल	
	क्षेत्रफल (००० हे.)	१००% प्रतिस्थापन (मे.टन)	२५% प्रतिस्थापन (मे.टन)	क्षेत्रफल (००० हे.)	१००% प्रतिस्थापन (मे.टन)	२५% प्रतिस्थापन (मे.टन)	१००% प्रतिस्थापन (मे.टन)	२५% प्रतिस्थापन (मे.टन)
हिमाली	२.३०	११५.००	२८.७५	१४.८५	७४२.३०	१८५.५८	८५७.३०	२१४.३३
पहाडी	७.५६	३७७.८५	९४.४६	५१.०४	२२५२.१५	६३८.०४	२९३०.००	७३२.५०
तराई	४४.०९	२२०४.२५	५५१.०६	२०४.५७	१०२२८.५०	२२५७.१३	१२४३२.८०	३१०८.१९
कुल	५३.९४	२६९७.१०	६७४.२८	२७०.४६	१३५२३	३३८०.७४	१६२२०.१०	४०५५.०१

२३. माथिको तालिकामा देखाइएको तथ्याङ्कको आधारमा, कोशी प्रदेशको कुल उन्नत धानको बीउको माग लगभग १७,००० मे. टन रहेको अनुमान गरिएको छ। यसमध्ये वसन्त ऋतुको लागि लगभग २,९०० मे. टन र मनसुन ऋतुको लागि १४,१०० मे. टन माग देखिन्छ। यो अनुमान प्रति हेक्टर ५० के.जी.को बीउ दरमा आधारित छ।
२४. नेपाल र भारत जस्ता दक्षिण एसियाली मुलुकहरूको सन्दर्भमा, उन्नत बीउका प्रजातिहरू अपनाएर बाली उत्पादकत्व बढाउन स्व-परागसेचन बालीहरू, जसतै: धानको लागि २५% को बीउ प्रतिस्थापन दर (SRR) सिफारिस गरिएको पाइन्छ। नेपालमा पनि National Seed Vision 2013-25 (बीउ बीजनको दीर्घकालीन राष्ट्रिय सोच सन् २०१३-२०२५) तथा राष्ट्रिय बीउ बीजन नीति २०५६ दुवैले धानमा २५% बीउ प्रतिस्थापन दर (SRR) सिफारिस गरेको छ। कोशी प्रदेशको कुल खेती गरिएको क्षेत्रमा यो मापदण्ड लागू गरेको अवस्थामा वसन्त ऋतुको लागि लगभग ७२५ मे. टन र मनसुन ऋतुको लागि ३,५०० मे. टन उन्नत बीउको वार्षिक आवश्यकता पर्ने देखिन्छ।
२५. जातीय क्षमता (varietal vigor) कायम राख्न र उत्पादन अन्तर कम गर्न प्रायः २५% बीउ प्रतिस्थापन दरको ४-वर्षे प्रतिस्थापन चक्र सामान्यतया उचित मानिन्छ, तर वास्तविक खेती अभ्यासहरूमा अर्कै अवस्था देखिन्छ। हालैका वर्षहरूमा, बढ्दो संख्यामा कृषकहरू परम्परागत बीउ-बचत विधिहरूलाई त्यागी प्रत्येक मौसममा नयाँ बीउ खरिद गर्नमा भर पर्दै आएका छन्। यसैले २५% बी.प्र.द. (SRR) मा आधारित रही बीउको माग अनुमान गर्नाले वास्तविक मागलाई

उल्लेखनीयरूपमा कम आँकलन हुनसक्छ, विशेष गरी बीउ प्रतिस्थापन दर मापदण्डभन्दा धेरै उच्च रहेको स्थानमा यस्तो अनुमानले धेरै फरक पार्न सक्दछ।

२६. २३ वैशाख २०८२ मा प्रदेशस्तरीय धानको बीउ उत्पादन र आपूर्ति योजना तर्जुमा गर्न आयोजित प्रादेशिक कार्यशालामा पहाडी र हिमाली जिल्लाका कृषकहरू प्रायः स्थानीय र रैथाने धानको जातहरूमा धेरै नै निर्भर रहेको जानकारी प्राप्त भएको थियो । सहभागी कृषि ज्ञान केन्द्रका प्रमुखहरूले कोशी प्रदेशको धनकुटा बाहेकको ९ वटै जिल्लाहरूमा सक्रिय बीउ उत्पादक समूह नभएको जानकारी पेश गरे भने धनकुटा जिल्लामा रहेको एउटा मात्र उन्नत बीउ (IS) उत्पादक समूह पनि हाल उनीहरूको आन्तरिक समस्याका कारण कार्यरत नरहेको व्यहोरा गोष्ठीलाई अवगत गराएका थिए।
२७. कोशी प्रदेशका बहुसंख्यक कृषि ज्ञान केन्द्र (AKC) का प्रमुखहरूले देश संघीयतामा जानु पूर्व कार्यरत बीउ उत्पादक समूहहरू हालको अवस्थामा निष्क्रिय भई सकेको र तिनीहरूको हालको स्थिति बारेमा आफूहरू अनभिज्ञ रहेको २३ वैशाख २०८२ मा सम्पन्न प्रादेशिक गोष्ठीमा जानकारी गराएका थिए। यसबाट संस्थागत निरन्तरता र सेवा प्रवाह संयन्त्रमा ठूलो रिक्तता उत्पन्न भएको प्रतिबिम्बित हुन्छ। यी जिल्लाहरूमा बीउ क्षेत्रको विकास र यसले खाद्य सुरक्षामा पार्ने असरहरूलाई ध्यानमा राखी संघीय शासन ढाँचा अन्तर्गत स्थानीय बीउ उत्पादक समूहहरूलाई विउँताउने वा पुनर्गठन गर्दै संस्थागत भूमिकाहरूको पुनर्मूल्याङ्कन र प्रभावकारी प्रणाली तत्काल स्थापना गर्न जरुरी देखिन्छ।

२.१ उद्देश्य

२.१.१ समग्र उद्देश्य

२८. यो प्रादेशिक धान बीउ उत्पादन तथा आपूर्ति योजना २०८२/८३ को समग्र उद्देश्य धानको बीउ उत्पादन, आपूर्ति र गुणस्तर नियन्त्रण प्रणालीलाई सुदृढ गरी कृषकहरूको धानको उत्पादन बढाई आय वृद्धि गर्नु हो।

२.१.२ विशेष उद्देश्यहरू

२९. यो योजनाको निम्न विशिष्ट उद्देश्यहरू रहेको छ :

- (१) ने.कृ.अ.प. ले विकास गरि नेपालको बीउ बीजन ऐन र नियमावली अन्तर्गत नेपाल सरकारद्वारा उन्मोचन र दर्ता गरेका धानको प्रजातिहरूको गुणस्तरीय मूल बीउ, प्रमाणित बीउ तथा उन्नत बीउ उत्पादन गर्न बीउ उत्पादकहरूलाई प्राविधिक सहयोग प्रदान गर्ने,
- (२) सबै स्तरका बीउहरूको उत्पादन र वितरणमा प्रभावकारी समन्वय प्रणालीद्वारा धानको बीउ चक्रको प्रभावकारी पालना गराउन सहयोग गर्ने,
- (३) राष्ट्रिय बीउ बीजन समिति (NSB) ले उन्मोचित र दर्ता गरेका धानका उन्नत जातहरू प्रयोग गर्न प्राविधिक सहयोग प्रदान गर्ने।

२.२ अपेक्षित परिणामहरू

३०. यो योजनाले बीउ बीजनको दीर्घकालीन राष्ट्रिय सोच सन् २०१३-२५ मा योगदान पुर्याउने छ। यो राष्ट्रिय सोचको उद्देश्य कृषकहरूले रुचाउने उच्च-उत्पादनशील, प्रतिस्पर्धी जातहरूको गुणस्तरीय बीउ बीजन सही समय र स्थानमा र किफायती मूल्यमा पर्याप्त मात्रामा उपलब्ध गराउनु हो। यस योजनाले निम्न चार परिणामहरू हासिल गर्ने अपेक्षा गरिएको छ ।

- (१) गुणस्तरीय बीउको महत्त्व सम्बन्धमा बीउ उत्पादकहरूको सचेतना अभिवृद्धि गर्दै उच्च गुणस्तरीय धानको बीउ उत्पादन गर्ने क्षमतामा वृद्धि
- (२) सबै बीउ वर्गहरूको उत्पादन र वितरणमा प्रभावकारी समन्वयबाट बीउ चक्रको अनुपालन तथा कार्यान्वयन

- (३) राष्ट्रिय बीउ बीजन बोर्ड (NSB) द्वारा उन्मोचन र दर्ता गरेका धानको जातहरूमा कृषकहरूको मागमा वृद्धि
(४) गुणस्तरीय बीउमा कृषकहरूको पहुँच बढाई धानको बीउ प्रतिस्थापन दर (SRR) मा सुधार ।

२.३ लक्षित समूहहरू

३१. मुख्यरूपमा, योजनाले दुई प्रकारका किसान समूहहरू, धानको बीउ उत्पादक र धान उत्पादक किसानहरूलाई लक्षित गरेको छ।
- (१) **धानको बीउ उत्पादकहरू:** यो योजना (२०८२/८३) ले हाल मूल/स्रोत बीउ, प्रमाणित र उन्नत बीउ को उत्पादनमा संलग्न सबै बीउ उत्पादकहरूलाई लक्षित गर्दछ। यी बीउका स्तरहरूको परिभाषा बीउ बीजन प्रमाणीकरण निर्देशिका, २०७४ मा उल्लेख गरिएको छ (अनुसूची ४) ।
- (२) **धान उत्पादक किसान:** यस योजनाले धान उत्पादनमा संलग्न सबै किसानहरूलाई घरायसी उपभोग वा व्यावसायिक उद्देश्यका लागि लक्षित गर्ने लक्ष्य राखेको छ।

२.४ कोशी प्रदेशमा कृषकहरूले रुचाएका र ने.कृ.अ.प. ले उत्पादन गर्ने धानको जातहरू

३२. योजनाले खेतीको मौसम अनुसार निम्न धानका जातहरूलाई प्राथमिकता दिएको छ।
चैते/छिटो पाक्ने: हर्दिनाथ १, हर्दिनाथ ५, चैते ५,
वर्षे: बहुगुणी २, हर्दिनाथ ६, लल्का बासमती, राधा १२, राम धान, स्वर्णा सब १, साँवा मसुली सब १, सुख्खा धान ३, तथा तरहरा २
अनुसूची ५ मा उपरोक्त धानको मुख्य विशेषताहरू संक्षिप्त रूपमा प्रस्तुत छ ।

२.५ सेवा प्रदायकहरू तथा सेवा वितरण संयन्त्र

३३. यस योजनाको कार्यान्वयनमा सहयोग र सहजीकरण गर्न निम्न निकायहरू छन्:

सेवा प्रदायकहरू:

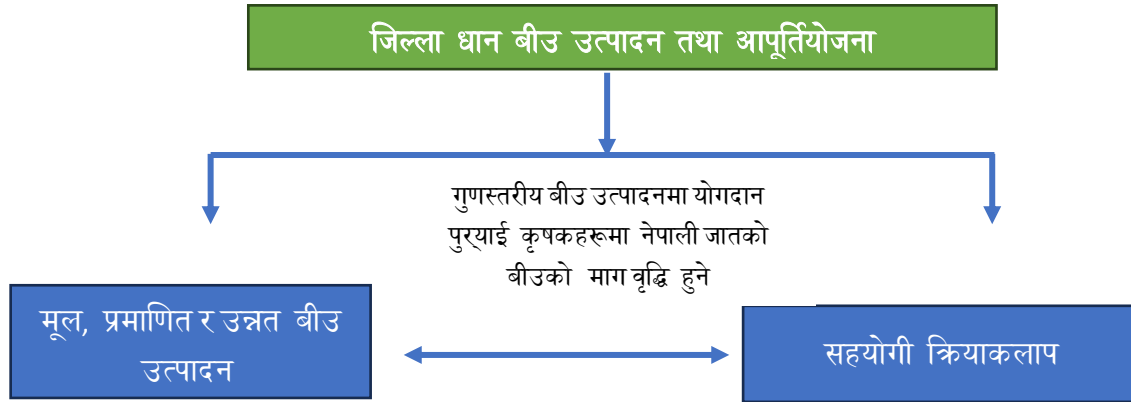
- संघीय : (१) कृषि तथा पशुपन्छी विकास मन्त्रालय (२) रा.धा.वा.अ.का. (३) बी.वि.गु.नि.के. (४) कृ.अ.नि. (५) जु.अ.का.
प्रदेश : (१) उद्योग, कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय (२). कृ.वि.नि. (३) बीउ बीजन परीक्षण प्रयोगशाला (४) कृ.ज्ञा.के.
स्थानीय तह : कृषि विकास शाखा- (५२) (झापा-१५, मोरङ-१७, सुनसरी-१२ र उदयपुर-८)

सेवा प्रदान विधि/संयन्त्र:

- (१) स्थानीय सरकार संचालन ऐन २०७४ अन्तर्गत रही स्थानीय तहहरूले बीउ उत्पादन, आपूर्ति, र व्यवस्थापन कार्यविधि २०८१ बमोजिम उन्नत बीउ अभिवृद्धि सम्बन्धी प्रसार सेवाहरू प्रदान गर्नेछन्।
(२) बीउ बीजन व्यवसायी दर्ता एवम् अनुगमन निर्देशिका, २०७४ (संशोधन २०७५), बीउ उत्पादन, आपूर्ति तथा व्यवस्थापन निर्देशिका २०७८, कार्यविधि २०८१ र प्रदेश बीउ ऐन २०८२ अनुसार कृषि ज्ञान केन्द्रहरूले बीउ उत्पादकहरूसंग सहकार्य तथा प्राविधिक सहयोग प्रदान गर्नेछन् ।
(३) बीउ उत्पादन, आपूर्ति तथा व्यवस्थापन निर्देशिका, २०७८ र बीउ उत्पादन, आपूर्ति तथा व्यवस्थापन कार्यविधि २०८१ अनुसार जिल्ला बीउ समन्वय समितिलाई परिचालन गर्ने।
(४) तालिम, प्रदर्शन र निरीक्षण मार्फत मूल बीउ, प्रमाणित बीउ तथा उन्नत बीउ उत्पादन र आपूर्तिको अनुगमन सघन र प्रभावकारी बनाउने।

२.६ सेवा प्रवाह रणनीति

३४. तलको चित्रमा देखाइए अनुसार योजनामा दुईवटा सम्भाग (कम्पोनेन्टहरू) छन्:
कम्पोनेन्ट १ बीउ उत्पादन- मूल बीउ, प्रमाणित बीउ र उन्नत बीउ उत्पादन र आपूर्ति योजना २०८१/८२
कम्पोनेन्ट २: पूरक गतिविधिहरू
गतिविधि २.१: चेतना अभिवृद्धिको साथमा क्षमता विकास (परियोजनाको प्रतिफल ३/४)
गतिविधि २.२: गुणस्तर उत्पादनको लागि निरीक्षण र अनुगमन
गतिविधि २.३: मार्केटिङ र वितरणको लागि प्राविधिक सहयोग

चित्र २: बीउ उत्पादन तथा आपूर्ति योजनाको सम्भागहरू (Components)

२.७ सूचकहरू

३५. यो २०८२/८३ को धान बीउ उत्पादन तथा आपूर्ति योजनाको कार्यान्वयन प्रगति मूल्याङ्कन गर्न निम्न तीन सूचकहरू प्रस्तावित गरिएको छ :
- (१) सहभागी बीउ उत्पादकहरूले उत्पादन गरेको उन्नत धानको बीउको बिक्री परिमाण
 - (२) बीउ प्रतिस्थापन दर
 - (३) धानको क्षेत्रफल र उत्पादन

२.८ सीमितता

३६. यो योजनालाई प्रादेशिक धान बीउ उत्पादन तथा आपूर्ति योजना भनिए पनि यो आ.व. मा यो योजना परियोजना लागु भएका ४ जिल्लाहरू (झापा, मोरङ, सुनसरी र उदयपुर) मा केन्द्रित छ यसको मुख्य कारणहरू देहायको दुई वटा रहेका छन्: (क) कोशी प्रदेशका परियोजना लागु भएका जिल्लाहरू बाहेक बाँकी १० जिल्लाहरूका बीउ उत्पादकहरू र उन्नत धान खेती गर्ने कृषकहरू, रा.बी.वि.स. ले सिफारिस गरेका उन्नत धानको जात अपनाउने कृषकहरू सम्बन्धमा अपर्याप्त र सीमित जानकारी (पारा २६ र २७) र (ख) यी १० जिल्लाहरूमा जिल्ला बीउ समन्वय समिति समेत गठन हुन बाँकी रहेको । तथापि, आगामी आ.व. देखि बाँकी १० जिल्लाहरू (हिमाल र पहाड) लाई पनि प्रदेशस्तरीय धानको बीउ उत्पादन र आपूर्तिमा समावेश गर्नु पर्ने भएकोले यो आ.व. मा निम्न दुई गतिविधिहरू सञ्चालन गरिनेछ।
- (१) बीउ उत्पादन, आपूर्ति र व्यवस्थापन निर्देशिका २०७८, कार्यविधि २०८१ बमोजिम जिल्ला बीउ समन्वय समिति गठन गर्न पहल गर्ने।

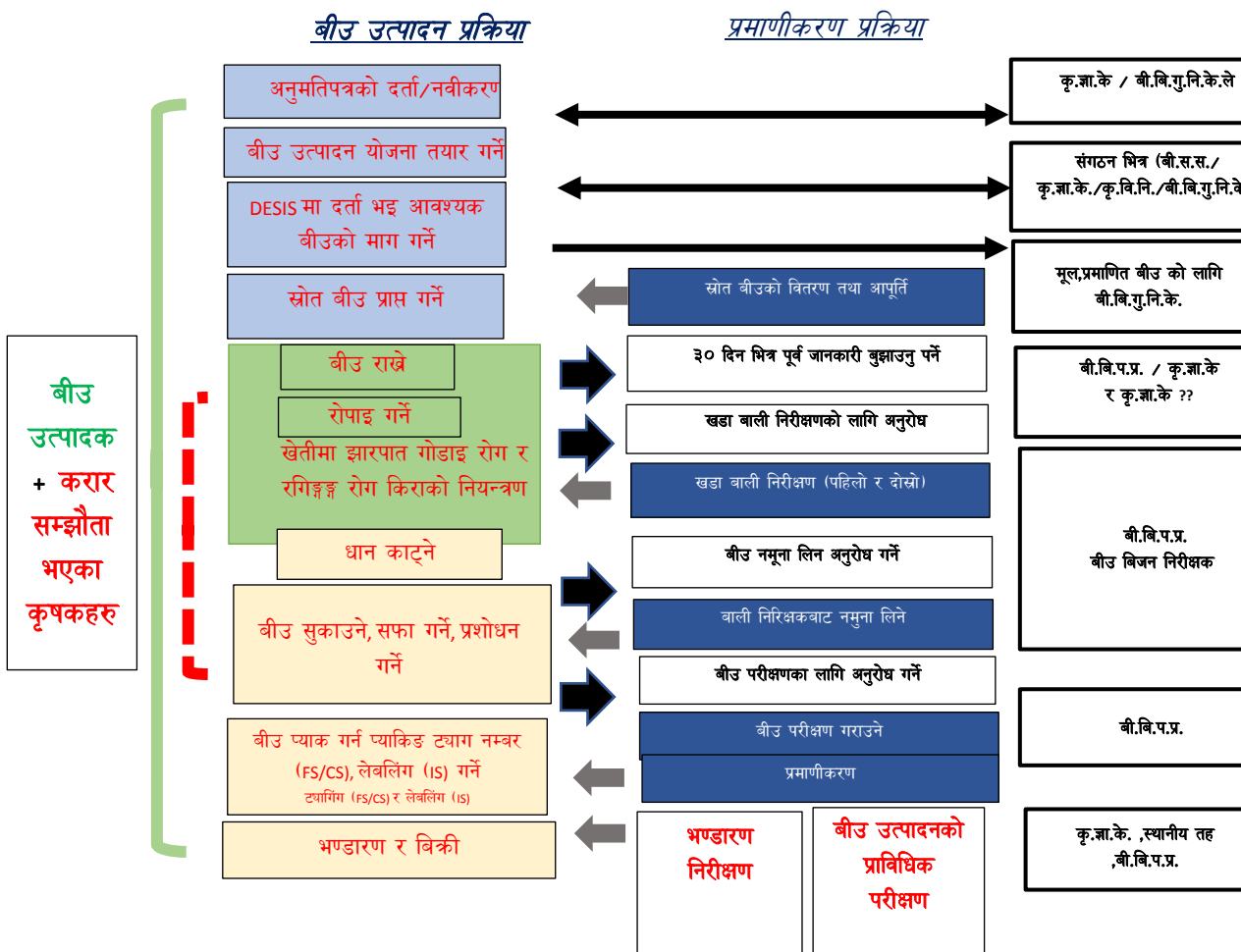
(२) विगतको जिल्ला बीउ बीजन आत्मनिर्भरता कार्यक्रम अन्तर्गत जिल्लाहरूमा गठन गरिएका समुदाय-स्तरीय बीउ उत्पादन समूहहरूको अवस्था सम्बन्धमा तथ्याङ्क र जानकारी सङ्कलन गर्ने ।

३. बीउ बीजनका स्तर अनुसार बीउ उत्पादन तथा आपूर्ति योजना

३७. बीउ बीजन नियमावली, २०८१ को नियम १३ तथा बीउ बीजन ऐन २०४५ को धारा २४ अनुरूप नेपाल सरकारले कोष्ठ ३ मा देखाए बमोजिम प्रमाणीकरण प्रणाली (Certification System-CS) अन्तर्गत चार स्तरका बीउहरू तथा यथार्थ सङ्केत पत्र पद्धति (Truthful Labelling System-TLS) अन्तर्गत तीन वर्गहरू कायम गरेको छ। यो योजनाले यही प्रमाणीकरण पद्धतिको आधारमा यी ऐन/ नियमहरूसंग समान्जस्यता (तालमेल) कायम गर्दै बीउ बीजनका सामान्य स्तर अनुसार बीउ उत्पादकहरूको लक्ष्य प्रस्तुत गरेको छ।

कोष्ठ ३: बीउ बीजनका सामान्य स्तर	
प्रमाणीकरण पद्धति (CS)	यथार्थ सङ्केत पत्र पद्धति (TLS)
<ul style="list-style-type: none"> ○ प्रजनन् बीउ ○ मूल बीउ ○ प्रमाणित बीउ ○ उन्नत बीउ 	<ul style="list-style-type: none"> ○ प्रजनन् बीउ ○ स्रोत बीउ ○ उन्नत बीउ

३८. देहायको चित्र ३ ले बीउ उत्पादकहरूले पालना गर्नु पर्ने बीउ उत्पादन र प्रमाणीकरण प्रवाह देखाएको छ।

चित्र ३: बीउ उत्पादन र प्रमाणीकरण प्रक्रिया

३९. बीउ उत्पादकले TLS पद्धति अपनाई बीउ उत्पादन गरेमा बीउ बीजन नियमावली २०८१ को अनुसूची ६ बमोजिम प्राविधिक परीक्षण अनिवार्यरूपमा गराउनु पर्दछ। प्राविधिक परीक्षण बीउ उत्पादकले नियम १३ को उपनियम (४) अनुसार बी.गु.नि.के. वा बीउ बीजन निरीक्षक^४ वा कृषि प्राविधिकद्वारा गराउनु पर्दछ।
४०. प्रजनन् बीउ प्रजनकको प्रत्यक्ष रेखदेख र नियन्त्रणमा उत्पादन गर्नुको साथै आनुवंशिक हिसाबले शतप्रतिशत शुद्ध हुनुपर्छ। कोशी प्रदेशमा ने.कृ.अ.प. मातहतको कृ.अ.नि., तरहराले तोकिएको धान प्रजनकको प्रत्यक्ष रेखदेख, नियन्त्रण तथा मार्गदर्शनमा ने.कृ.अ.प.ले तोकेको परिमाणमा तोकेको/स्वीकृत जातको धानका प्रजनन् बीउ उत्पादन गर्छ। कृ.अ.नि. मा उत्पादित प्रजनन् बीउको आपूर्ति र वितरण ने.कृ.अ.प. बाट नियन्त्रित हुन्छ। राष्ट्रिय धान बाली अनुसन्धान कार्यक्रमले Digitally Enabled Seed Information System (DESI) मा आफ्नो उत्पादन/आपूर्ति विवरण सम्बन्धी तथ्याङ्कतथ्याङ्क प्रविष्ट गरेपछि बीउ बीजन गुणस्तर केन्द्र (बी.बि.गु.नि.के.) ले DESI मार्फत स्वीकृतप्राप्त बीउ उत्पादकहरूलाई माग तथा आपूर्तिको आधारमा प्रजनन् बीउ बाँडफाँट गर्दछ।
४१. हालसम्म कोशी प्रदेशका कुनै पनि बीउ उत्पादकहरू (निजी कम्पनीहरू वा सहकारी) ले प्रजनन् बीउ उत्पादन गर्न बी.बि.गु.नि.के बाट स्वीकृति प्राप्त गरी नसकेकोले यो योजनाले प्रजनन बीउ उत्पादन सम्बन्धित विवरण प्रस्तुत गरेको छैन। यस योजनामा उल्लेखित प्रजनन् बीउहरूको परिमाण DESI को बाँडफाँटबाट तथा कृ.अ.नि. र जु.अ.का. को हकमा रा.धा.बा.अ.का. को वितरण लक्ष्यसँग सामञ्जस्यता कायम गरिएको छ।

३.१ प्रमाणीकरण प्रणाली

३.१.१ मूल बीउ उत्पादन तथा आपूर्ति

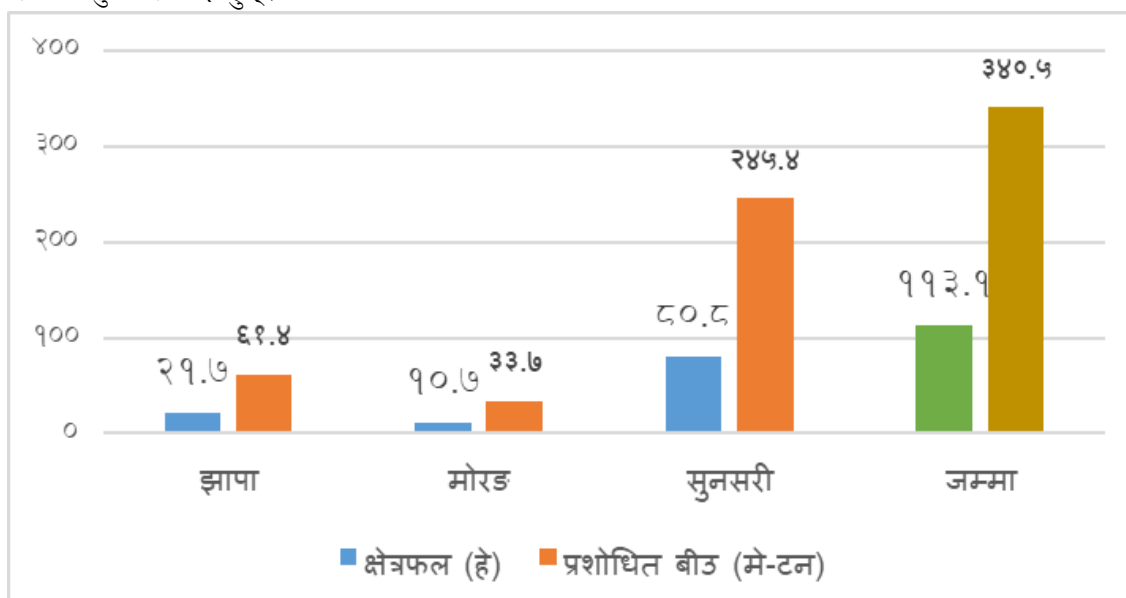
४२. वर्तमान समयमा तालिका ४ मा देखाइए अनुसार कोशी प्रदेशमा आठ वटा संस्थाहरूले मूल बीउ उत्पादन गरिरहेका छन्, जसमध्ये ने.कृ.अ.प. अन्तर्गत का तीन, कृषि विभाग (DoA) अन्तर्गतको एक, एक सहकारी, दुई निजी कम्पनीहरू, र एक किसान समूह छन्। कोशी प्रदेशका आठ बीउ उत्पादकहरूमध्ये सात परियोजना लागु भएका झापा, मोरङ र सुनसरी गरी तीन जिल्लामा कार्यरत छन्। उदयपुर जिल्लाको कुनै पनि बीउ उत्पादकले हालसम्म बी.बि.गु.नि.के.(SQCC) बाट मूल बीउ उत्पादन गर्न अनुमति लिएको छैन।

^४ बीउ बीजन नियमावली २०८१ ले बीउ बीजन निरीक्षकहरूको लागि आवश्यक योग्यताहरू तथा अनुमति पत्र लिने प्रक्रिया निर्धारण गरेको छ।

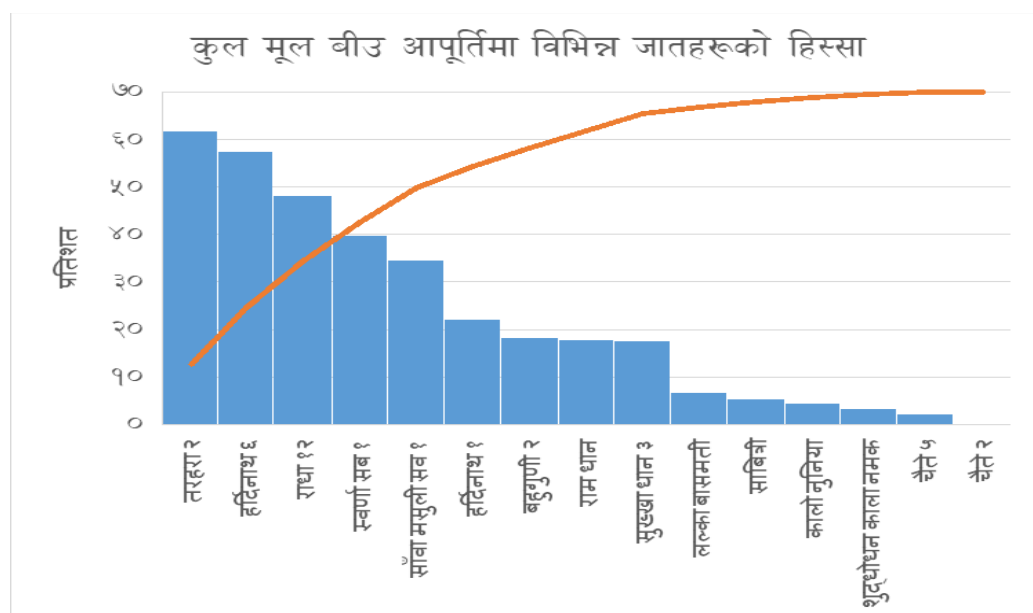
तालिका ४: कोशी प्रदेशमा रहेका आधारभूत बीउ उत्पादकहरू

जिल्ला	बीउ उत्पादकहरूको नाम	संगठनको प्रकार
झापा	१. कृषि विकास फार्म (कृ.वि.फा.), चन्द्रडाँगी	कृषि विभाग
झापा	२. महारानीझोडा साना किसान कृषि सहकारी संस्था लि. (म.झो.सा.कि.कृ.स.सं.), गौरादह	सहकारी
झापा	३. नमुना एकिकृत सहकारी खेती बीउ उत्पादन समुह, गौरादह	कृषक समुह
मोरङ	४. भूमि सिड्स कम्पनी (निजी), विराटनगर	निजी संस्था
सुनसरी	५. कृषि अनुसन्धान निर्देशनालय, तरहरा	ने.कृ.अ.प. (अनुसन्धान)
सुनसरी	६. जुट बाली अनुसन्धान कार्यक्रम, इटहरी	ने.कृ.अ.प. (अनुसन्धान)
सुनसरी	७. कृषि सामग्री कम्पनी लि., झुम्का	सार्वजनिक संस्था
धनकुटा	८. राष्ट्रिय व्यावसायिक कृषि अनुसन्धान कार्यक्रम, पाखिबास, धनकुटा	ने.कृ.अ.प. (अनुसन्धान)

४३. चित्र ४ र चित्र ५ ले क्रमशः माथि उल्लेखित ८ बीउ उत्पादकहरूले आर्थिक वर्ष २०८२/८३ मा जिल्ला र धानका जात अनुसार आपूर्ति गर्ने कुल अनुमानित मूल बीउको परिमाण देखाउँछ। चित्र ५ मा प्रस्तुत तथ्याङ्क अनुसार कोशी प्रदेशमा आपूर्ति हुने शिर्ष पाँच धानका मूल बीउहरूमा क्रमशः तरहरा - २, हर्दिनाथ - ६, राधा - १२, स्वर्ण सब - १, र साँवा मसुली सब १ हुन्।

चित्र ४: जिल्ला अनुसार मूल बीउ उत्पादन क्षेत्रफल र आपूर्ति हुने अनुमानित बीउको परिमाण

चित्र ५: धानको जात अनुसार अनुमानित मूल बीउ आपूर्ति हिस्सा

४४. तालिका ५ मा DESIS र NARC को आपूर्ति योजनाको आधारमा झापा जिल्लाको लागि आ.व. २०८२/८३ मा उपलब्ध प्रजनन् बीउको परिमाण सहित अनुमानित बीउ उत्पादन क्षेत्र, अनुमानित कुल मूल बीउ उत्पादन, प्रशोधन पछि बिक्रीको लागि उपलब्ध हुन सक्ने अनुमानित परिमाण सहितको मूल बीउ उत्पादन तथा आपूर्ति योजना प्रस्तुत गरिएको छ। झापा जिल्लाका तीन बीउ उत्पादकहरूको मूल बीउ आपूर्ति अनुमान अनुसूची ७ मा दिइएको छ।

तालिका ५: अनुमानित मूल बीउ उत्पादन र आपूर्ति, झापा

क्र.सं.	धानको जात	उपलब्ध प्रजनन् बीउ (के.जी.)	बीउ उत्पादन क्षेत्रफल (हे.) (३० के.जी./हे. का दरले)	कुल मूल बीउ उत्पादन (मे.ट.)	मूल बीउ (बिक्री प्रशोधित-खुद (मे.ट.))
१	चैते-५	१०	०.३	१.४	१.१
२	हर्दिनाथ-१	५०	१.७	६	४.५
३	हर्दिनाथ-६	१६०	५.३	२०	१६.३
४	कालो नुनिया	३०	१	२.६	२
५	लल्का बासमती	१५	०.५	१.३	१
६	राधा १२	१५	०.५	२	१.६
७	राम धान	१०	०.३	१.३	१.३
८	शुद्धोधन काला नमक	१५	०.५	१.४	१.१
९	सुख्या धान ३	१२०	४	१०.२	८.२
१०	स्वर्णा सब १	१२०	४	१५.३	१२.२
११	तरहरा २	१०५	३.५	१५.५	१२.४
		६५०	२१.७	७६.८	६१.७

४५. तालिका ६ मा DESIS र NARC को आपूर्ति योजनाको आधारमा मोरङ जिल्लाको लागि आ.व. २०८२/८३ मा उपलब्ध प्रजनन् बीउको परिमाण सहित अनुमानित बीउ उत्पादन क्षेत्र, अनुमानित कुल मूल बीउ उत्पादन, प्रशोधन

पछि बिक्रीको लागि उपलब्ध हुन सक्ने अनुमानित परिमाण सहितको मूल बीउ उत्पादन तथा आपूर्ति योजना प्रस्तुत गरिएको छ। मोरङ जिल्लाका बीउ उत्पादकहरूको मूल बीउ आपूर्ति अनुमान अनुसूची ८ मा समावेश गरिएको छ।

तालिका ६: अनुमानित मूल बीउ उत्पादन र आपूर्ति, मोरङ

क्र.सं.	धानको जात	उपलब्ध प्रजनन बीउ (के.जी.)	बीउ उत्पादन क्षेत्रफल (हे.) (३० के.जी./हे. का दरले)	कुल मूल बीउ उत्पादन (मे.ट.)	मूल बीउ (बिक्री प्रशोधित-खुद (मे.ट.)
१	हर्दिनाथ १	५	०.२	१	०.५
२	बहुगुणी २	३५	१.२	६	४.६
३	हर्दिनाथ ६	२०	०.७	३	२
४	राधा १२	१८०	६	२३.५	१८.८
५	राम धान	३०	१	३.८	३.१
६	साँवा मसुली सब १	४०	१.३	५.१	३.४
७	सुख्खा धान ३	१०	०.३	०.९	०.७
		३२०	१०.७	४२.१	३३.१

४६. तालिका ७ मा DESIS र NARC को आपूर्ति योजनाको आधारमा सुनसरी जिल्लाको लागि आ.व. २०८२/८३ मा उपलब्ध प्रजनन बीउको परिमाण सहित अनुमानित बीउ उत्पादन क्षेत्र, अनुमानित कुल मूल बीउ उत्पादन, प्रशोधन पछि बिक्रीको लागि उपलब्ध हुन सक्ने अनुमानित परिमाण सहितको मूल बीउ उत्पादन तथा आपूर्ति योजना प्रस्तुत गरिएको छ। सुनसरी जिल्लाका चार बीउ उत्पादकहरूको मूल बीउ उत्पादन तथा आपूर्ति अनुमान अनुसूची ९ मा समावेश गरिएको छ।

तालिका ७: अनुमानित मूल बीउ उत्पादन र आपूर्ति, सुनसरी

क्र.सं.	धानको जात	उपलब्ध प्रजनन बीउ (के.जी.)	बीउ उत्पादन क्षेत्रफल (हे.) (३० के.जी./हे. का दरले)	कुल मूल बीउ उत्पादन (मे.टन)	मूल बीउ (बिक्री प्रशोधित-खुद (मे.टन)
१	चैते ५	१०	०.३	१.४	१.१
२	हर्दिनाथ १	१९०	६.३	२२	१७.२
३	बहुगुणी धान २	१०५	३.५	१७	१३.८
४	हर्दिनाथ ६	३८५	१२.८	४९	३९.३
५	कालो नुनिया	३५	१.२	३	२.४
६	लल्का बासमती	८५	२.८	७.२	६.८
७	राधा १२	२६८	८.९	३४.९	२७.९
८	राम धान	१३५	४.५	१७.२	१३.८
९	सावित्री	६०	२	६.८	५.४
१०	साँवासाँवा मसुली सब १	३००	१०	३८.३	३०.६
११	शुद्धोधन कालानमक	३०	१	२.७	२.२
१२	सुख्खाधान ३	१३०	४.३	११.१	८.८
१३	स्वर्णा सब १	२७०	९	३४.४	२७.५
१४	तरहरा २	४२०	१४	६१.९	४९.६
		२४२३	८०.८	३०७	२४६

४७. माथि उल्लेखित मूल बीउ आपूर्ति योजना (उत्पादन तथा प्रशोधन पछि बिक्रीको लागि उपलब्ध हुन सक्ने परिमाण देहायका आधारहरूमा अनुमान गरिएको छ।

(क) **बीउ दर:** प्रति हेक्टर ३० के.जी., सामान्यतया नेपालको अनुसन्धानले उन्नत बीउ प्रति हेक्टर ५० के.जी. सिफारिस गरेको भए पनि मूल बीउ बीउ उत्पादकहरूले आफ्नो कडा निरीक्षण र रेखदेखमा मूल बीउ उत्पादन गर्ने, बेर्नाहरू समानरूपले लाइनमा लगाउने भएकोले र प्रजनन बीउ प्रजनककै रेखदेख र नियन्त्रणमा उत्पादन गरिने भएकोले र बीउ उत्पादकहरूले कुनै बीउ खेर जान नदिने भएकोले प्रति हेक्टर ३० के.जी.को दरले मूल बीउ उत्पादन क्षेत्र अनुमान गरिएको।

(ख) **उत्पादकत्वको अनुमान:** मूल बीउको औसत उत्पादकत्व उन्नत बीउबाट उत्पादित धानको उत्पादकत्वको ८५% मा समायोजन गरिएको छ र यस्को लागि रा.बी.वि.स. को सिफारिसको आधारमा बी.वि.गु.नि.के. ले जारी र दर्ता गरिएका प्रकाशनहरूलाई आधार बनाइएको छ। खेत/बारीको अवस्था अनुसार उत्पादकत्वमा केही तल माथि हुन सक्ने भएकोले नेपाली जातका बीउको गुणस्तरप्रति कृषकहरूको विश्वास जित्न तथा भरोसा बढाउन बीउको गुणस्तर सुनिश्चित गर्न बीउ उत्पादकहरूले बीउ उत्पादन खेत र प्राविधिक परीक्षण अनिवार्यरूपमा सम्पन्न गराउनु पर्छ।

४८. परियोजना जिल्ला बाहिर मूल बीउ उत्पादन गर्ने एक मात्र निकाय कृषि अनुसन्धान केन्द्र, पाखीबास, धनकुटा हो, यस केन्द्रले आ.व. २०८२/८३ मा खुमल १४, १ मे. टन र खुमल बासमती-१६ को ०.६५० मे. टन आपूर्ति गर्ने लक्ष्य राखेको छ।

३.१.२ प्रमाणित बीउ उत्पादन र आपूर्ति

४९. सरकारी फार्म र अनुसन्धान केन्द्रहरू बाहेक, बीउ बीजन गुणस्तर नियन्त्रण केन्द्र (SQCC) बाट अनुमति प्राप्त गरेका व्यक्ति, संघ, संस्था तथा निकायहरूले मात्र प्रमाणित बीउ उत्पादन गर्न पाउँदछन्। सबै प्रमाणित बीउहरू राम्रोसँग ट्याग गरिएको हुनुपर्छ, र प्रत्येक ट्यागमा र बीउ राखिएको भाँडोमा समेत बीउ निरीक्षण गरिसकेपछि स्वीकृत गर्ने प्राविधिक अधिकृतले हस्ताक्षर गर्नुपर्छ। तालिका ८ मा बीउ बीजन नियमावली, २०८१ अनुसार हाल धानको प्रमाणित बीउ उत्पादन गर्न अनुमति प्राप्त गरेका कोशी प्रदेशका चार बीउ उत्पादकहरूको सूची दिइएको छ। तालिका ९ मा प्रस्तुत तथ्याङ्कबाट आ.व. २०८२/८३ मा कोशी प्रदेशमा कुल ३२१ मे. टन प्रमाणित बीउ उत्पादन हुने अनुमान गरिएको छ।

तालिका ८: कोशी प्रदेशमा अनुमति प्राप्त प्रमाणित बीउ उत्पादकहरू

जिल्ला	बीउ उत्पादकको नाम	संगठनको प्रकार
झापा	१. कृषि विकास फार्म	कृषि विभाग
झापा	२. महारानीझोडा साना किसान कृषि सहकारी संस्था	सहकारी
सुनसरी	३. कृषि सामग्री कम्पनी लि.	सार्वजनिक कम्पनी
	४. कुशवाह खाद्य बीज भण्डार, सुनसरी	निजीनिजीकम्पनी

५०. प्रमाणित बीउहरूले दुई प्रमुख उद्देश्यहरू पूरा गर्छन्:

- (क) धान उत्पादकहरूले सोझै धान बाली उत्पादन गर्न सक्ने, बीउ विशेषज्ञहरूको रेखदेखमा मूल बीउबाट उत्पादन गरिएको, आनुवंशिक शुद्धता, अंकुरण दर, चिस्यान र रोगमुक्त स्थिति सुनिश्चित गरिएको।
- (ख) माथि उल्लेखित कानून अन्तर्गत रही अनुमति प्राप्त बीउ उत्पादकहरूले नियमानुसार रेखदेख र यथार्थ संकेत-पत्र पद्धति (Truthful Labeling System- TLS) अनुसार आगामी पुस्ताको उन्नत बीउ उत्पादन।

५१. धान उत्पादकहरूको लागि भरपर्दो गुणस्तर र उत्पादनको कारणले प्रमाणित बीउ मन पराएको विकल्प हो। बीउ उत्पादन शृङ्खलामा, विशेष गरी मूल वा स्रोत बीउहरू उपलब्ध नभएको अवस्थामा प्रमाणित बीउलाई यथार्थ संकेत-पत्र पद्धति अनुसार उन्नत बीउ उत्पादन गर्न स्रोत बीउको रूपमा समेत प्रयोग गर्न सकिन्छ। यसरीयसरी प्रमाणित बीउलाई स्रोत

बीउको रूपमा प्रयोग गर्दा बीउ बीजन ऐन र बीउ बीजन नियमावली २०८१, साथै प्रदेश बीउ ऐन २०८२ र अन्तर्गत जारी गरिएको बीउ प्रमाणीकरण निर्देशनहरूको पालना गर्नुपर्छ।

५२. बीउ बीजन नियमावली २०८१ ले यथार्थ संकेत-पत्र पद्धति अनुसार बीउ उत्पादन गर्दा लेबल बीउको विकल्प अन्त्य गरिसकेकोले बीउ उत्पादकहरूलाई अब आयन्दा उन्नत बीउ उत्पादन गर्न देहायका दुई विकल्पहरू छन्:
- (क) उन्नत बीउ उत्पादन गर्न प्रमाणित बीउलाई स्रोत बीउको रूपमा प्रयोग गर्ने, यस्तो अवस्थामा प्रमाणित बीउ उत्पादनको रेखदेख र निरीक्षण एकदम सटिक र नियमानुसार भएको हुनु जरुरी छ।
- (ख) उपलब्ध भएसम्म मूल वा स्रोत बीउलाई मात्र उन्नत बीउ उत्पादन गर्ने प्रयोग गर्ने।
५३. बीउ बीजन नियमावलीमा प्रमाणीकरण पद्धति र यथार्थ संकेत-पत्र पद्धति अनुसार बीउको स्तरमा परिवर्तन गर्नुको मुख्य उद्देश्य बीउ उत्पादकहरूलाई बीउ बीजन गुणस्तरमा थप उत्तरदायी बनाई बीउ उत्पादन चक्रलाई पालना गर्न अभिप्रेरित गर्नु हो।
५४. तालिका ९ मा कोशी प्रदेशस्थित ४ बीउ उत्पादक संस्थाहरूले आर्थिक वर्ष २०८२/८३ मा जिल्ला र बीउ उत्पादक अनुसार आपूर्ति गर्ने कुल अनुमानित मूल बीउको परिमाण देखाउँछ। यदि मोरङको कुनै पनि बीउ उत्पादकहरूले प्रमाणित बीउ उत्पादन गर्ने लक्ष्य निर्धारण गरेको छैन भने उदयपुरका कुनै पनि उत्पादकले प्रमाणित बीउ उत्पादन गर्न अनुमति समेत लिएका छैनन्।

तालिका ९: प्रमाणित बीउ उत्पादन र आपूर्ति योजना, २०८२/८३

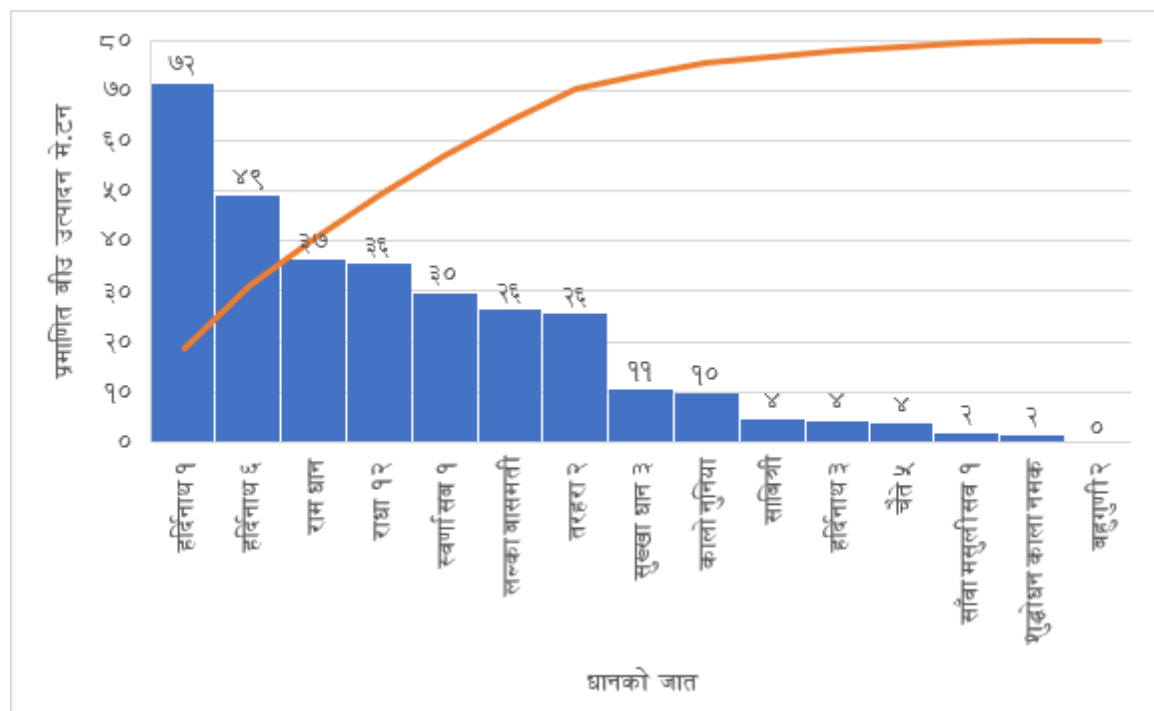
क्र.सं.	जिल्ला अनुसार बीउ उत्पादकहरू	उपलब्ध मूल बीउ (के.जी.)	बीउ उत्पादन क्षेत्रफल (हे.) (५० के.जी./हे. को दरले)	कुल प्रमाणित बीउ उत्पादन (मे.टन)	प्रमाणित बीउ (बिक्रीको लागि उपलब्ध हुने अनुमानित परिमाण) मे.टन
जिल्ला	झापा				
१	कृषि विकास फार्म, चन्द्रडाँगी	१००५	२०.१	८८	७०.४
२	महारानीझोडा साना किसान कृषि सहकारी संस्था, गौरादह	२७३	५.५	२२.२	१७.७
	कुल	१२७८	२५.६	११०.२	८८.१
जिल्ला	सुनसरी				
३	कृषि सामग्री कम्पनी लि., झुम्का	१६१०	३२.२	१४३.२	११४.६
४	कुशवाह खाद्य बीज भण्डार, देवानगन्ज	१७५०	३५	१३६.७	१०९.४
	कुल	३३६०	६७.२	२९०.७	२२४
	जिल्ला कुल	४६३८	९२.७६	३९०.९	३१२

५५. तालिका १० मा धान बालीको जात अनुसार अनुमानित प्रमाणित बीउ उत्पादन विवरणहरू र चित्र ६ ले कोशी प्रदेशमा कुल प्रमाणित बीउ उत्पादनमा कुन जातको हिस्सा कति रहेको छ भन्ने जानकारी देखाइएको छ, साथै बीउ उत्पादकहरूको प्रमाणित बीउ उत्पादन अनुमान अनुसूची १० मा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका १०: धानको जातको आधारमा अनुमानित प्रमाणित बीउ उत्पादन र आपूर्ति २०२५/२६

क्र.सं.	धानको जात	उपलब्ध मूल बीउ मात्रा (के.जी.)	बीउ उत्पादन क्षेत्रफल (हे.) (५० के.जी./हे. को दरले)	कुल प्रमाणित बीउ उत्पादन (मे.टन)	प्रमाणित बीउ (बिक्रीको लागि उपलब्ध हुने अनुमानित परिमाण) मे.ट
१	चैते ५	५०.०	१.०	४.६	३.७
२	हर्दिनाथ १	१११५.०	२२.३	८९.९	७१.९

क्र.सं.	धानको जात	उपलब्ध मूल बीउ मात्रा (के.जी.)	बीउ उत्पादन क्षेत्रफल (हे.) (५० के.जी./हे. को दरले)	कुल प्रमाणित बीउ उत्पादन (मे.टन)	प्रमाणित बीउ (बिक्रीको लागि उपलब्ध हुने अनुमानित परिमाण) मे.ट
३	हर्दिनाथ ३	५०.०	१.०	५.५	४.४
४	बहुगुणी २	०.०	०.०	०.०	०.०
५	हर्दिनाथ ६	५९०.०	११.८	६१.५	४९.२
६	कालो नुनिया	२०५.०	४.१	१२.३	९.८
७	लल्का बासमती	५५०.०	११.०	३३.०	२६.४
८	राधा १२	४८५.०	९.७	४४.६	३५.७
९	राम धान	५०८.०	१०.२	४५.७	३६.६
१०	सावित्री	७०.०	१.४	५.६	४.५
११	साँवा मसुली सब १	३५.०	०.७	२.५	२.०
१२	शुद्धोधन काला नमक	३०.०	०.६	१.९	१.५
१३	सुख्खा धान ३	२२५.०	४.५	१३.५	१०.८
१४	स्वर्णा सब १	४१५.०	८.३	३७.४	२९.९
१५	तरहरा २	३१०.०	६.२	३२.२	२५.८
		४६३८.०	९२.७६	३९०.१०	३१२.०८

चित्र ६: प्रमाणित बीउ उत्पादनमा विभिन्न धान बालीको अनुमानित आपूर्ति हिस्सा (प्रतिशत)

५६. माथिका उल्लेखित तथ्याङ्क र जानकारीको निष्कर्षहरूबाट स्पष्ट हुन्छ कि:

- (क) कोशी प्रदेशमा मू.बी. र प्र.बी. को आपूर्ति श्रृङ्खलामा प्रमाणित बाली विशेषताहरू (Agronomic characteristics) तथा बजारको रुचीको कारणहरूले गर्दा हर्दिनाथ जातहरूको प्रभुत्व देखिन्छ।
- (ख) धान बालीको केही जातहरू, उदाहरणको लागि तरहरा-२, को लागि मूल बीउ तथा प्रमाणित बीउ दुवैको उत्पादन श्रृङ्खलामा माग तथा आपूर्ति बिच सामन्जस्य नरहेको संकेत गर्दछ।
- (ग) स्थान विशेषको लागि उपयुक्त (Niche) तथा स्थानीय जातहरूको उत्पादन परिमाण ज्यादै न्यून वा सिमित रहेको देखिन्छ। यसैले त्यस्ता जातहरूको संरक्षण तथा स्थानीय अनुकूलनको लागि विशेष सहयोग आवश्यक छ।

३.२ यथार्थ सङ्केत पत्र पद्धति

५७. यथार्थ सङ्केत पत्र पद्धति (TLS) भन्नाले औपचारिक बीउ उत्पादन र वितरण प्रणाली अन्तर्गत अनुमति प्राप्त आधिकारिक बीउ उत्पादकहरूले तोकिएको विधि अवलम्बन गरी तोकिए बमोजिम मापदण्ड पुरा गरी तोकिएको स्तर अनुसार बीउ उत्पादन गर्ने अभ्यासलाई जनाउँछ। बीउ उत्पादकहरूले बीउ प्रमाणीकरण निर्देशिका अनुसार बीउको गुणस्तर र मापदण्डहरू कायम गर्नु पर्दछ।
५८. बीउ बीजन नियमावली, २०८१ अन्तर्गत रही औपचारिक बीउ प्रणालीमा बीउ उत्पादकहरूले यथार्थ सङ्केत पत्र पद्धति अन्तर्गत निम्न तीन स्तरका बीउ उत्पादन गर्न सक्दछन्^५:
- (क) प्रजनन बीउ,
(ख) स्रोत बीउ, र
(ग) उन्नत बीउ
- अतः कालो नुनिया, लाल अनाडी र कालो चमल जस्ता रैथाने धानका जातहरूको बीउ यथार्थ सङ्केत पत्र पद्धति अन्तर्गत उत्पादन र वितरण गर्नुपर्छ। साथै, बीउ उत्पादकहरूले यथार्थ सङ्केत पत्र पद्धति अपनाउँदा आफूले उत्पादन गरेको बीउलाई बीउ बीजन प्रमाणीकरण निर्देशिकाले तोकेको मापदण्ड अनुसार बीउ उत्पादन गरेको स्व-घोषणा समेत गर्नु पर्दछ। यहाँ सबैले बुझ्नु पर्ने एउटा महत्त्वपूर्ण कुरा के छ भने बीउको गुणस्तर मापदण्ड सन्दर्भमा यथार्थ सङ्केत पत्र प्रणाली र स्रोत तथा प्रमाणित बीउ प्रणालीमा कुनै भिन्नता छैन। अर्थात् मूल बीउको स्तर प्रजनन बीउसंग मेल खानु पर्दछ र उन्नत बीउको स्तर प्रमाणित बीउसंग मेल खानु पर्दछ।
५९. लल्का बासमती धान परम्परागतरूपमा नेपालमा उत्पत्ति भएको जात रैथाने धान हो। यसलाई नेपाल सरकारको बीउ बीजन समितिले दर्ता गरी सकेकोले यो औपचारिक बीउ प्रमाणीकरण प्रणाली अन्तर्गत उत्पादन र वितरण गर्न सकिन्छ।
६०. कोशी प्रदेशमा कुनै पनि बीउ उत्पादकहरूले यथार्थ सङ्केत प्रणाली अनुसार दुवै प्रजनन बीउ तथा स्रोत बीउ उत्पादन गर्ने कार्यक्रम राखेका छैनन्। साथै कसैले पनि प्रजनन बीउ उत्पादन गर्न अनुमति पनि लिएका छैनन्। सबै अनुमति प्राप्त बीउ उत्पादकहरूको आ.व. २०८२/८३मा उन्नत स्तरको बीउ उत्पादन र वितरण गर्ने लक्ष्य छ।
६१. बीउ बीजन प्रमाणीकरण निर्देशिका, २०७४ ले तोकेको उन्नत धानको बीउको न्यूनतम गुणस्तर हद तलको तालिका ११ मा प्रस्तुत छ। सबै उत्पादकहरूलाई यी मापदण्डहरू बारे ज्ञान छ। तोकिएको मापदण्डको अतिरिक्त उत्पादकहरूले बीउमा कायम गरेको अधिकतम चिस्यान प्रतिशत समेत ट्यागमा उल्लेख गर्नु पर्दछ। अन्य आवश्यक लेबलिङ सम्बन्धी जानकारी चित्र ७ मा देखाइएको छ।

^५यसअघि, बीउ प्रमाणीकरण निर्देशिका, २०७४ ले यथार्थ सङ्केत प्रणाली अन्तर्गत बीउको चार स्तर कायम गरेकोमा बीउ बीजन नियमावली २०८१ ले लेवल बीउलाई खारेज गरी माथि पारा नं ५८ मा उल्लेख गरे अनुसार तीन स्तर प्रजनन बीउ, स्रोत बीउ, र उन्नत बीउमा कायम गरेको छ।

तालिका ११: उन्नत बीउको स्वीकृत न्यूनतम मापदण्ड

क्र.सं.	मापदण्ड	परिमाण
१	भौतिक शुद्धता, न्यूनतम (प्रतिशत)	कम्तीमा ९७
२	उम्रने शक्ति, न्यूनतम (प्रतिशत)	कम्तीमा ८०

श्रोत: बीउ बीजन प्रमाणीकरण निर्देशिका, २०७४

चित्र ७: उन्नत बीउको ट्याग (नमुना)

उन्नत बीउ
बाली:...

ट्यागन : जात :

लटन : सिफारिश गरिएको क्षेत्र:

बीउको न्यूनतमस्तर

उत्पादन वर्ष : बीउ परीक्षणमिति :

शुद्धबीउ (कम्तीमा) : % उमारशक्ति (कम्तीमा) : %

चिस्यान (बढीमा): %

तौल:

बीउ उपचार गरेको भए विषादिको नाम र दर :

<p>बीउ उत्पादन गर्नेको:</p> <p>नाम:</p> <p>ठेगाना:</p> <p>छाप वा लोगो:</p>	<p>बीउ प्राविधिकको</p> <p>दस्तखत:</p> <p>नाम:</p> <p>मिति:</p>
---	---

सुरक्षितसाथ भण्डारण गरेमा यो बीउ प्रमाणीकरणको म्याद परीक्षण गरेको मितिबाट ६ महिनासम्म रहनेछ ।
बीउको पुनः परीक्षण गर्दा गुणस्तर उपयुक्त पाइएमा पुनः ६ महिनासम्म म्याद थप गर्न सकिनेछ ।

६२. कोष ४ मा परियोजना लागु भएका चार जिल्लामा आ.व. २०८२/८३ मा अनुमति प्राप्त उन्नत बीउ (IS) उत्पादकहरूको संख्या प्रस्तुत गरिएको छ । प्रादेशिक गोष्ठीमा, अन्य बाँकी १० जिल्लाहरूका कृषि ज्ञान केन्द्रका प्रतिनिधिहरूले आ-आफ्नो जिल्लामा कुनै पनि निजी बीउ उत्पादकहरूले औपचारिकरूपमा अनुमति नलिएको जानकारी दिएका थिए ।

६३. माथि देखाइए अनुसार उन्नत बीउलाई पहेंलो ट्याग भएको लेबल गर्नु अघि, सबै बीउ उत्पादकहरूले प्राविधिक लेखा परीक्षण गराउनु पर्नेछ (ढाँचाको लागि अनुसूची ६ हेर्नुहोस्) ।

३.२.१ उन्नत बीउ

६४. तालिका १२ मा जिल्ला अनुसार उन्नत बीउ उत्पादन अनुमान र बीउ उत्पादन क्षेत्र देखाउँछ, जसमा बीउ उत्पादकहरूले विवरण दिएका छन् । अनुसूची १६, १७, १८ र १९ क्रमशः झापा, मोरङ, सुनसरी र उदयपुर जिल्लाका उन्नत बीउ उत्पादन तथा आपूर्ति विवरण प्रस्तुत छ ।

**कोष ४: परियोजना लागु भएका जिल्लाहरूमा उन्नत
धान उत्पादकहरू**

झापा: ९ मोरङ: ४, सुनसरी: १३
उदयपुर: ४ जम्मा: ३०

तालिका १२: जिल्ला अनुसार कोशी प्रदेशमा उन्नत बीउ उत्पादन लक्ष्य परिमाण, २०८२/८३

जिल्ला	बीउ उत्पादक संख्या	उपलब्ध प्रमाणित/स्रोत/मूल बीउ परिमाण (के.जी.)	बीउ उत्पादन क्षेत्रफल (हे.) (५० के.जी./हे. को दरले)	कुल उन्नत बीउ उत्पादन (मे.टन)	उन्नत बीउ (बिक्रीको लागि उपलब्ध हुने अनुमानित परिमाण) (मे.टन)
झापा	९	२००२७	४००.५४	१६९८.७९	१३५९.०३
मोरङ	४	४३५४	८७.०८	३८५.१४	३०८.११
सुनसरी	१३	१०८९०	२१७.८०	९६३.८२	७७१.०६
उदयपुर	४	१८५०	३७	१५३.८२	१२३.०५
कूल	३०	३७१२१	७४२.४२	३२०६.२३	२५६५.०६

६५. तालिका १३ देखि तालिका १६ सम्म क्रमशः झापा, मोरङ, सुनसरी र उदयपुरका धान बीउ उत्पादकहरूको आ.व. २०८२/८३को धान बालीको जात अनुसार उत्पादन तथा आपूर्ति योजना प्रस्तुत छ।

तालिका १३: धानको जातको आधारमा अनुमानित उन्नत बीउ उत्पादन र आपूर्ति, २०८२/८३, झापा

क्र.सं	धानको जात	उपलब्ध स्रोत बीउ (के.जी)	बीउ उत्पादन क्षेत्रफल (हे.) (५० के.जी./हे. को दरले)	उत्पादकत्व (मे.टन/ हे.)	अनुमानित कुल उत्पादन (प्रशोधन नगरेको) (मे.टन)	अनुमानित प्रशोधन गरेको उन्नत बीउ (मे.टन)
१	चैते २	३५	०.७	४.८	३.३६	२.६९
२	चैते ५	५५५	११.१	४.६	५१.०६	४०.८५
३	हर्दिनाथ १	४६३५	९२.७	४.०३	३७३.५८	२९८.८६
४	हर्दिनाथ ३	३१२	६.२४	५.५	३४.३२	२७.४६
५	बहुगुणी २	१७५	३.५	५.८	२०.३	१६.२४
६	हर्दिनाथ ६	२६१०	५२.२	५.२१	२७१.९६	२१३.८१
७	हर्दिनाथ ३	९२५	१८.५	३	५५.५०	४४.४
८	लल्का बासमती	११२०	२२.४	३	६७.२	५३.७६
९	राधा १२	१०८५	२१.७	४.६	९९.८२	७९.८४
१०	राम धान	१६००	३२	४.५	१४४	११५.२
११	सावित्री	१८०	३.६	४	१४.४	११.५२
१२	साँवा मसुली सब १	३५	०.७	३.५	२.४५	१.९६
१३	शुद्धोधन काला नमक	४३५	८.७	३.२	२७.८४	२२.२७
१४	सुख्खा धान ३	१९२०	३८.४	३	११५.२	९२.१६
१५	स्वर्णा सब १	२५४५	५०.९	४.५	२२९.०५	१८३.२४
१६	तरहरा २	१८६०	३७.२	५.२	१९३.४४	१५४.७६
	कूल	२००२७	४००.५४	६८.४	१७०३.४८	१३५९.०२

तालिका १४: धानको जातको आधारमा अनुमानित उन्नत बीउ उत्पादन र आपूर्ति, २०८२/८३, मोरङ्ग

क्र.सं.	धानको जात	उपलब्ध स्रोत बीउ (के.जी.)	बीउ उत्पादन क्षेत्रफल(हे.) (५० के.जी./हे. का दरले)	उत्पादकत्व (मे.टन/ हे.)	अनुमानित कुल उत्पादन (प्रशोधन नगरेको) (मे.टन)	अनुमानित प्रशोधन गरेको उन्नत बीउ (मे.टन)
१	चैते ५	०	०	४.६	०	०
२	हर्दिनाथ १	५९५	११.९	४.०३	४७.९६	३८.३७
३	बहुगुणी २	१००	२	५.८	११.६०	९.२८
४	हर्दिनाथ ६	११२०	२२.४	५.२१	११६.७०	९३.३६
५	कालो नुनिया	१४०	२.८	३	८.४०	६.७२
६	लल्का बासमती	२१०	४.२	३	१२.६०	१०.०८
७	राधा १२	३१०	६.२	४.६	२८.५२	२२.८२
८	राम धान	१५०	३	४.५	१३.५	१०.८०
९	साँवा मसुली सब १	५३४	१०.६८	३.५	३७.३८	२९.९०
१०	शुद्धोधन काला नमक	३५	०.७	३.२	२.२४	१.७९
११	सुख्खा धान ३	२००	४	३	१२	९.६
१२	स्वर्णा सब १	४००	८	४.५	२६	२८.८
१३	तरहरा २	५६०	११.२	५.२	५८.२४	४६.५९
	कूल	४३५४	८७.०८	५४.१	३८५.१४	३०८.११

तालिका १५: धानको जातको आधारमा अनुमानित उन्नत बीउ उत्पादन र आपूर्ति, २०८२/८३, सुनसरी

क्र.सं.	धानको जात	उपलब्ध स्रोत बीउ परिमाण (के.जी.)	बीउ उत्पादन क्षेत्रफल (हे.) (५० के.जी./हे. का दरले)	उत्पादकत्व (मे.टन प्रति हे.)	अनुमानित कुल उत्पादन (प्रशोधन नगरेको) (मे.टन)	अनुमानित प्रशोधन गरेको उन्नत बीउ (परिमाण) साँवा मसुली सब १
१	चैते २	१३९५	२७.९	४.८	१३३.९२	१०७.१४
२	चैते ५	३७०	७.४	४.६	३४.०४	२७.२३
३	हर्दिनाथ १	३८०	७.६	४.०३	३०.६३	२४.५०
४	बहुगुणी २	१४०	२.८	५.८	१६.२४	१२.९९
५	हर्दिनाथ ६	११६५	२३.३	५.१२	११९.३०	९५.४४
६	लल्का बासमती	६३०	१२.६	३	३७.८०	३०.२४
७	राधा १२	२७४५	५४.९	४.६	२५२.५४	२०२.०३
८	राम धान	७४०	१४.८	४.५	६६.६०	५३.२८
९	सावित्री	१४०	२.८	४	११.२०	८.९६
१०	साँवा मसुली सब १	३५०	७	३.५	२४.५०	१९.६०
११	शुद्धोधन काला नमक	२०५	४.१	३.२	१३.१२	१०.५०
१२	सुख्खा धान ३	६०५	१२.१	३	३६.३०	२९.०४
१३	स्वर्णा सब १	१६४०	३२.८	४.५	१४७.६०	११८.०८
१४	तरहरा २	३८५	७.७	५.२	४०.०४	३२.०३
	जम्मा	१०८९०	२१७.८		९६३.८२	७७१.०६

तालिका १६: धानको जातको आधारमा अनुमानित उन्नत बीउ उत्पादन र आपूर्ति, २०८२/८३, उदयपुर

क्र.सं.	धानको जात	उपलब्ध स्रोत बीउ परिमाण (के.जी.)	बीउ उत्पादन क्षेत्रफल (हे.) (५० के.जी./हे. का दरले)	उत्पादकत्व (मे.टन प्रति हे.)	अनुमानित कुल उत्पादन (प्रशोधन नगरेको) (मे.टन)	अनुमानित प्रशोधन गरेको उन्नत बीउ (परिमाण) मे.टन
१	हर्दिनाथ ६	३५०	७	५.२१	३६.४७	२९.१८
२	कालो नुनिया	३५	०.७	३	२.१०	१.६८
३	लल्का वासमती	७०	१.४	३	४.२०	३.३६
४	राधा १२	२७५	५.५	४.६	२५.३०	२०.२४
५	राम धान	१४०	२.८	४.५	१२.६०	१०.०८
६	सावित्री	१०५	२.१	४	८.४०	६.७२
७	साँवा मसुली सब १	२८०	५.६	३.५	१९.६०	१५.६८
८	शुद्धोधन काला नमक	३५	०.७	३.२	२.२४	१.७९
९	सुख्खा धान ३	३१५	६.३	३	१८.९०	१५.१२
१०	स्वर्णा सब १	१०५	२.१	४.५	९.४५	७.५६
११	तरहरा २	१४०	२.८	५.२	१४.५६	११.६५
	जम्मा	१८५०	३७		१५३.८२	१२३.०६

६६. अन्त्यमा, तालिका १७ ले परियोजना लागु भएका जिल्लाहरूमा अनुमति प्राप्त ३५ बीउ उत्पादकहरूले आ.व. २०८२/८३ मा उत्पादन तथा आपूर्ति गर्ने विभिन्न जातको धान बालीको स्तर अनुसार बीउको अनुमानित परिमाणलाई सक्षिप्त रूपमा प्रस्तुत गरेको छ।

तालिका १७: परियोजना क्षेत्रका जिल्लागत प्रशोधित (बिक्री योग्य) मूल/प्रमाणित/उन्नत बीउ उत्पादन योजना, २०८२/८३

क्र.सं.	जिल्ला	बीउ उत्पादकको नाम	मूल बीउ (मे.टन)	प्रमाणित बीउ (मे.टन)	उन्नत बीउ (मे.टन)	कूल (मे.टन)
१	सुनसरी	कृषि अनुसन्धान निर्देशनालय, तरहरा	१२१.३	०	०	१२१.३
२		जुट अनुसन्धान कार्यक्रम, इटहरी	४४.५	०	०	४४.५
३		कुशवाहा खाद्य बीज भण्डार, देवानगन्ज	२४	१०९.३७	०	१३३.३७
४		बीउ उत्पादन फार्म (कृषि सामग्री कम्पनी, झुम्का	५६.६	११४.६	०	१७१.२
५		अनुपम फलफुल तरकारी तथा बीज वृद्धि कृषक समुह, देवानगन्ज	०	०	३१.०१	३१.०१
६		चन्द्रोदय कृषि सहकारी लि., गडी-३	०	०	२१.२८	२१.२८
७		धरहरा कृषि फार्म	०	०	५.१	५.१
८		जिल्ला सहकारी संघ, सुनसरी	०	०	६९.४०८	६९.४०८
९		कृषि सामग्री कम्पनी लि., इटहरी	०	०	१५०.१२	१५०.१२
१०		लवली कृषि फर्म, देवानगन्ज	०	०	१४९.४	१४९.४
११		महाशक्ति कृषि सहकारी संस्था लि.	०	०	११.२६	११.२६
१२		नारायण कृषि सहकारी संस्था लि.	०	०	१३.४६	१३.४६
१३		ओम सीड अर्गानिक फर्टिलाइजर एण्ड एग्रोभेट सेन्टर, देवानगन्ज	०	०	४१.८२	४१.८२
१४		प्रियांशु सीड्स एण्ड अर्गानिक फर्टिलाइजर	०	०	१५.१४	१५.१४

क्र.सं	जिल्ला	बीउ उत्पादकको नाम	मूल बीउ (मे.टन)	प्रमाणित बीउ (मे.टन)	उन्नत बीउ (मे.टन)	कूल (मे.टन)
		प्रोडक्ट्स, देवानगञ्ज				
१५		सिनुवारी महिला कृषि सहकारी, देवानगञ्ज	०	०	१५४.३८	१५४.३८
१६		शंकर खाद बीज भण्डार	०	०	१०८.६७२	१०८.६७२
		सुनसरी (कुल परिमाण)	२४६.४	२२३.९७	७७१.०५	१२४१.४२
१	मोरङ	भूमि सीड कम्पनी प्रा.लि., विराटनगर १६	३३	०	८०.१४८	११३.२४८
२		साना किसान कृषि सहकारी, सुन्दर हरैचा १०	०	०	४३.७४	४३.७४
३		प्रदिप सीड कम्पनी लि., सुनवर्षी १	०	०	१२७.०२	१२७.०२
४		राष्ट्रिय बीउ बीजन क.प्रा.लि., जहदा ३	०	०	५७.२५	५७.२५
		मोरङ (कुल परिमाण)	३३	०	३०८.१६	३४९.२६
१	झापा	कृषि विकास फार्म, चन्द्रडाँगी	४५.२५	७०.५	०	११५.७५
२		महारानीझोडा साना किसान कृषि सहकारी संस्था, गौरादह	१५.५५	१७.७४	०	३३.२९
३		नमुना एकिकृत सहकारी खेती बीउ उत्पादन समुह, गौरादह	०.९	०	२५	२५.९
४		अर्जुनधारा नगर विकास बहुउद्देश्य सहकारी संस्था लि., अर्जुनधारा	०	०	९०.२९	९०.२९
५		किसान बीउ उत्पादन समूह, गौरादह	०	०	३०९.५९	३०९.५९
६		कञ्चन बीउ उत्पादन उद्योग प्राइभेट लि., मेचीनगर	०	०	३१२.०३	३१२.०३
७		कन्काई सीड्स प्राइभेट लि., गौरादह	०	०	१५.१२	१५.१२
८		किसान बीउ उत्पादन उद्योग प्रा.लि., दमक	०	०	१८१.२७	१८१.२७
९		कोपिला डाँगी बहु उद्देश्यीय कृषि फार्म, गौरादह	०	०	५९.८७	५९.८७
१०		मेची कृषक बहुमुखी सहकारी संस्था लि., मेचीनगर	०	०	२८३.९७	२८३.९७
११		तमोर सीड्स प्राइभेट लि., विर्तामोड	०	०	८१.८९	८१.८९
	झापा	झापा (कुल परिमाण)	६१.७	८८.२४	१३५९.०३	१५०८.९७
१	उदयपुर	हाम्रो सामुदायिक बीउ बैंक, कटारी ३	०	०	३६.८२	३६.८२
२		पञ्चवति माई कृषि सहकारी संस्था लि., उदयपुरगढी ६	०	०	४१.९६	४१.९६
३		सहारा कृषि सहकारी सं.लि., बेलका ३	०	०	१३.२२	१३.२२
४		साझा उपभोग सहकारी संस्था लि., बेलका ४	०	०	३१.०६	३१.०६
	उदयपुर	जम्मा	०	०	१२३.०६	१२३.०६
परियोजना जिल्लाहरू (कुल परिमाण)			३४१	३१२	२५६१	३२१५

४. बीउको गुणस्तर सुधार योजना

४.१ न्यूक्लियस तथा प्रजनन् बीउ

६७. लाइन छनोट विधिको शुरुः नेपालमा कुनै पनि बालीको जातीयता शुद्धता तथा संरक्षणको लागि न्यूक्लियस बीउ उत्पादन गर्ने जिम्मेवारी ने.कृ.अ.प.को भएको सन्दर्भमा ने.कृ.अ.प.ले न्यूक्लियस बीउ उत्पादन गरी त्यसबाट उत्पादित प्रजनन् बीउ वितरण गर्ने भएकोले आ.व. २०७९/८० देखि यो परियोजनाले (JICA बीउ परियोजना) न्यूक्लियस बीउको गुणस्तर सुधार गर्न ने.कृ.अ.प. संगको सहकार्यमा लाइन खेती विधि (Line Cultivation Method) प्रदर्शन गर्दै आएको छ। हाल, ने.कृ.अ.प.ले धानको प्रजनन बीउ उत्पादन गर्दा **बालाबाट पंक्ति** विधि "Panicle to Row Method (PRM)", अपनाउने गरेको छ। यस विधि अनुसार प्रजनन् बीउ उत्पादन गर्न खेतमा धान बाली पाके पछि काट्नु अगाडि खेतबाट चाहेको जातको धानको बाला त्यहि जातको वंश (Pedigree) संग तुलना नगरी/वा नाभिडाई र कुनै पनि कृषि विशेषज्ञहरूको मूल्याङ्कन र मापन बिना अनियमित (Randomly) विधिबाट आफ्नो आवश्यकता अनुसार राम्रो, लामो, स्वस्थ र पोटिलो/पुष्ट दाना भएको बालाहरू टिपी त्यसलाई थुप्रो बनाई भण्डारण गरिन्छ। यसरी सबै प्यानिकल लाइनहरूबाट वंशावली रेकर्ड वा त्यस जातका विशेषताहरूमा ध्यान नदिईकन धानको बाला टिपिएकोले आनुवंशिक शुद्धता घट्ने उच्च सम्भावना रहन्छ। वर्षौं वर्ष बारम्बार खेतीको कारण वंशावली (Pedigree) मिश्रण हुँदै जान्छ, किनकि धानको बाला विभिन्न प्लटहरूबाट टिपिन्छन् ती प्लटहरू भित्र पनि प्यानिकल लाइनहरूमा भिन्नता पाइन्छ। यसले गर्दा नयाँ जातहरूको उत्पादन क्षमता मात्र होइन लोकप्रिय जातहरूको स्थिरता (Stability) मा समेत असर पर्ने हुन्छ।

६८. हाल परियोजनाले आनुवंशिक शुद्धता सुधार गर्न लाइन खेती विधि (LCM) प्रदर्शन गर्ने उद्देश्यले राष्ट्रिय धान बाली अनुसन्धान कार्यक्रम (रा.धा.बा.अ.का.) हर्दिनाथ जनकपुरमा कोशी प्रदेशमा लोकप्रिय भएका धानका चार जातहरू, बहगुणी-२, राम धान, साँवा मसुली सब-१, र राधा-१२ को न्यूक्लियस बीउ उत्पादन प्रदर्शन प्लटहरू स्थापना गरेको छ। यस विधिमा वंशावलीको अभिलेख (Pedigree Record) तथा शुद्ध पंक्ति छनोट (Pure Line Selection) को संयुक्त प्रयोग गरी बीउ उत्पादन गरिएको हुन्छ। धान स्व-पराग सेचित बाली भएकोले एउटै बोट (Hills) को बीउहरू एक पंक्ति (Line) मा लगाइन्छ। साथै यसमा प्रत्येक जातको प्रत्येक पुस्ताको सन्ततिहरूको पंक्ति (Sister Line) को वंशानुगत अभिलेख (Pedigree Record) कायम गरिन्छ। यसरी यो लाइन खेती विधिबाट न्यूक्लियस बीउ उत्पादन गर्दा प्रत्येक पुस्ताको वंशानुगत अभिलेख अघिल्लो पुस्ता संग भिडाउन/जाँच (Trace) गर्दै गई शुरुमा जात विशेषका विशेषताहरू जस्तै: फूल फुलेको दिन, बाला लाग्न शुरु भएको दिन, बालाको लम्बाई, बालाको संख्या, डाँठको दुई आँखा/आँखला बिचको लम्बाई (Culm Length), दाना लाग्न शुरु भएको दिन, दानामा दुध पसेको दिन (Milking day), पाकेको दिन जस्ता बाली विशेषताहरूलाई उही शुरुकै अवस्थाको विशेषताहरूसंग भिडाई प्रत्येक सन्ततिहरूको पंक्तिहरूको वंशावली रेकर्ड कायम गरिन्छ। यसरी उत्पादित बीउलाई आगामी वर्षको लागि पुनः न्यूक्लियस बीउ वृद्धिको लागि स्रोत बीउको रूपमा प्रयोग गरिन्छ र प्रत्येक पटक छनोट गरिएको सन्ततिहरूको पंक्तिबाट आवश्यक संख्यामा अलग-अलग बोट (Hills) काटिन्छ।

६९. दुई वर्षको निरन्तर छनोट र LCM विधिबाट माथि उल्लेखित चार जातको न्यूक्लियस बीउ उत्पादन भए पछि, आर्थिक वर्ष २०८१/८२ बाट परियोजनाले **बालाबाट पंक्ति** विधि "Panicle to Row Method (PRM) बाट उत्पदित बीउसंग तुलना गर्न कृषि अनुसन्धान केन्द्र, तरहरा तथा जुट बाली, अनुसन्धान कार्यक्रम इटहरीमा एक-एक गरी दुईवटा प्रदर्शन कार्यक्रम शुरु गरेको छ।

७०. यसै बिच, रा.धा.बा.अ.का. ले आफ्नो प्रयासमा हर्दिनाथ-१ जातको प्रजनन् बीउ LCM विधिबाट वृद्धि गर्न समेत शुरु गरि सकेको छ।

७१. बालाबाट पंक्तिमा धान लगाउने विधि "Panicle to Row Method (PRM) को तुलनामा लाइन खेती विधि (Line Cultivation Method) को परिणामहरू र प्रभावकारिता प्रमाणित भएपछि परियोजनाको अपेक्षा छ कि ने.कृ.अ.प.ले क्रमशः धानको अन्य जातहरूको प्रजनन बीउको उत्पादन पनि यहि लाइन खेती विधि (Line Cultivation Method) बाट गर्नेछ। यस विधिबाट नेपालमा प्रचलित धान जातहरूको आनुवंशिक शुद्धता (Genetic Purity), बीउको ओजस (Seed Vigor), र बीउको जीवन क्षमता (Seed Viability) कायम राख्न मद्दत पुगी कृषकहरूले भविष्यमा उत्तम र भरपर्दो बीउ प्राप्त गर्न सकी उत्पादन वृद्धि गर्न सक्षम हुनेछन्।

७२. LCM प्रदर्शनहरूसँग सम्बन्धित केही स्व-स्पष्ट तस्वीरहरू तल प्रस्तुत गरिएकोछ (चित्र ८):

चित्र ८: लाइन खेती विधि प्रदर्शन गतिविधिहरू

बाला लागन शुरु (Counting Heading) गरेको गणना गर्दै

रा.धा.बा.अ.का. मा डौँठ र बाला, लम्बाईको नाप र संख्या गणना गर्दै

रा.धा.बा.अ.का. मा जातको पुस्ता अनुसार प्रत्येक सन्ततिहरूको छुट्टा छुट्टै ब्याड राखेको

रा.धा.बा.अ.का. मा LCM प्रदर्शन

कृषि अनुसन्धान निर्देशनालय, तरहराको फार्मको प्रदर्शनमा PRM तथा LCM विधिमा फुल फुल्ने अवस्थामा देखिएको भिन्नता

४.२ मूल तथा प्रमाणित बीउ

७३. स्रोत बीउहरूले तोकिएको मापदण्डपालना गरेमा मात्र गुणस्तरीय बीउको उत्पादन सम्भव हुन्छ। जब – गुणस्तरीय मूल बीउको जग प्रजनन बीउ हो भने गुणस्तरीय प्रमाणित र उन्नत बीउको जग क्रमशः मूल बीउ/स्रोत बीउ र प्रमाणित बीउ हो। यसैले सबै स्तरका बीउहरूले बी.बि.गु.नि.के. ले बीउ बीजन प्रमाणीकरण निर्देशिका तथा बीउ बीजन नियमावलीले तोकेअनुसार गुणस्तरको न्यूनतम हद पालना गर्नु जरुरी छ। तालिका १८ मा प्रयोगशाला परीक्षणबाट प्रमाणित गर्नु पर्ने धानको मूल तथा स्रोत, प्रमाणित बीउ र उन्नत बीउको गुणस्तरको न्यूनतम हद प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका १८ : बीउको स्तर अनुसार प्रयोगशाला परीक्षणबाट प्राप्त बीउको गुणस्तरको न्यूनतम हद

क्र.सं.	विवरण	मूल तथा स्रोत बीउ	प्रमाणित बीउ	उन्नत बीउ
१	भौतिक शुद्धता, न्यूनतम (प्रतिशत)	९८%	९८%	९७
२	निष्क्रिय पदार्थ, अधिकतम, (प्रतिशत)	२	२	-
३	अन्य बालीको बीउ, अधिकतम, (दाना प्रति के.जी.मा)	१०	२०	-
४	प्रनिषेधित झारपातको बीउ, अधिकतम (दाना प्रति प्रति के.जी.मा)	२	५	-
५	पहिचान गर्न सकिने अन्य जातको धान बालीको बीउ अधिकतम (दाना प्रति प्रति के.जी.मा)	१०	२०	-
६	उम्रने शक्ति, न्यूनतम, (प्रतिशत)	८०	८०	८०
७	चिस्यान अधिकतम (प्रतिशत)- साधारण भाँडोमा राख्दा	१३	१३	
८	चिस्यान अधिकतम (प्रतिशत)- नछिर्ने भाँडोमा राख्दा	८	८	

स्रोत : बीउ बीजन प्रमाणीकरण निर्देशिका, २०७४

७४. बीउ उत्पादकहरूले बीउ बीजन प्रमाणीकरण निर्देशिका, २०७४ को दफा ७ को उपदफा (१) बमोजिम बी.गु.नि.के. वा सम्बन्धित बीउ बीजन परीक्षण प्रयोगशालामा तोकिए अनुसारको ढाँचामा पूर्व जानकारी फारम पेश गर्नु पर्दछ। यस्तो फारम प्राप्त गरेपछि, सम्बन्धित निकाय (बी.बि.गु.नि.के. वा बी.बि.प.प्र.)ले फारमको यथार्थता पत्ता लगाई स्वीकृत वा अस्वीकृत गर्नु पर्दछ र त्यसको जानकारी सम्बन्धित उत्पादकलाई गराउनु पर्ने व्यवस्था

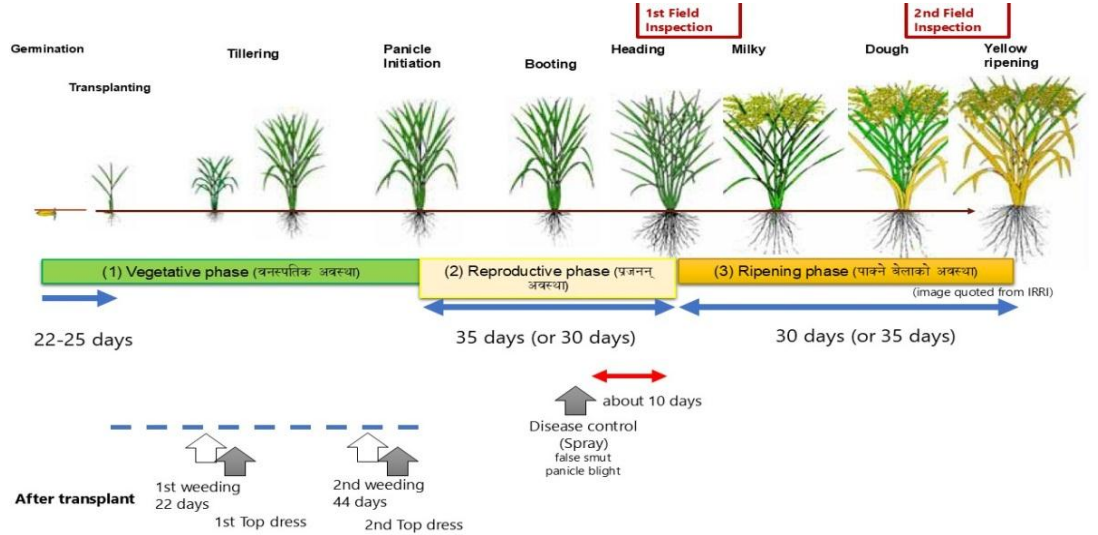
निर्देशिकाले गरेको छ। परियोजनाले बीउ उत्पादकहरूलाई यस्तो पूर्व जानकारी फारम तयार गर्न प्राविधिक सहयोग/सहायता प्रदान गर्दछ। (अनुसूची १५)

७५. बीउ बीजन प्रमाणीकरण निर्देशिकाले तोकेको निम्न मार्गनिर्देशनहरू सहित विभिन्न स्तरका बीउको तोके बम्मोजिमको न्यूनतम हद कायम गर्न मूल बीउ र प्रमाणित बीउ उत्पादकहरूको क्षमता वृद्धि गरी सक्षम तुल्याउन जरूरी भएकोले परियोजनाले बीउ उत्पादन स्थलमा बीउ उत्पादकहरूलाई लक्षित गरी बीउ उत्पादन प्रविधि प्रदर्शनहरू सञ्चालन गर्नु को साथै बीउ उत्पादकहरूलाई तालिम समेत प्रदान गर्दै आएको छ। बीउ उत्पादन गर्दा देहायका कुराहरूमा ध्यान दिनु पर्दछ:

- (१) स्वेच्छिक बोट बिरुवा (Volunteer Plants) नआउने जग्गा छनौट गर्ने
- (२) बेजात वा जातीय मिश्रण वा अनुबांशिक मिश्रणबाट मुक्त राख्न (क्रस फर्टिलाइजेसन हुन नदिन) रोक्न) बीउ उत्पादन स्थलमा दुई जातहरू बिचको पृथकता दुरी (Isolation Distance) कम्तीमा तीन-मिटरको कायम गर्नु पर्दछ। यस बाहेक, स्मार्ट बीउ उत्पादकहरूले विभिन्न समयमा फूल फुल्ने वा बाला निस्कने धानका जातहरू लगाएर समय नियन्त्रित पृथकता दुरी (Time Isolation) विधि पनि अपनाउन सक्दछन्। यसबाट दुई जातका धानहरू एकै पटक वा एकै समयमा नफुली क्रस फर्टिलाइजेसन (Cross Fertilization) को सम्भावना स्वतः निष्क्रिय हुनेछ।
- (३) बीउ उत्पादन खेत निरीक्षण कम्तीमा दुई पटक गर्नु पर्ने
 - (क) पहिलो निरीक्षण बाला निस्क सके पछि
 - (ख) दोस्रो निरीक्षण बाली पाकी सके पछि, तर काट्नु अघि

चित्र ९ मा बीउ उत्पादन चरणहरू देखाइएको छ

चित्र ९: बीउ उत्पादन चरणहरू

७६. तालिका १९ मा परियोजनाले बीउ उत्पादकहरू, कृषि ज्ञान केन्द्र तथा स्थानीय तहहरूका प्राविधिकहरूलाई लक्षित गरी प्रदर्शन गरेका प्रविधिहरूको प्याकेज संक्षिप्तमा वर्णन गरिएको छ। परियोजनाले गरेको प्रदर्शनबाट क्रमशः हर्दिनाथ-६ र राधा-१२ जातको धानको बीउ उत्पादनमा वृद्धि भएको देखाउँछ। कृ.ज्ञा.के./स्थानीय तहका धानको बीउ उत्पादक/किसान र प्राविधिकहरूका लागि परियोजनाद्वारा गरिएका सात स्थानको बीउ उत्पादन प्रविधि प्रदर्शनहरूले हर्दिनाथ-६ र राधा-१२ धानको बीउ उत्पादनमा क्रमशः १२ प्रतिशत र ५.१ प्रतिशत वृद्धि भएको देखिएको छ र यस सम्बन्धी थप विवरण अनुसूची २० मा दिइएको छ।

तालिका १९: प्रदर्शनको लागि प्रविधि प्याकेज

अभ्यासहरूको प्याकेज	प्रविधि	प्राविधिक बुँदाहरू
१. बीउको उमार शक्ति बढाउने तथा बीउबाट सर्ने रोग नियन्त्रण	नुन पानीको घोलमा बीउ तैराउने र बीउ उपचार	<ul style="list-style-type: none"> - लगभग ४० लिटर पानी जाने बाल्टिन/बाटामा पानीमा १५ लिटर पानी राख्ने - एउटा स्वस्थ अन्डालाई उक्त पानीमा डुबाउने - उक्त पानीमा अन्डा नउत्रे सम्म नुन मिसाउँदै जाने (अन्डा उत्रनको लागि १ लिटर पानीमा लगभग २०० ग्राम नुन जान्छ, तसर्थ १५ लि. पानीमा लगभग ३ किलो नुन लाग्न सक्छ अन्डा पानीमा उत्रे पछि त्यसमा नर्सरी राख्न तयार गरिएको बीउ हाल्ने - पानीमा उत्रिएका बीउ हटाउने - पिँधमा रहेका बीउलाई राम्रोसंग २/३ पटक सफा पानीले धुने र छायाँमा सुकाउने - एक किलो सुकेको बीउमा २ ग्राम बेभिस्टिन (Bavistin) मिसाउने (१५ किलो बीउ लाई ३० ग्राम बेभिस्टिन आवश्यक पर्छ)
२. स्वस्थ तथा जातीय मिश्रण मुक्त बेर्ना उत्पादन	नर्सरीको लागि जग्गाको छनौट	<ul style="list-style-type: none"> - नर्सरी ब्याडको लागि सिँचाइको स्रोत राम्रो निकास, मलिलो माटो तथा पारिलो ठाउँ छनौट गर्ने लगभग १.५ मिटर चौडाइको नर्सरी बेड बनाउने र समान मात्रामा बीउ छर्ने - स्वेच्छिक बोट बिरुवा नआउने जग्गा छनौट गर्ने
	नर्सरी बेड बनाउने	<ul style="list-style-type: none"> - नर्सरी ब्याडमा समान घनत्वमा (Density) बीउ रोप्ने। बेर्ना हुर्कदै गरेको अवस्थामा बेजातका बेर्नाहरू तथा झारपात हटाइ बेजात वा जातीय मिश्रणबाट मुक्त गर्ने
३. पंक्तिमा रोपाइँ (Line Transplantation)	नियमित (लाइनर) रोपण	<ul style="list-style-type: none"> - स्वेच्छिक बोट बिरुवा नआउने जग्गा छनौट गर्ने - धानको बेर्नाको गाँज निष्कने शक्ति बेर्ना बुढो हुँदै जाँदा घट्दै जाने हुनाले रोप्ने बेलामा बेर्नाको उमेर ख्याल गर्नु पर्ने (सामान्यतया छिटो पाक्ने जातहरूको बेर्ना २०-२५ दिनमा, मध्यम अवधिको २५-३० दिनमा र ढिलो पाक्ने ३०-३५ दिन भित्र सक्नुपर्ने) एउटा स्थानमा (Hill) २-३ वटा बेर्ना रोप्ने। - लाइन वा पंक्तिमा रोप्ने रोपाइँ विधि प्रयोग गरेर परम्परागत विधि (अनियमित रोपाइँ (सँग तुलना गर्ने, र दुवै विधिका फाइदा र बेफाइदाबारे छलफल गर्ने उद्देश्यले अध्ययन सञ्चालन गर्ने। - रोपण घनत्व र ठाउँको व्यवस्थापन (वातावरण समान बनाउने । - करिब ३० सेन्टिमिटरको दुरी कायम गरी पंक्तिमा रोपाइँ

अभ्यासहरूको प्याकेज	प्रविधि	प्राविधिक बुँदाहरू
		गरको अवस्थामा सजिलै संग कोनो विडरको प्रयोग गर्न सकिन्छ।
४. खेत व्यवस्थापन	हातले धकालेर चलाउने कोनो विडरको प्रयोगगरि झारपात हटाउने	- कोनो विडर परीक्षण गर्ने - कोनो विडरको प्रयोग गरी बीउ उत्पादन क्षेत्र/प्लटलाई झारपात मुक्त तुल्याउने
	किरा र रोग नियन्त्रण	निरीक्षणको क्रममा कीरा र रोग पहिचान गर्ने/खोजी गर्ने र रोकथामका उपायहरू अवलम्बन गर्ने ।
	बेजातको बोट हटाउने (Rogueing)	- बाला लाग्न शुरु भएको (Heading) र पूर्ण रूपमा बाला लागि सके पछि (Full Heading) खेत निरीक्षण गरी बीउ बालीको शुद्धता, बीउको स्वास्थ्य र बीउको गुणस्तरमा प्रभाव पर्ने तत्वहरूबाट उत्पादित बीउलाई जोगाउन बेजातको बिरुवाहरू हटाउने - बीउ उत्पादन खेतहरूमा नियमित रोपणका फाइदाहरू देखाउँने - खेत निरीक्षण कम्तीमा दुई पटक गर्नु पर्ने (क) पहिलो निरीक्षण बाला निस्क सके पछि (ख) दोस्रो निरीक्षण बाली पाकी सके पछि, तर काट्नु अघि
५. धानको जातको छनौट	वृद्धि अवधि भर	- राष्ट्रिय बीउ समितिले कोशी प्रदेशको लागि सिफारिस गरेको तथा कृषकहरूले रुचाएको हर्दिनाथ-६, स्वर्ण-सब १, तरहरा-२ जस्ता Promising जातहरू प्रदर्शन कार्यक्रममा समावेश गरी कृषकहरूलाई तिनीहरूको विशेषता बाली अवधि भर जानकारी दिने

७७. परियोजनाको बीउ उत्पादन प्रविधि प्रदर्शनको दुई वटा मुख्य उद्देश्यहरू रहेको छ: (१) बीउको तोकिएको गुणस्तर कायमगर्न बीउ उत्पादकहरूको क्षमता अभिवृद्धिको लागि तिनीहरू समक्ष विभिन्न चरणमा बीउ उत्पादन प्रविधिहरू (प्रविधि प्याकेज) प्रदर्शन गर्दै उनीहरूलाई व्यावहारिक तालिम प्रदान गर्नु, (२) बीउ उत्पादकहरूलाई कम लागतमा गुणस्तरीय बीउ उत्पादन गर्न सक्षम तुल्याई उनीहरूको प्रतिस्पर्धात्मक क्षमता वृद्धि गर्नु । यसमा परियोजनाले पंक्तिमा धानको बेर्ना सार्ने (Line Transplantation) प्रविधिलाई विशेष प्राथमिकतामा राखेको छ। शुरुमा पंक्तिमा धान बेर्ना सार्ने प्रविधि अपनाउँदा धेरै श्रममा खर्च भई जटिल जस्तो देखिने सामान्यतया कृषकहरूले नरुचाउने बुझाई धेरैको हुने भएपनि वर्तमान अवस्थामा हातले जथाभावी रोप्नु भन्दा पंक्तिमा धानको बेर्ना सार्ने विधिनै लगानीको हिसाबले फाईदाजनक भएको देखिएको छ। वास्तवमा पंक्तिमा धान रोपाइँ गर्दा पछिल्ला चरणहरू, खास गरी गोडमेलको चरणमा झारपात उखेल्ने यन्त्र (मोटोराइज्ड कोनोविडर), हातले धकालेर चलाउने कोनोविडर तथा धान काट्ने चरणमा धान काट्न तथा चुट्न कृषि यन्त्रहरूको प्रयोग गर्ने सहज हुने भएकोले यो प्रविधि

तुलनात्मकरूपमा फाईदाजनक, र त्यो अझै पनि वर्तमान अवस्थामा ज्यालादारी श्रमिकको अभाव वृद्धि भइरहेको अवस्थामा यसको विकल्प पनि बढ्दो छ।^६

४.३ उन्नत बीउ

७८. बीउ बीजन नियमावली, २०८१ अनुसार प्रमाणीकरण प्रणाली अन्तर्गत उत्पादित प्रमाणित बीउ तथा मूल बीउ बाट यथार्थ संकेतपत्र प्रणाली अन्तर्गत उत्पादित स्रोत बीउबाट मात्र उन्नत बीउ उत्पादन गर्न सकिन्छ। त्यसैले बीउको गुणस्तर कायम राख्नको लागि बीउ बीजन प्रमाणीकरण निर्देशिकाको साथै बीउ बीजन नियमावलीको नियमहरू अनुपालना गर्नु जरुरी छ। यथार्थ संकेतपत्र प्रणाली अपनाई बीउ उत्पादन गर्ने सबै बीउ उत्पादकहरूले बीउ बिक्रीको लागि एग्रेभेटमा पठाउनु वा आफूले बिक्री गर्नु अगाडि बी.बि.गु.नि.के., बीउ निरीक्षक वा बीउ उत्पादन कम्पनी स्वयम् ले नियुक्त गरेको कृषि प्राविधिकहरूबाट प्राविधिक परीक्षण गर्नु गराउनु पर्दछ। (प्राविधिक परीक्षणको ढाँचाको अनुसूची ६ मा दिइएको छ।
७९. यो परियोजनाले अनुमति प्राप्त बीउ उत्पादकहरूलाई उनीहरूको अनुरोधको आधारमा प्राविधिक परीक्षण गर्न र प्रतिवेदन तयार गर्न समेत सहयोग प्रदान गर्दछ। तर बीउ उत्पादकहरूले नियमानुसार बीउ निरीक्षक वा कृषि प्राविधिकको सेवा लिनु पर्नेछ।
८०. यो परियोजनाले मूल तथा प्रमाणित बीउ उत्पादकहरूको लागि लक्षित गरे जस्तै समानरूपमा उन्नत बीउ उत्पादकहरूलाई पनि लक्षित गरी विभिन्न तालिम तथा प्रदर्शन कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्दै आएको छ। तलको तस्वीरहरूमा परियोजनाले कृषि ज्ञान केन्द्र तथा उन्नत बीउ उत्पादकहरूको सहभागितामा सञ्चालन गरेका केही गतिविधिहरू प्रस्तुत गरिएको छ।

चित्र १०: उन्नत बीउ सुधार गर्न तालिम तथा प्रदर्शन क्रियाकालापहरू

प्रदर्शन तथा तालिम – उदयपुर

बीउ उत्पादकहरूलाई तालिम - झापा

^६Ponnusamy, K et.al. Comparative performance and gender appraisal of random and line planting in paddy (*Oryza sativa*) cultivation, Indian Journal of Agricultural Sciences 83 (10): 1099–1101, October 2013.

वेजात धानको पहिचान – झापा

कृषक दिवस - मोरङ

प्रदर्शन स्थल-सुनसरी

कृषक अन्तरक्रिया - झापा

८१. यो प्रादेशिक धान बीउ उत्पादन तथा आपूर्ति योजना २०८२/८३ अन्तर्गत जिल्ला स्तरीय उन्नत धान बीउ उत्पादन तथा वितरण कार्यक्रमलाई प्रभावकारीरूपमा निरीक्षण र अनुगमन गर्न देहायका गतिविधिहरू सञ्चालन गरिनेछ।
- (१) बी.बि.गु.नि.के. (SQCC) ले DESIS द्वारा बीउ उत्पादकहरूलाई प्रमाणित तथा स्रोत बीउ उपलब्ध गराउने
 - (२) बीउ उत्पादकहरूले बी.बि.गु.नि.के. ले तोकेको स्रोतबाट समयमै स्रोत बीउ सङ्कलन गरे/नगरेको सुनिश्चित गर्ने।
 - (३) पूर्व-जानकारी फारम अनुसार बीउ उत्पादन स्थलहरू (खडा बाली) निरीक्षण गर्ने
 - (४) बीउ उत्पादकहरूले बीउ उत्पादन स्थल/संस्था कम्प्लेक्स मा बीउ उत्पादन/वितरण आचारसंहिता को डिस्प्ले बोर्ड (Display Board) राख्ने
 - (५) कृषि ज्ञान केन्द्र तथा बीउ बीजन परीक्षण प्रयोगशालाको संयुक्त टोलीले बीउ प्रशोधन तथा भण्डारण निरीक्षण गर्ने
 - (६) पूर्व सूचना नदिई आकस्मिकरूपमा कृषि ज्ञान केन्द्र तथा बीउ बीजन परीक्षण प्रयोगशालाले बीउ उत्पादकहरूले वितरण गरेको बीउको गुणस्तर जाँच गर्ने
 - (७) जिल्ला बीउ बीजन समन्वय समितिले बीउ उत्पादन कार्यक्रमको नियमित अनुगमन गर्ने
८२. तलको तालिका २० र २१ मा आर्थिक वर्ष २०२५/२६ मा परियोजना लागु भएका जिल्लाहरूमा सञ्चालन गरिएका प्रदर्शन कार्यक्रमहरूको विवरण देखाइएको छ।

तालिका २०: झापा र मोरङ जिल्लामा प्रविधि प्रदर्शन क्रियाकलापहरू

जिल्ला	झापा		मोरङ	
प्रदर्शनको प्रकार	उन्नत बीउ (प्रमाणित बीउबाट उन्नत बीउ)	अन्न उत्पादन (उन्नत बीउबाट खाद्यान्न)	मूल बीउ (प्रजनन बीउबाट मूल बीउ)	खाद्यान्न उत्पादन
सहभागी बीउ उत्पादक	तमोर सीड्स प्रा .लि.	तमोर सीड्स प्रा .लि.	भूमि सीड्स कम्पनी प्रा .लि.	जीवन विकास समाज
प्रदर्शन स्थल	बिर्तामोड ७	बिर्तामोड ७	विराटनगर १९	धनपालथान ३
प्रदर्शन गरिएको धानको जात	हर्दिनाथ ६	हर्दिनाथ -६ तरहरातरहरा -२ बहुगुणी-२ साँवा मसुली सब -१	तरहरा २	हर्दिनाथ -६ तरहरा -२ सुख्खा धान ३ साँवा मसुली सब- १
प्रदर्शन क्षेत्रफल (हे.)	०.२	०.४	०.४	०.४
बीउको स्रोत	म.झो.सा.कि.स.सं.	म.झो.सा.कि.स.सं. र कु.खा.बी.भ	कृषि अनुसन्धान निर्देशनालय DAR	म.झो.सा.कि.स.सं. तथा कु.खा.बी.भ.
वित्तीय स्रोत	परियोजना बजेट	कृ.जा.के., नेपाल सरकार (सशर्त अनुदान)	परियोजना	कृ.जा.के., नेपाल सरकार (सशर्त अनुदान)

तालिका २१: सुनसरी र उदयपुर जिल्लामा प्रविधि प्रदर्शन क्रियाकलापहरू

आयोजित	सुनसरी			उदयपुर	
प्रदर्शनको प्रकार	बीउ उत्पादन (मूल बीउबाट उन्नत बीउ)	मूल बीउ (प्रजनन बीउ बाट मूल बीउ)	अन्न उत्पादन (उन्नत बीउबाट खाद्यान्न)	उन्नत बीउ (प्रमाणित बीउबाट उन्नत बीउ)	अन्न उत्पादन (उन्नत बीउबाट खाद्यान्न)
सहयोगी संस्थाको नाम (बीउ उत्पादक)	सिनवारी महिला कृषि सहकारी	कृषि सामग्री कम्पनी लि. (AICL)	महाशक्ति कृषि सहकारी लि.	पञ्चवति माई कृषि सहकारी संस्था लि., उदयपुरगढी ६	
प्रदर्शन स्थल	देवानगञ्ज ६ र ७	रामधुनी झुम्का	रामधुनी ४	उदयपुरगढी ६	उदयपुरगढी ६
धानको जात	तरहरा २	हर्दिनाथ -६	हर्दिनाथ -६ तरहरा - २ बहुगुणी - २ साँवा मसुली सब -१	हर्दिनाथ ६	हर्दिनाथ -६ तरहरा - २ राम धान साँवा मसुली सब - १
क्षेत्र	०.४	०.२	०.४	०.३	०.६७
बीउको स्रोत		राष्ट्रिय धान बाली अनुसन्धान कार्यक्रम (रा.धा.बा.अ.का.)	म.झो.सा.कि.स.सं. र कु.खा.बी.भ.	म.झो.सा.कि.स.सं.	म.झो.सा.कि.स.सं. र कु.खा.बी.भ.
वित्तीय स्रोत	कृ.जा.के. (प्रदेश सरकार)	कृ.जा.के., नेपाल सरकार (सशर्त अनुदान)	स्थानीय सरकार तथा परियोजना	परियोजना	कृ.जा.के. (प्रदेश सरकार)

८३. तलको तालिका २१ मा आर्थिक वर्ष २०८२/८३ मा कृषि तथा पशुपन्छी विकास मन्त्रालय मार्फत कृषि ज्ञान केन्द्र तथा बीउ बीजन परीक्षण प्रयोगशालाको लागि उपलब्ध नेपाल सरकार (सशर्त अनुदान) द्वारा परियोजनाको सहभागितामा सञ्चालन गरिने तालिम कार्यक्रमहरू प्रस्तुत गर्दछ।

तालिका २२: तालिम कार्यक्रम, २०८२/८३

तालिमको प्रकार	एकाइ	कृषि ज्ञान केन्द्रहरू				बी.वि.प.प्र. झुम्का	जम्मा
		झापा	मोरङ	सुनसरी	उदयपुर		
गुणस्तर नियन्त्रण प्रणाली र क्षेत्र निरीक्षण सम्बन्धी प्राविधिक तालिम (बीउ उत्पादकहरूको लागि)	संख्या	१	१	१	१	-	४
STL कर्मचारीहरूको लागि तालिम	संख्या					१	१
जम्मा	संख्या	१	१	१	१	१	५

५. उन्नत बीउ उपयोग प्रवर्द्धन: उत्पादन तथा उपयोग अन्तराल सामञ्जस्यता कायम गर्ने

८४. यो योजनाले बीउ चक्रभरि बीउको माग र आपूर्तिलाई पूर्ण समायोजन गर्नु पर्ने आवश्यकतालाई प्राथमिकतामा राख्दछ। बीउ चक्र अनुसार मूल बीउको स्रोत बीउ प्रजनन बीउ हो। प्रमाणीकरण प्रणाली अन्तर्गत प्रमाणित बीउ उत्पादन गर्न स्रोत बीउको रूपमा मूल बीउ लाई र यथार्थ संकेत पत्र प्रणाली अन्तर्गत प्रमाणित बीउलाई उन्नत बीउ उत्पादन गर्न स्रोत बीउको रूपमा प्रयोग गर्न सकिन्छ। कुनै पनि तह/स्तरको बीउको उत्पादन (आपूर्ति) तथा वितरण (माग) बिच असन्तुलन हुन गएमा ठूलो खर्च र मेहनतका साथ उत्पादन गरेको बीउ खेर गई दुरुपयोग हुन सक्ने जोखिम बढ्छ। तालिका २३ मा आ.व. २०८२/८३ को मूल बीउ, प्रमाणित बीउ तथा उन्नत बीउ उत्पादन तथा बिक्रीको कुल अनुमान सहित झापा, मोरङ, सुनसरी र उदयपुरका बीउ उत्पादकहरूबाट प्राप्त जानकारी अनुसार ती जिल्लाहरूमा २०८१ को उत्पादन तथा २०८२को धान सिजनमा बिक्री अनुमान प्रस्तुत गरिएको छ। प्रस्तुत जानकारी अनुसार यी चार जिल्लाहरूमा कुल १७९८ मे.त. बीउ उत्पादन हुनेछ भने बिक्री अनुमान १५६३ मे.ट छ र यो उत्पादनको ८२ प्रतिशत हो। प्रदेशको दृष्टिकोणले हेर्ने हो भने यो ८% खासै केही होइन तर यसैलाई व्यक्तिगत रूपमा बीउ उत्पादकको तर्फबाट हेर्ने हो भने ठूलो नोक्सान हो। यसैले बालीको जात तथा स्तर अनुसार माग तथा आपूर्ति बिचविशेषता तालमेल (समानजस्यता) मिलाउनु ज्यादै जरुरी तर चुनौतीचुनौतीपूर्ण कार्य भएकोले अत्यन्तै होसपूर्वक बीउ उत्पादनका प्रत्येक क्रियाकलापहरूमा ध्यान दिई बीउ उत्पादन योजना तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गर्नु पर्दछ।

तालिका २३: जिल्ला अनुसार मूल, प्रमाणित र उन्नत बीउ उत्पादन (२०२४/२५) र बिक्री (२०२५/२६)

क्र.सं.	परियोजना जिल्ला	मूल बीउ (मे.टन)		प्रमाणित बीउ (मे.टन)		उन्नत बीउ (मे.टन)		कुल (मे.टन)	
		उत्पादन	बिक्री	उत्पादन	बिक्री	उत्पादन	बिक्री	उत्पादन	बिक्री
१	झापा	५९.२५	५९.००	२७.२०	२७.०	८९७.९	६६६.४०	९८४.३५१	७२५.९
२	मोरङ	२.७	२.७	२.४१५	२.४	९९.५७	८४.५५	१०४.६८५	१२४.२५
३	सुनसरी	१४२.२९	१३८.०	५५.२६	५५.०	५००.८८	४६३.७५	६९८.४३	७०४.०५
४	उदयपुर	०	०	०	०	१०.१२	९.१२	१०.१२	९.१२
	जम्मा	२०४.२४९	१९९.७	८५.८७	८४.४	१५०८.४७	११४८.६६	१७९७.५८	१५६३.३२

नोट : उत्पादन भन्नाले बिक्रीको लागि तयार परिमाण) ब्याग गरी सकिएको) परिमाणलाई जनाउँदछ ।

८५. यस्तैगरी तालिका २४ ले स्रोत बीउका तीन स्तरहरू (प्रजनन बीउ, मूल बीउ, र प्रमाणित बीउ) को माग, आपूर्ति तथा वितरण योजना देखाउँछ। यसबाट यी तीनै स्तर (प्रजनन बीउ, मूल बीउ, र प्रमाणित बीउ) को आपूर्तिबाट बीउ चक्रमा असन्तुलन स्पष्ट देखिन्छ। यदि मूल बीउको अत्यधिक उत्पादन (आपूर्ति धेरै) र माग (उपयोग) कम देखिन्छ भने प्रजनन बीउको उत्पादन न्यूनन्यून र प्रमाणित बीउको उपयोग नै न्यून भएको कारणबाट कृषकहरूले सीमित मात्रामा मात्र गुणस्तरीय बीउ प्राप्त गर्ने अवस्था विद्यमान छ।

तालिका २४: DESIS अनुसार परियोजना लागु जिल्लाहरूमा आ.व. २०८२/८३ मा प्रजनन बीउ, मूल बीउ र प्रमाणित बीउ को माग तथा वितरण र २०८१/८२को आपूर्ति (उत्पादन) स्थिति)

क्र. सं.	जिल्ला	प्रजनन बीउ (मे.टन)			मूल बीउ बीउ (मे.टन)			प्रमाणित बीउ (मे.टन)			कुल (मे.टन)		
		माग	आपूर्ति	उपलब्ध	माग	आपूर्ति	उपलब्ध	माग	आपूर्ति	उपलब्ध	माग	आपूर्ति	उपलब्ध
क	परियोजना जिल्लाहरू												
	झापा	१.३२०	०	०.३८०	१०.१	३५.७	९.५६०	१.६१	२१.९	१.६१	१३.०३	५७.६	११.५५
	मोरङ	०.७७०	०	०.३२५	२.०६	३.५	१.६४०	०	३.८	०	२.८३	७.३	१.९६५
	सुनसरी	१.२६०		०.६४०	८.६	८०.०	९.४	१५.०	२५.३०	१४.६८	२४.८६	१०५.३	२४.७२

क्र. सं.	जिल्ला	प्रजनन बीउ (मे.टन)			मूल बीउ बीउ (मे.टन)			प्रमाणित बीउ (मे.टन)			कुल (मे.टन)		
		माग	आपूर्ति	उपलब्ध	माग	आपूर्ति	उपलब्ध	माग	आपूर्ति	उपलब्ध	माग	आपूर्ति	उपलब्ध
	उदयपुर	०	०	०	१.५	०	१.२९५	०.२२५	-	०.२२५	१.७२५	०	१.५२
	जम्मा	३.३५	०	१.३४५	२२.२६	११९.२	२१.८९				४२.४५	१७०.२	३९.७६

स्रोत : DESIS २०८१/८२, बी.वि.गु.नि.के

नोट: माथिको तालिकामा जुट अनुसन्धान कार्यक्रमको उत्पादन आँकडा समावेश छैन। आ.व. २०८१/८२मा यो कार्यक्रमले धानको विभिन्न जात को लगभग २५ मे.टन मूल बीउ उत्पादन गरेको जनाएको छ। केही प्राविधिक कारणवश यो तथ्याङ्क DESIS मा समावेश हुनबाट छुट्न गएको छ। यो कार्यक्रमबाट प्राप्त जानकारी अनुसार सबै बीउ बिक्री समेत भई सकेको छ।

८६. माथिका दुई वटा तालिकाहरूमा उल्लेखित तथ्याङ्कहरूबाट बालीको जात अनुसार आपूर्ति तथा माग बिच तालमेल मिलाउन एउटा प्रमुख चुनौती हुँदै आएको स्पष्ट देखिन्छ। प्रायः कृषकहरू आफूले आवश्यक परेको बेला गुणस्तरीय बीउ नपाएको गुनासो गर्दछन्। अर्को तर्फ, बीउ उत्पादकहरू महँगो लागतमा बीउ उत्पादन प्रविधिहरू अपनाएर उत्पादन गरिएका प्रशोधित बीउहरू घाटामा बेचन बाध्य भएको गुनासो छ। जब प्रजनन वा मूल बीउहरू किसानहरूलाई सोझै अन्न उत्पादनको लागि वा उन्नत बीउहरू खेतमा लगाई उत्पादन वृद्धिको सट्टा मिलमा कुटी चामल बनाउन बिक्री गर्नु परेको अवस्थामा बीउ उत्पादकहरू घाटामा जाने स्पष्ट छ।

८७. जब बीउ उत्पादकहरू व्यावसायिकरूपमा बीउ उत्पादन गर्ने र सरकारले पूर्वाधार विकास, मेसिनरी खरिद र प्राविधिक सहयोगका लागि अनुदान प्रदान गर्दै आएको छ, अवस्थामा यी दुवै पक्षहरू न त कृषकहरूले न्यूनस्तरको बीउ कृषकहरूलाई वितरण भईरहेको अवस्था न त बीउ उत्पादकहरूले उत्पादन गरेका उन्नत बीउहरू खायनका रूपमा मिलहरूमा चामल उत्पादन गर्न बिक्री भईरहेको अवस्थालाई नै आँखा चिम्लेर बेवास्ता गर्न सक्दछन्। यस्ता समस्याहरूलाई सम्बोधन गर्न कृषकहरूको वास्तविक माग र बीउ उत्पादन (मुख्यरूपमा उन्नत बीउ) बिच बलियो तालमेल/सामञ्जस्यता कायम गर्नु ज्यादै जरुरी छ।

८८. यस अध्यायले उन्नत बीउको माग र आपूर्ति बिचविशेषताको अन्तराल न्यून गर्न परियोजनाको रणनीति तथा क्रियाकलापहरूको रूपरेखा प्रस्तुत गर्दछ। तर कृषकहरूको जातको प्राथमिकता, उनीहरूको अनुभव, वरपर छिमेकको उत्पादन, अध्ययन, अवलोकन, उनीहरूको प्रभाव, स्थानीय प्राथमिकतामा परिवर्तन तथा जानकारीहरूको कारणबाट कृषकहरूको मागमा यताउता हुने भई रहने भएकोले बाली विशेषको आधारमा माग तथा आपूर्तिलाई ठ्याक्कै मिलाउन सकिन्छ भनेर मान्नु कठिन हुन्छ। तथापि, विशेष होशियारीका साथ बीउ उत्पादक संस्थाहरूले बीउ उत्पादन योजना तर्जुमा गरी बीउ उत्पादन गरेको खण्डमा कृषकहरूले मन पराएको धानको जातको गुणस्तरीय बीउ प्राप्त गर्ने सम्भावना बढ्नुको साथै ठूलो लगानी तथा मेहनतका साथ उत्पादन गरेको बीउलाई सस्तो खायनको मूल्यमा मिलहरूमा पठाई बीउ समाप्त हुने स्थितिलाई सुधार गर्न सक्छन्। यो उद्देश्य प्राप्त गर्न बीउ उत्पादन, आपूर्ति, र व्यवस्थापन निर्देशिका, २०८१ अनुसार प्रत्येक जिल्लामा गठन गरिएको जिल्ला बीउ समन्वय समितिको प्रभावकारी योजना, समन्वय, प्राविधिक मार्गदर्शन र अनुगमनको जरुरी पर्दछ।

८९. तालिका २५ मा आर्थिक वर्ष २०८२/८३ मा उन्नत बीउको माग र आपूर्ति तालमेल मिलाउन कार्यान्वयन गरिने विवरण प्रस्तुत गरिएको छ:

तालिका २५ : २०८२/८३ मा बीउ उत्पादन योजना कार्यान्वयन गर्न सञ्चालन गरिने क्रियाकलापहरू

गतिविधिहरू	एकाइ	कृषि ज्ञान केन्द्रहरू				कृ.वि.नि.	कुल
		झापा	मोरङ	सुनसरी	उदयपुर		
१. जि.वि.स..स. (DSCC) ले २०८२ ८३/जिल्ला धान बीउ उत्पादन योजना कार्यान्वयन स्थिति समीक्षा गर्ने	संख्या	१	१	१	१	-	४
२. आर्थिक वर्ष २०८३/८४ को बीउ उत्पादन तथा आपूर्ति योजना तर्जुमा गर्ने	संख्या	१	१	१	१	१	४
३. बीउ उत्पादकहरूसँग स्थलगत अन्तरक्रिया	संख्या	१	१	१	१	१	४

गतिविधिहरू	एकाइ	कृषि ज्ञान केन्द्रहरू				कृ.वि.नि .	कुल
		झापा	मोरङ	सुनसरी	उदयपुर		
४. माग-आपूर्ति स्थिति सामञ्जस्यता कायम गर्न स्थानीय तह कृषि विकास शाखाहरूसँग अन्तरक्रिया कार्यक्रम	संख्या	१	१	१	१	१	४
५. उन्नत बीउ प्रवर्द्धन गर्न कृषकहरूसँग छलफल/अन्तरक्रिया	संख्या	१	१	१	१	१	४
६. प्रदेशस्तरीय धानको बीउ उत्पादन स्थिति र रोडम्याप तयार गर्ने कार्यलाई सहजीकरण गर्न जिल्लास्तरीय अन्तरक्रिया कार्यशाला गोष्ठी	नम्बर	-	-	-	-	१०	१०

९०. आ.व. २०८२/८३ मा संघीय सशर्त प्राप्त अनुदान प्राप्त गरका स्थानीय तहका कृषि विकास शाखाहरूले कृषक अन्तरक्रिया/वार्ता (Farmer Talk) कार्यक्रम संचालन गर्न आ-आफ्नो कार्य क्षेत्रमा नेतृत्व प्रदान गर्ने छन्। तालिका २६ मा आर्थिक वर्ष २०८२/८३ मा संघीय सशर्त अनुदान प्राप्त गर्ने स्थानीय तहहरू (LGs) को सूची प्रस्तुत छ। त्यस कारणले, बीउ बीजन ऐन २०४६ र नियमावली २०८१ अन्तर्गत नेपाल सरकारले उन्मोचन/दर्ता गरेका धानको जातहरू सम्बन्धमा कृषकहरूको रुची तथा माग वृद्धि गर्न कृषि अनुसन्धान, कृषि प्रसार तथा कृषि शिक्षा बिच राम्रो समन्वय स्थापित गर्नु महत्त्वपूर्ण हुन्छ। कृषक अन्तरक्रिया/वार्ता कार्यक्रम यस प्रकारका गतिविधि संचालनको लागि राम्रो मंच (प्लेटफर्म) हुन सक्छ। यसैले कृषि ज्ञान केन्द्रहरूले आ-आफ्नो जिल्लामा यस्ता कार्यक्रमहरू आयोजना गर्न नेतृत्व लिनु पर्नेछ।

तालिका २६: २०८२/८३ मा उन्नत बीउ प्रवर्द्धन गर्न स्थानीय निकायहरूलाई संघीय सशर्त अनुदान

क्र.सं.	जिल्ला	संघीय अनुदान प्राप्त स्थानीय तहहरू	स्थानीय तहलाई अनुदान (रु. ००० मा)
१	झापा	भद्रपुर, गौरादह, शिवसताक्षी	३,२००
२	मोरङ	विराटनगर, उर्लाबारी, पथरी शनिश्चरे, सुनवर्षी र सुन्दरहरैँचा	६,५२५
३	सुनसरी	इटहरी, इनरुवा र बराहक्षेत्र	३,३००
४	उदयपुर	कटारी र बेलका	२,१७५
जम्मा			१५,२००

९१. अनुसूची २१ देखि २८ सम्ममा आ.व २०८१/८२ धानको बीउ उत्पादन योजना तयारीको क्रममा स्थानीय तहहरूले जानकारी गराएको धानको जात र जिल्लाहरूद्वारा धान उत्पादन क्षेत्रहरू र बीउको माग प्रस्तुत गरिएको छ। यो जानकारीको आधारमा बीउको माग र आपूर्ति बिचविशेषताको सन्तुलन तालमेलको लागि आवश्यक संयन्त्रहरू पहिचान गर्न स्थानीय तहहरूसँग छलफल गरिनेछ। यी छलफलहरू कृषि ज्ञान केन्द्रहरूद्वारा स्थानीय तहहरूसँग आयोजित अन्तरक्रिया बैठकको क्रममा समेत संचालन गरिनेछ।

९२. कोशी प्रदेशमा प्रचलित धानका जातहरूको नक्साङ्कन (Rice Varietal Mapping) ले कृषक अन्तरक्रिया कार्यक्रम व्यवस्थित रूपमा व्यवस्थापन गर्न र परियोजनाद्वारा संचालित प्रदर्शनहरूको नतिजा प्रस्तुत गर्न सहजीकरण गर्नेछ। धानको जात नक्साङ्कनको उद्देश्य कोशी प्रदेशमा अधिक रूपमा रुचाइएका धानका जातहरूबारे कृषकहरूको प्रयोग स्थिति बारे जानकारी प्रस्तुत गर्नु हो।

९३. माथि उल्लेखित बुँदाहरूका साथै, परियोजनाले बीउ उत्पादन स्थलहरूमा बाली वृद्धि (Crop Growth), रोग/कीरा आक्रमण (Pest and diseases infestation) आदि स्थिति वास्तविक समयमा ट्र्याकिङ गर्न सकिने डिजिटलाइज्ड फोटो-निगरानी प्रविधि प्रयोगको विकास गरेको छ। यसले बीउको गुणस्तर सुनिश्चिततालाई बलियो बनाउँछ, साथै बीउ आपूर्ति र माग बिच सन्तुलन/ तालमेल मिलाउन समेत सहयोग गर्न सक्दछ। यसबाट राष्ट्रिय बीउ बीजन समितिले उन्मोचन/दर्ता गरेको धानको जातहरूको फाइदाहरू समेत प्रदर्शन गर्न सकिनेछ।

९४. अन्त्यमा, तर सबैभन्दा महत्वपूर्ण, परियोजनाले परियोजना लागु भएका जिल्लाहरूका बीउ उत्पादकहरूलाई एक आपसमा जोड्न WhatsApp (व्हाट्स एप) समूह समेत विकास गरेको छ। यो परियोजनाले यस समूहमा पछि स्थानीयतहहरूलाई पनि क्रमशः जोड्दै लानेछ। यो प्लेटफर्मले बीउ उत्पादकहरूलाई आपसी अनुभव, अवसरहरू र चुनौतीहरू आदानप्रदान गर्न सहज र सक्षम बनाउँछ, साथै समयमै सेवाहरू प्राप्त गर्न सम्बन्धित कृषि ज्ञान केन्द्रहरूसँगको सम्पर्क स्थापना गर्न समेत सहयोग प्रदान गर्नेछ। साथै अर्को महत्वपूर्ण पक्ष के हो भने, यसले बीउ उत्पादकहरूलाई आफूले उत्पादन गरेको धानको बीउका विभिन्न जातहरूको बजारीकरणको अवसर समेत प्रदान गर्दछ। यसरी आधुनिक सूचना र सञ्चार प्रविधिहरू (ICTs) को उपयोगबाट बीउ उत्पादकहरू लाई आफ्नो बजार पहुँच विस्तार गर्न र सहकर्मी-देखि-सहकर्मी सिकाइलाई समेत सुदृढ तथा सशक्त बनाउनेछ।

अनुसूचीहरू

अनुसूची १: कोशी प्रदेशमा धानको क्षेत्रफल, उत्पादन र उत्पादकत्व

क्र.सं.	जिल्ला	आर्थिक वर्ष २०८०/८१				आर्थिक वर्ष २०८१/०८२		
		धान खेतीको क्षेत्रफल (हे.)	रोपाइ गरिएको क्षेत्रफल (हे.)	उत्पादन (मे.टन)	उत्पादन (मे.टन /हे.)	रोपाई गरिएको क्षेत्रफल (हे.)	अपेक्षित उत्पादन (मे.टन)	उत्पादकत्व (मे.टन /हे.)
१	ताप्लेजुङ	८,७३७.००	८,३८७.५२	२०,६३३.३०	२.४६	८,५६२.००	२१,३१९.३८	२.४९
२	संखुवासभा	१३,८५१.००	१३,८५१.००	३८,७८२.८०	२.७०	१३,१५८.००	२९,६०५.५०	२.२५
३	सोलुखुम्बु	५२५.००	१,५२५.००	३,५८८.५६	२.३५	१,५२५.००	३,०५०.००	२.००
क	हिमाली जिल्ला कुल	२४,११३.००	२३,७६३.५२	६३,००४.६६	२.६५	२३,२४५.००	५३,९७४.८८	२.३२
४	पाँचथर	९,२०३.००	८,९२६.९१	२१,०६७.५१	२.००	८,८३५.००	२०,९३८.९५	२.३७
५	इलाम	४,८१५.००	१४,५१८.७०	४८,०५६.९०	३.३१	१३,४८२.००	४४,४९०.६०	३.३०
६	भोजपुर	१८,०९२.००	१६,८२५.५६	४९,४६७.१५	२.९४	१६,७३५.००	४९,५३५.६०	२.००
७	तेह्रथुम	१७५.००	९,६६६.२५	२२,२३२.३८	२.३०	१०,०७३.००	२१,८५८.४१	२.१७
८	धनकुटा	९५०.००	७,३१४.००	२४,०६३.०६	३.२९	७,१५५.००	२३,८२६.१५	३.३३
९	ओखलढुङ्गा	४,४०३.००	४,४०३.००	१२,९८८.८५	२.९५	४,४०३.००	१५,४१०.५०	३.५०
१०	खोटाङ	१२,८९८.००	१२,८९८.००	२५,७९६.००	२.००	१२,१२४.००	२७,२७९.००	२.२५
ख	पहाडी जिल्ला कुल	७,५३६.००	७४,५५२.४२	२०३,६७१.८५	२.७३	७२,८०७.००	२५४,५१५.२१	२.९७
११	उदयपुर	१३,३८०.००	१३,३८०.००	५३,५२०.००	४.००	१२,७९४.००	५१,१७६.००	४.००
१२	झापा	८७,५००.००	८६,६२५.००	४२३,५९६.२५	४.८९	८५,७५०.००	४२९,६०७.५०	५.०१
१३	मोरङ	८३,३००.००	७९,९६८.००	३४३,८६२.४०	४.३०	८३,३००.००	३९९,८४०.००	४.८०
१४	सुनसरी	५५,०००.००	५२,८००.००	२११,२००.००	४.००	५५,०००.००	२४४,२००.००	४.४४
ग	कुल तराई	२२५८००.००	२१९३९३	९७८६५८.६५	४.४६	२२४०५०	१०७३६४७.५	४.७९
कोशी प्रदेशको जम्मा (समग्रमा)		३४०,८२९.००	३१७,७०८.९४	१,२४५,३३५.१६	३.९२	३२०,१०२.००	१,३८२,१३७.५९	४.१५

स्रोत : प्रगति प्रतिवेदन, २०२३/२४, कृ.वि.नि., विराटनगर

अनुसूची २: तेस्रो बैठकमा उपस्थित प्राविधिक कार्य समूहका सदस्यहरूको विवरण

प्रमुख अतिथि: डा. शरण कुमार पाण्डे, उद्योग, कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय सचिव

क्र.सं.	नाम	कार्यालय/संस्था/	पद	प्रा.का.स.	भूमिका
१	श्री बेनु प्रसाद प्रसाई	बीउ बीजन गुणस्तर नियन्त्रण केन्द्र	प्रमुख/परियोजना निर्देशक	अध्यक्ष	पदेन
२	डा. प्रकाश आचार्य	बीउ बीजन गुणस्तर नियन्त्रण केन्द्र	वरिष्ठ बाली विकास अधिकृत	सदस्य	पदेन
३	श्री प्रकाश कुमार डाँगी	कृषि विकास निर्देशनालय, कोशी प्रदेश	निर्देशक/ परियोजना प्रबन्धक	सदस्य-सचिव	पदेन
४	श्री पशुपति पोखरेल	उद्योग, कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय, कोशी प्रदेश	महाशाखा प्रमुख,	सदस्य	पदेन
५	श्री भवानी बस्नेत	कृषि विकास निर्देशनालय, कोशी प्रदेश	बाली विकास अधिकृत	सदस्य	पदेन
६	श्री अभिमन्यू अधिकारी	उद्योग, कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय, कोशी प्रदेश (DESI फोकल पर्सन)	कृषि प्रसार अधिकृत	आमन्त्रित सदस्य	पदेन
७	श्री गोविन्द प्र. आचार्य	बीउ बीजन परीक्षण प्रयोगशाला, झुम्का	नि. प्रमुख	सदस्य	पदेन
८	श्री मनोज कुमार यादव	PMAMP, मोरङ	प्रमुख	सदस्य	पदेन
९	श्री नील कमल सिंह	कृषि ज्ञान केन्द्र, सुनसरी	प्रमुख	सदस्य	पदेन
१०	श्री सागर विष्ट	कृषि ज्ञान केन्द्र, झापा	प्रमुख	सदस्य	पदेन
११	श्री दीपा देव	कृषि ज्ञान केन्द्र, मोरङ	प्रमुख	सदस्य	पदेन
१२	श्री योगेन्द्र यादव	कृषि ज्ञान केन्द्र, उदयपुर	प्रमुख	सदस्य	पदेन
१३	डा. मथुरा यादव	रा.धा.बा.अ.का, धनुषा	संयोजक	सदस्य	पदेन
१४	श्री विनोद कुमार मण्डल	कृषि विकास फर्म, चन्द्रडाँगी	प्रमुख	सदस्य	पदेन
१५	डा. राजेन्द्र दराई	कृषि अनुसन्धान निर्देशनालय, तरहरा	निर्देशक	सदस्य	पदेन
१६	श्री बसन्त प्र. उपाध्याय	सियान (SEAN), कोशी प्रदेश सचिव	सचिव	सदस्य	पदेन
१५	श्री सीता चौधरी	कृ.सा.कं.लि., बीउ उत्पादन फार्म, झुम्का	प्रबन्धक	सदस्य	पदेन
ख	स्थानीय तहको प्रतिनिधित्व				
ख.	झापा				
१८	श्री सन्तोष लामिछाने	अर्जुनधारा न.पा., कृषि विकास शाखा	प्राविधिक सहायक	सदस्य	मनोनित
१९	श्री शिव न्यौपाने	गौरादह न.पा., कृषि विकास शाखा	प्रमुख	सदस्य	मनोनित
२०	श्री रविन भट्टराई	शिवसताक्षी न.पा., कृषि विकास शाखा	प्रमुख	सदस्य	मनोनित
२१	श्री टेकेन्द्र प्रधान	मेचीनगर न.पा., कृषि विकास शाखा	प्रमुख	सदस्य	मनोनित
ग.	मोरङ				
२२	फणीन्द्र प्रसाद भट्टराई	सुन्दरहरैचा न.पा., कृषि विकास शाखा	प्रमुख	सदस्य	मनोनित

क्र.सं.	नाम	कार्यालय/संस्था/	पद	प्रा.का.स.	भूमिका
२३	श्री वीरेन्द्र कुमार मण्डल	रंगेली न.पा., कृषि विकास शाखा	प्रमुख	सदस्य	मनोनित
२४	श्री अम्बिका प्रसाद लुइटेल्	उर्लाबारी न.पा., कृषि विकास शाखा	प्रमुख	सदस्य	मनोनित
२५	श्री नरेश कुमार साह	सुनवर्षी न.पा., कृषि विकास शाखा	प्रमुख	सदस्य	मनोनित
घ	सुनसरी				
२६	किशोर भट्टराई	इनरुवा न.पा., कृषि विकास शाखा	प्रमुख	सदस्य	मनोनित
२७	श्री तुलसी कु. चौधरी	रामधुनी न.पा., कृषि विकास शाखा	प्रमुख	सदस्य	मनोनित
२८	श्री गुलाबचन्द मेहता	देवानगञ्ज गा.पा., कृषि विकास शाखा	प्राविधिक सहायक	सदस्य	मनोनित
ङ	उदयपुर				
२९	श्री माधव प्रसाद राउत	त्रियुगा न.पा., कृषि विकास शाखा	प्रमुख	सदस्य	मनोनित
३०	श्री रवीन्द्र राई	कटारी न.पा., कृषि विकास शाखा	प्राविधिक सहायक	सदस्य	मनोनित
च	बीउ उत्पादकहरूको प्रतिनिधित्व				
च.१	झापा				
३१	महारानीझोडा साना किसान कृषि सहकारी सं. लि.	श्री मनोज भट्टराई	व्यवस्थापक, बीउ प्रशोधनप्रशोधन उद्योग	सदस्य	मनोनित
३२	अर्जुनधारा नगर विकास बहुउद्देशीय सहकारी सं.लि.	श्री कुलचन्द्र गौतम	सहायक व्यवस्थापक	सदस्य	मनोनित
३३	किसान बीउ उत्पादन तथा प्रशोधन उद्योग प्रा. लि	श्री शेषराज पौडेल	प्राविधिक	सदस्य	मनोनित
३४	नमुना एकिकृत सहकारी खेती तथा बीउबीउ उत्पादन समुह	श्री. वेद निधि चापागाई	अध्यक्ष	सदस्य	मनोनित
३५	कञ्चन बीउबीउ उत्पादन उद्योग प्राइभेट लि.	श्री बुद्धिनाथ निरौला	प्रबन्धक निर्देशक	सदस्य	मनोनित
३६	मेची किसान बहुमुखी सहकारी संस्था लि.	श्री दीपक काफ्ले	व्यवस्थापक, पोष्ट हार्भेट सेन्टर	सदस्य	मनोनित
च.२	मोरङ				
३७	भूमि सीड कम्पनी प्रा.लि	श्री हरिप्रसाद भट्टराई	अध्यक्ष	सदस्य	मनोनित
३८	साना किसान कृषि सहकारी संस्था लि., मृगौलिया	श्री हरि बस्नेत	अध्यक्ष	सदस्य	मनोनित
३९	प्रदिप कृषि कम्पनी प्रा.लि.	श्री प्रदिप कुमार रायमाझी	प्रबन्ध निर्देशक	सदस्य	मनोनित
४०	जीवन विकास समाज	कला बिष्ट	प्राविधिक/कर्मचारी	सदस्य	मनोनित
४१	राष्ट्रिय बीउ बीजन कम्पनी प्रा.लि	श्री गोपाल बस्नेत	प्रमुख कार्यकारी अधिकृत (CEO)	सदस्य	मनोनित
च.३	सुनसरी				
४२	जिल्ला सहकारी संघ, सुनसरी	श्री बिन्देश्वर मेहता	व्यवस्थापक	सदस्य	मनोनित
४३	कुशवाहा खाद्य बीज भण्डार	श्री राम वृक्ष मेहता	अध्यक्ष	सदस्य	मनोनित

क्र.सं.	नाम	कार्यालय/संस्था/	पद	प्रा.का.स.	भूमिका
४४	चन्द्रोदय कृषि सहकारी संस्था लि.	श्री सुरेन्द्र प्रसाद मेहता	अध्यक्ष	सदस्य	मनोनित
४५	धरहरा कृषि फार्म	श्री टंक प्रसाद काफ्ले	प्रोप्राइटर	सदस्य	मनोनित
४६	सिनुवारी महिला कृषि सहकारी संस्था लि.	श्रीमती हीरा मेहता	अध्यक्ष	सदस्य	मनोनित
च.४	उदयपुर				
४७	सहारा कृषि सहकारी संस्था लि.	रूप नारायण चौधरी	अध्यक्ष	सदस्य	मनोनित
छ	JICA-विज्ञ टोली				
४८	श्री इशिजाकी योशियुकी	JICA-TCP टोली	प्रमुख/ टोली नेता	सदस्य	प्रतिनिधित्व
४९	डा. योशिदा मिनोरु	JICA-TCP टोली	बीउ प्रसार विज्ञ	सदस्य	प्रतिनिधित्व
५०	श्री अक्रियो गोटो	JICA-TCP टोली	बीउ उत्पादन विज्ञ	सदस्य	प्रतिनिधित्व
५१	सुश्री योको तोगावा	JICA-TCP टोली	बीउ प्रशिक्षण विशेषज्ञ	सदस्य	प्रतिनिधित्व
५२	श्री रयोगा अओकी	JICA-TCP टोली	बीउ प्रशिक्षण विशेषज्ञ	सदस्य	प्रतिनिधित्व
५३	डा. वीरेन्द्र वीर बस्न्यात	JICA-TCP टोली	बीउ प्रमाणीकरण समन्वय	सदस्य	प्रतिनिधित्व
५४	श्री भानुभक्त मैनाली	JICA-TCP टोली	बीउ विस्तार क्षेत्र संयोजक	सदस्य	प्रतिनिधित्व
५५	श्री बिमल थापा क्षेत्री	JICA-TCP टोली	बीउ उत्पादन क्षेत्र संयोजक	सदस्य	प्रतिनिधित्व
५६	अंकित भट्टराई	JICA-TCP टोली	बीउ प्रमाणीकरण/ बिस्तार/प्रशिक्षण सहायक संयोजक	सदस्य	प्रतिनिधित्व

अनुसूची ३: २०८२/८३ मा कोशी प्रदेशमा क्रियाशिल तथा कार्यरत बीउ उत्पादकहरू

S.N.	District	Name of the Seed Producers	Type of Institution	Address	Contact Person and Position	Mobile	Rice Seed Production in 2025/26 (Seed Class)	Government assistance and seed production experience
१	झापा	महारानीझोडा साना किसान कृषि स. सं. लि	सहकारी	गौरादह ५	मनोज भट्टराई व्यवस्थापक, बीउ प्रशोधन उद्योग	9860613904, 9817925309 023-419010 sfaclmaharani@gmail.com	मूल, प्रमाणित र उन्नत	IWRMP (विश्व बैंक सहयोग), कृ.ज्ञा.के, कृ.वि. नि
२		कृषि विकास फार्म	सरकारी	शिवसताक्षी ७	विनोद कुमार मण्डल कार्यालय प्रमुख	9842046550 adfchandrangi@gmail.com	मूल र प्रमाणित	नेपाल सरकार, कृषि विभाग
३		अर्जुनधारा नगर विकास बहुउद्देश्यीय स. सं. लि.	सहकारी	अर्जुनधारा ८	कुलचन्द्र गौतम सहायक व्यवस्थापक/ कृषि प्राविधिक	9863709748 anmbmc2022@gmail.com	उन्नत	PMAMP, कृ.ज्ञा.के
४		तमोर बीउ प्रा. लि.	निजी कम्पनी	वित्तामोड ७	प्रदिप खनाल, अध्यक्ष	9852682350, 9842787264	उन्नत	कृ.ज्ञा.के
५		किसान बीउ उत्पादन तथा प्रशोधन उद्योग प्रा. लि	निजी कम्पनी	दमक ९	सन्तोष भट्टराई, अध्यक्ष र शेषराज पौडेल, कृषि प्राविधिक	9852678792, 9842683883	उन्नत	PMAMP, कृ.ज्ञा.के
६		कृषक बीउ उत्पादक समूह	कृषक समूह	गौरादह ४	मनोज भट्टराई, सचिव	9860613904 manoj429521@gmail.com	उन्नत	
७		कन्काई सिड प्रा. लि.	निजीनिजी कम्पनी	गौरादह १	खड्गराज थापा, अध्यक्ष र सोमनाथ उप्रेती, व्यवस्थापक	9817054043 9807917292 som.upreti2019@gmail.com	उन्नत	PMAMP, कृ.ज्ञा.के
८		नमुना एकिकृत सहकारी	कृषक समूह	गौरादह ५	बेदनिधि चापागाई,	9842668811, 9815074002	मूल,	संघिय र प्रदेश

S.N.	District	Name of the Seed Producers	Type of Institution	Address	Contact Person and Position	Mobile	Rice Seed Production in 2025/26 (Seed Class)	Government assistance and seed production experience
		खेती बीउ उत्पादन समूह			अध्यक्ष र अर्जुन खतिवडा, व्यवस्थापक	namunakheti@gmail.com , ktdarjun6@gmail.com	प्रमाणित र उन्नत	सरकार दुबै
९		कोपिला डाँगी बहुउद्देश्यीय कृषि फार्म	निजी कम्पनी	गौरादह ७	नरेन्द्र बहादुर डाँगी, अध्यक्ष	9816906117, 9815185377 dangi.nagesh@gmail.com	उन्नत	कृ.ज्ञा.के
१०	झापा	कञ्चन बीउ उत्पादन उद्योग प्रा. लि	निजी कम्पनी	मेचीनगर १०	बुद्धिनाथ निरौला, अध्यक्ष र खेमराज घिमिरे, कृषि प्राविधिक	986360933 9863609064 kanchanbiuu@gmail.com	प्रमाणित र उन्नत	कृ.ज्ञा.के
११		मेची कृषक बहुमुखी सहकारी संस्था लि.	सहकारी	मेचीनगर ५	दुर्गा प्रसाद सापकोटा, संयोजक र मणि आचार्य, व्यवस्थापक	9852671416 9861710828 mechi_krishak@yahoo.com	उन्नत	PMAMP, कृषि विभाग (Post-harvest), कृ.ज्ञा.के, CADP
१	मोरङ	भूमि सिड कम्पनी प्रा. लि.	निजी कम्पनी	बिराटनगर १९	हरि प्रसाद भट्टराई, अध्यक्ष	9852075525 bhumiseed.brt.np@gmail.com	मूल, प्रमाणित र उन्नत	३ वर्ष (PMAMP assistance)
२		राष्ट्रिय बीउ बीजन कम्पनी प्रा. लि.	निजी कम्पनी	जहदा ३	गोपाल प्रसाद बस्नेत	9845119300	उन्नत	४ वर्ष (PMAMP assistance)
३		साना किसान कृषि स.सं. लि., मृगौलिया	सहकारी	सुन्दरहरैचा १०	हरि बस्नेत, अध्यक्ष र तारा रिजाल, कृषि प्रा.	9842080524 9842142471	उन्नत	६ वर्ष (PMAMP assistance)
४		प्रदिप सिड कम्पनी प्रा. लि.	निजी कम्पनी	सुनवर्षी १	प्रमिला कार्की रायमाझी, अध्यक्ष र प्रदिप रायमाझी, प्रबन्ध निर्देशक	9810425353 9802726115	उन्नत	PMAMP, कृ.ज्ञा.के, DoAD
१		कृषि अनुसन्धान	अनुसन्धान	इटहरी २	राजेन्द्र दराइ,	025476461	प्रजनन् र	नेपाल कृषि

S.N.	District	Name of the Seed Producers	Type of Institution	Address	Contact Person and Position	Mobile	Rice Seed Production in 2025/26 (Seed Class)	Government assistance and seed production experience
	सुनसरी	निर्देशनालय, तरहरा	केन्द्र		निर्देशक		मूल	अनुसन्धान परिषद्
२		जुट बाली अनुसन्धान कार्यक्रम	अनुसन्धान केन्द्र	इटहरी	सन्तोषराज त्रिपाठी, कार्यक्रम संयोजक	9851240563	मूल र प्रमाणित	नेपाल कृषि अनुसन्धान परिषद्
३		कृषि समाग्री कम्पनी लि., बीउ उत्पादन फार्म	सरकारी	रामधुनी, झुम्का	रमेश भट्टराई, कृषि प्राविधिक	9869187603 itahari@kscl.gov.np	मूल, प्रमाणित र उन्नत	नेपाल सरकारको पूर्ण स्वामित्व
४		कुशवाह खाद्य बीज भण्डार	निजी कम्पनी	देवानगंज २	रामवृक्ष मेहता, अध्यक्ष	9842506214 9842096889 (kushwahakhadbijbhandar40@gmail.com)	मूल र प्रमाणित	CADP, कृ.ज्ञा.के
५		कुशवाह तरकारी, फलफूल तथा अन्नबाली बीउ उत्पादक कृषक समूह	कृषक समूह	भोक्राह नरसिंह २	चन्दन मेहता, अध्यक्ष	9807302239	उन्नत	८ वर्ष
६	सुनसरी	ओम सिङ, अर्गानिक फर्टिलाइजर एण्ड एग्रोभेट प्रा. लि	निजी कम्पनी	देवानगंज १	बिरेन्द्र कुमार यादव, अध्यक्ष	9816387571	उन्नत	५ वर्ष
७		अनुपम तरकारी तथा फलफूल बीउ उत्पादक कृषक समूह	कृषक समूह	देवानगंज २	सुरेन्द्र कुमार मेहता, अध्यक्ष	9803494465	उन्नत	६ वर्ष
८		प्रियांशु सिङ्स एण्ड अर्गानिक फर्म	निजी कम्पनी	देवानगंज २	शंकर मेहता, प्रोप्राइटर	9819036087	उन्नत	६ वर्ष
९		शंखर खाद्य बीज भण्डार	निजी कम्पनी	देवानगंज २	उमेश कुमार मेहता, प्रोप्राइटर	9807322709	उन्नत	८ वर्ष
१०		जिल्ला सहकारी संघ, सुनसरी	सहकारी	इनरुवा २	जगिदश्वर यादव, व्यवस्थापक	9746855298 jillasahakarisunsari@gmail.com	उन्नत	
११		चन्द्रोदय कृषि स. सं. लि	सहकारी	गढी ३	सुरेन्द्र प्रसाद मेहता	9807308096	उन्नत	PMAMP
१२		लव्ली कृषि फार्म	निजी	देवानगंज ६	चिरञ्जिवी मेहता,	9829355891	उन्नत	

S.N.	District	Name of the Seed Producers	Type of Institution	Address	Contact Person and Position	Mobile	Rice Seed Production in 2025/26 (Seed Class)	Government assistance and seed production experience
			कम्पनी		प्रोप्राइटर			
१३		महाशक्ति कृषि स.सं.लि.	सहकारी	रामधुनी ५	शंकर कोइराला		उन्नत	
१४		नारायण कृषि स. सं. लि.	सहकारी	इनरुवा ९	सत्य नारायण यादव	9762014273	उन्नत	स्थानीय तह
१५		सिनुवारी महिला कृषि सहकारी संस्था लि.	सहकारी	देवानगंज १	हिरा मेहता, अध्यक्ष	9815399231	उन्नत	PMAMP, कृ.ज्ञा.के
१६		धरहरा कृषि फर्म (गुण कृषि भण्डार)	निजी कम्पनी	बराहक्षेत्र ३	टंक प्रसाद काफ्ले, अध्यक्ष	9852054637	उन्नत	कृ.ज्ञा.के, स्थानीय तह
१	उदयपुर	हाम्रो सामुदायिक बीउ बैंक	कृषक समूह	कटारी ३	मिना पराजुली कोइराला, अध्यक्ष	9842828445	उन्नत	LIBIRD प्राविधिक सहयोग, कृ.ज्ञा.के, स्थानीय तह
२		सहारा एकिकृत सहकारी कृषक समूह	सहकारी	त्रियुगा १३	रूप नारायण चौधरी, अध्यक्ष	9741770812	उन्नत	प्रदेश सरकार
३		साझा उपभोक्ता स.सं.लि.	सहकारी	बेलका ३	खेमराज निरौला, सदस्य	9814783137	उन्नत	PMAMP, कृ.ज्ञा.के
४		पञ्चावती माई कृषि सहकारी संस्था लि.	सहकारी	उदयपुरगढी ६	चित्र बहादुर कार्की, अध्यक्ष	9842537600	उन्नत	स्थानीय तह
१	धनकुटा	कृषि अनुसन्धान केन्द्र, पाखिवास	अनुसन्धान केन्द्र	पाखिवास		9817084837 arspakh@gmail.com	मूल	नेपाल कृषि अनुसन्धान परिषद्

अनुसूची ४: बीउ स्तरहरूको परिभाषा

१. प्रजनन् बीउ (प्र.बी.)

- (क) प्रजनन् बीउ प्रजनकको प्रत्यक्ष रेखदेख र नियन्त्रणमा उत्पादन गर्नुका साथै आनुवंशिक हिसाबले शतप्रतिशत शुद्ध हुनु पर्दछ ।
- (ख) प्रजनन् बीउ अन्य बालीको बीउ, अन्य जातको बीउ, कुनै पनि झारपातको बीउ र रोग तथा कीरा लागेको बीउबाट मुक्त हुनुपर्छ ।
- (ग) यस्तो बीउ उत्पादन र प्रशोधन भइसकेपछि भण्डारण गर्नु अघि उत्पादनमा संलग्न प्रजनक, सम्बन्धित बाली अनुसन्धान कार्यक्रमको प्रमुख वा निजले खटाएको प्रतिनिधि र बीउ प्रमाणीकरण निकायका प्रतिनिधि सम्मिलित समूहले बीउ प्रमाणीकरण निर्देशिका २०७४को अनुसूची १ मा उल्लेखित ढाँचा अनुसारको फारममा संयुक्त रूपमा प्रमाणित गर्नु पर्दछ ।
- (घ) उक्त निर्देशिकाको उपधारा "२" (आ) बमोजिम प्रमाणित बीउ राखिएको भाँडोमा बीउ उत्पादनमा संलग्न प्रजनकको हस्ताक्षर सहितको ट्याग लगाएको हुनु पर्दछ ।

२. मूल बीउ (मू.बी.):

- (क) बीउ विशेषज्ञहरूको रेखदेखमा प्रजनन् बीउबाट उत्पादन गरिएको बीउलाई मूल बीउ भनिन्छ ।
- (ख) यस्तो बीउको उत्पादन नेपाल कृषि अनुसन्धान परिषद् र अन्तर्गतका केन्द्रहरू, सरकारी फार्म/केन्द्रहरू एवम् केन्द्रबाट मूल बीउ उत्पादन अनुमति लिएका व्यक्ति, संघ, संस्था वा निकायले गर्ने छन् ।
- (ग) मूल बीउलाई बीउ प्रमाणीकरण निकायमा कार्यरत प्राविधिक अधिकृतबाट प्रमाणीकरण गराई त्यस्तो बीउ राखिएको भाँडोमा बीउ प्रमाणीकरण गर्ने अधिकृतको हस्ताक्षर सहित ट्याग लगाएको हुनु पर्दछ ।

३. प्रमाणित बीउ (प्रमाणित बीउ):

- (क) बीउ विशेषज्ञहरूको रेखदेखमा मूल बीउबाट उत्पादन गरिएको बीउलाई प्रमाणित बीउ भनिन्छ ।
- (ख) प्रमाणित बीउ उत्पादन सरकारी फार्म/केन्द्र वा केन्द्रबाट मूल बीउ उत्पादन अनुमति लिएका व्यक्ति, संघ, संस्था वा निकायहरूले गर्ने छन् ।
- (ग) प्रमाणित बीउलाई बीउ प्रमाणीकरण निकायमा कार्यरत प्राविधिक अधिकृतबाट प्रमाणीकरण गराई त्यस्तो बीउ राखिएको भाँडोमा बीउ प्रमाणीकरण गर्ने अधिकृतको हस्ताक्षर सहित ट्याग लगाएको हुनु पर्दछ ।

४. उन्नत बीउ (उ.बी.):

- (क) बालीको सेचन प्रकृति अनुसार मूल वा प्रमाणित स्तरको बीउ प्रयोग गरी बीउ उत्पादक र बीउ विशेषज्ञको रेखदेखमा उत्पादन गरिएको बीउलाई उन्नत बीउ भनिन्छ ।
- (ख) उन्नत बीउको प्रयोग व्यावसायिक बाली उत्पादनमा गरिनेछ ।
- (ग) सामान्यतया खुल्ला सेचित बालीको प्रमाणित बीउबाट उत्पादन गरिएको उन्नत बीउमा यथार्थ संकेतपत्र पद्धति अनुसारको उन्नत बीउको ट्याग लगाइ बिक्री वितरण गर्नु पर्दछ ।
- (घ) यथार्थ संकेतपत्र पद्धति अनुसार उत्पादित उन्नत बीउमा उत्पादन वा प्रशोधन कार्यमा संलग्न व्यक्ति, संघ, संस्था वा निकायको लोगो वा त्यस्तो निकायमा कार्यरत अधिकारीको दस्तखत भएको पहिलो रंगको ट्याग लगाउनु पर्नेछ ।

नोटहरू:

- (क) बीउ बीजन प्रमाणीकरण निर्देशिका २०७४ को अनुसूची २ मा प्रजनन्, मूल, प्रमाणित, र उन्नत बीउ राखिएको भाँडोमा लगाइने ट्यागको ढाँचा र विवरण उल्लेख गरिएको छ।
- (ख) प्रजनन् बीउ बाहेक अन्य स्तरका बीउ बीजनका ट्याग बीउ बीजन गुणस्तर नियन्त्रण केन्द्रले छापी प्रमाणीकरणमा संलग्न हुने सबै निकायलाई उपलब्ध गराउने छ र त्यस्ता सबै निकायले प्रमाणीकरणमा प्रयोग भएको ट्यागको अद्यावधिक रेकर्ड राखी समय समयमा केन्द्रलाई जानकारी गराउनु पर्नेछ।
- (ग) यथार्थ संकेतपत्र पद्धतिमा बीउ रोपेदेखि बाली लगाएको खेतको निरीक्षण, कटानी, चुटानी, प्रशोधन, बीउ उपचार, नमूना संकलन, नमूना परीक्षण, थैलाबन्दी, ट्याग लगाउने तथा भण्डारण गर्ने कार्य बीउ उत्पादक वा बीउ बिक्रेताले आफ्नै व्यवस्थापनमा गरी बीउको गुणस्तर कायम राख्नु पर्दछ। यसरी उत्पादित बीउको स्तर प्रमाणित प्रणाली अन्तर्गत निर्धारित सबै मापदण्डहरूको पालना गर्नुपर्छ।

स्रोत: बीउ बीजन प्रमाणीकरण निर्देशिका, २०७४

अनुसूची ५: कोशी प्रदेशमा धान जात नक्सांकन

क्र. सं.	जातहरूको नाम	धानको प्रकार	सामान्य प्रयोग	मिलिंग गुणस्तर	ढल्ले सम्भावना	बिरुवाको औसत उचाई (स.मी.)	रोग / कीराको संक्रमण	अवधि/ परिपक्वता	परिपक्वता दिनहरू (वास्तविक)	औसत उत्पादन (IS)	सिफारिस गरिएको क्षेत्र	कोशी प्रदेशमा माग	उन्मोचन/ दर्ता गरिएको	जारी / दर्ता गरिएको वर्ष	कैफियत
१	बहुगुणी २	मध्यम मसिनो	चामल	उच्च	कम	१०६	मध्यम (ब्लास्ट, BLB प्रतिरोधी)	ढिलो	१४२	५.८	तराई, भित्री तराई, पहाडको फेदी, नदी बेसिन	औसत	उन्मोचन	२०७४ (२०१८)	१० वर्ष भन्दा कम अवधि भएको
२	कालो चामल	मसिनो	चामल	कम	कम	६७	उल्लेख नगरिएको	छिटो	९९-१२५	२.२	तराई, भित्री-तराई, पहाड र नदी बेसिन	कम	दर्ता	२०७५ (२०१८)	१० वर्ष भन्दा कम अवधि भएको
३	चैते २	मध्यम मसिनो	चामल	उच्च	कम	१०४	मध्यम (ब्लास्ट प्रतिरोधी)	छिटो	१२५	४.८	तराई	उच्च	उन्मोचन	२०४४ (१९८७)	अपेक्षाकृत पुरानो जात
४	चैते ५	मसिनो	चामल	मध्यम	कम	१०४	कम (ब्लास्ट, BLB प्रतिरोधी)	छिटो	१२०-१२५	४.६	तराई, भित्री तराई, नदी बेसिन	कम	उन्मोचन	२०७४ (२०१८)	१० वर्ष भन्दा कम अवधि भएको
५	हर्दिनाथ हाइब्रिड-१	मसिनो, सुगन्धित	चामल	मध्यम	कम	१०५	मध्यम (पात ब्लास्ट प्रतिरोधी)	छिटो	१२१	६.४७	तराई, भित्री तराई, नदी बेसिन	कम	उन्मोचन	२०७७ (२०२०)	कोशी प्रदेशमा परीक्षण भइरहेको
६	हर्दिनाथ १	मध्यम मसिनो	चामल, चिउरा	उच्च	कम	१०४.५	मध्यम (ब्लास्ट प्रतिरोधी)	छिटो	१२०	४.०३	तराई, भित्री तराई, नदी बेसिन	उच्च	उन्मोचन	२०६० (२००४)	अपेक्षाकृत पुरानो जात
७	हर्दिनाथ ३	मध्यम मसिनो	चामल	कम	कम	१०५	कम (ब्लास्ट, BLB प्रतिरोधी)	छिटो	१२५	५.५	तराई, भित्री तराई, पहाडको फेदी, नदी बेसिन	कम	उन्मोचन	२०७४ (२०१८)	१० वर्ष भन्दा कम अवधि भएको
८	हर्दिनाथ ५	मसिनो	चामल	मध्यम	कम	१०४	कम (ब्लास्ट, शीथ ब्लास्ट प्रतिरोधी)	छिटो	१२७	५.२-५.७	तराई, भित्री तराई, नदी बेसिन, पहाडको फेदी	कम	उन्मोचन	२०७८ (२०२२)	१० वर्ष भन्दा कम अवधि भएको
९	हर्दिनाथ ६	मसिनो	चामल	मध्यम	कम	१०५	मध्यम (ब्लास्ट प्रतिरोधी)	मध्यम	१३५	५.२१	तराई, भित्री तराई, पहाडहरू	उच्च	उन्मोचन	२०७८ (२०२२)	१० वर्ष भन्दा कम अवधि भएको
१०	कालो नुनिया	मसिनो, सुगन्धित	चामल	मध्यम	मध्यम	११५	मध्यम (ब्लास्ट, BLB प्रतिरोधी)	ढिलो	१७४	३.२३	पूर्वी तराई (झापा, मोरङ, सुनसरी)	उच्च	दर्ता	२०७७ (२०२०)	पूर्वी तराईको स्थानीय जात
११	खुमल बासमती १६	मसिनो, सुगन्धित	चामल	मध्यम	कम	१००	कम (ब्लास्ट, BLB, BPH, शीथ ब्लाइट, स्टेम बोरेर प्रतिरोधी)	मध्यम	१३६	४.२	भित्री तराई, पहाडको फेदी, मध्य पहाड, उपत्यका	कम	उन्मोचन	२०७८ (२०२२)	१० वर्ष भन्दा कम अवधि भएको
१२	लल्का बासमती	मसिनो, सुगन्धित	चामल	मध्यम	उच्च	१२५	मध्यम (ब्लास्ट प्रतिरोधी)	ढिलो	१५०	२.५-३.५	मध्य-पूर्वी तराई	मध्यम	उन्मोचन	२०६६ (२०१०)	१५ वर्ष भन्दा कम अवधि भएको

प्राविधिक कार्य समूहबाट
मिति २४ वैशाख २०८२ मा स्वीकृत

क्र. सं.	जातहरूको नाम	धानको प्रकार	सामान्य प्रयोग	मिलिंग गुणस्तर	ढलने सम्भावना	बिरुवाको औसत उचाई (स.मी.)	रोग / कीराको संक्रमण	अवधि/ परिपक्वता	परिपक्वता दिनहरू (वास्तविक)	औसत उत्पादन (IS)	सिफारिस गरिएको क्षेत्र	कोशी प्रदेशमा माग	उन्मोचन/ दर्ता गरिएको	जारी / दर्ता गरिएको वर्ष	कैफियत
१३	मकवानपुर १	मोटो	चिउरा	उच्च	मध्यम	११०	मध्यम (ब्लास्ट प्रतिरोधी)	ढिलो	१५०	४.३	तराई	कम	उन्मोचन	२०४४ (१९८७)	अपेक्षाकृत पुरानो जात
१४	मन्सुली	मध्यम मसिनो	चामल	मध्यम	मध्यम	११०	मध्यम (ब्लास्ट, BLB प्रतिरोधी)	ढिलो	१५५	३.५	तराई, भित्री तराई	कम	उन्मोचन	२०३० (१९७३)	अपेक्षाकृत पुरानो जात
१५	राधा १२	मोटो	चिउरा	उच्च	कम	१०८	मध्यम (ब्लास्ट प्रतिरोधी)	ढिलो	१५५	४.६	पूर्वी तराई	उच्च	उन्मोचन	२०५२ (१९९५)	अपेक्षाकृत पुरानो जात
१६	राम धान	मसिनो	चामल	मध्यम	कम	१०५	मध्यम (ब्लास्ट प्रतिरोधी)	मध्यम	१३०-१३७	४.०-७.२	तराई, भित्री तराई	मध्यम	उन्मोचन	२०६३ (२००६)	२० वर्ष भन्दा पुरानो
१७	शुद्धोधन कालानमक	मसिनो, सुगन्धित	चामल	मध्यम	मध्यम	११७	कम (ब्लास्ट, BLB प्रतिरोधी)	ढिलो	१५४	३.२	तराई, भित्री तराई	मध्यम	उन्मोचन	२०७७ (२०२०)	१० वर्ष भन्दा कम अवधि भएको
१८	सावित्री	मध्यम मसिनो	चामल	उच्च	कम	१०५	कम (ब्लास्ट, BLB प्रतिरोधी)	मध्यम	१४०	४	तराई, भित्री तराई	मध्यम	उन्मोचन	२०३६ (१९७९)	अपेक्षाकृत पुरानो जात
१९	साम्बा मन्सुली सब १	मसिनो	चामल	मध्यम	कम	१०४	मध्यम (ब्लास्ट प्रतिरोधी)	ढिलो	१४५-१५०	३.५-४.०	तराई, भित्री तराई, मध्य पहाड	उच्च	उन्मोचन	२०६८ (२०११)	१५ वर्ष भन्दा कम अवधि भएको
२०	हर्दिनाथ सावा मसौली	मसिनो	चामल	मध्यम	मध्यम	११५	कम (ब्लास्ट, BLB प्रतिरोधी)	ढिलो	१५२	४.५-४.८	तराई, भित्री तराई, नदी बेसिन	कम	उन्मोचन	२०७७ (२०२०)	१० वर्ष भन्दा कम अवधि भएको
२१	सुख्खा धान ३	मध्यम मसिनो	चामल	मध्यम	कम	१०६	मध्यम (ब्लास्ट प्रतिरोधी)	छिटो	१२२-१२५	२.५-३.६	तराई, भित्री तराई, पहाडको फेदी	मध्यम	उन्मोचन	२०६८ (२०११)	१५ वर्ष भन्दा कम अवधि भएको
२२	सुख्खा धान ५	मध्यम मसिनो	चामल	मध्यम	कम	१०५	मध्यम (ब्लास्ट प्रतिरोधी)	छिटो	१२५	३.२-४.२	तराई, भित्री तराई, मध्य पहाड	कम	उन्मोचन	२०७१ (२०१४)	१५ वर्ष भन्दा कम अवधि भएको

अनुसूची ६: बीउको प्राविधिक परीक्षणको लागि ढाँचा (बीउ बीजन नियमावली, २०८१ को नियम १३, उप-नियम ४ सँग सम्बन्धित)

अनुसूची-९

(नियम १३ को उपनियम (४) सँग सम्बन्धित)

बीउ बीजन उत्पादनको प्राविधिक परीक्षण (टेक्निकल अडिट) को ढाँचा

क. बीउ उत्पादकको आधारभूत विवरण

नाम:

ठेगाना:

बीउ व्यवसाय संचालन अनुमति पत्र नं.:

सम्पर्क मोबाइल फोन नं.:

सम्पर्क व्यक्तिको नाम, ठेगाना र मोबाइल नं.:

ख. बीउको श्रोत तथा उत्पादन सम्बन्धी विवरण

क्र.सं.	बाली	जात	बीउको स्तर	बालीको क्षेत्रफल (हे.)	बीउको श्रोत					बीउको उत्पादन विवरण					
					श्रोत बीउ खरिद गरिएको संस्थाको नाम र ठेगाना	बीउको स्तर	परिमाण (के.जी.)	ट्याग नं.	बीउ प्रमाणीकरण गर्ने निकाय	बीउको स्तर	बीउ वृद्धि अनुपात अनुसार हुने उत्पादन परिमाण (मे.टन)	उत्पादन परिमाण (मे.टन)	ट्याग लगाइएको परिमाण (मे.टन)	कायम गरिएको लट विवरण	लटको परिमाण (मे.टन)

ग. बीउको खेत निरीक्षण सम्बन्धीसम्बन्धी विवरणः

कायम गरिएको लट विवरण	लट विवरणमा संलग्न किसान संख्या	खेत निरीक्षण पटक	बाली	जात	बीउको स्तर	निरीक्षण मिति	खेत निरीक्षण गर्ने निकाय वा व्यक्ति	बालीको अवस्था	निरीक्षण गरेको क्षेत्रफल (हे.)	उपलब्ध गराइएको सुझावहरू	सिफारिस गरिएको क्षेत्रफल (हे.)	अनुमानित उत्पादन (मे.टन)
		पहिलो										
		दोस्रो										

घ. बीउ लट सम्बन्धी विवरण

क्र.सं.	बीउ उत्पादकको नाम	सिफारिस गरिएको क्षेत्रफल (हे.)	बीउ परिमाण (मे.टन)	प्रदान गरिएको लट नं	बीउको लट परिमाण (मे.टन)

ड. बीउ परीक्षण सम्बन्धी विवरण

क्र.सं.	बाली	जात	बीउको स्तर	बीउको लट विवरण	बीउको लट परिमाण(मे.टन))	बीउको परीक्षणका लागि लिइएको प्राथमिक नमुना संख्या	परीक्षण गरिएको बीउ बीजनको नमुनाको गुणस्तर तथा नतिजा (%)		
							उमारशक्ति	भौतिक शुद्धता	चिस्यान

बीउ उत्पादक संस्थाको प्रमुख/प्रतिनिधि

दस्तखतः

नाम, थरः

पदः

मितिः

प्राविधिक परीक्षण गर्ने अधिकारी

दस्तखतः

नाम, थरः

पदः

मितिः

अनुसूची ७: झापा जिल्लामा मूल बीउ उत्पादन तथा आपूर्ति अनुमान, २०८२/८३

१ कृषि विकास फार्म, शिवसताक्षी-७, चन्द्रडाँगी

क्र. सं.	धानका जातहरू	प्रजनन् बीउको स्रोत	प्रजनन् बीउ माग (के.जी.)	प्रजनन् बीउ प्राप्त भएको (के.जी.)	बीउ उत्पादन क्षेत्र, ३० के.जी./हे.	उत्पादन क्षमता (मे.टन/हे.)	समायोजन, ८५%	कुल मूल बीउ उत्पादन (मे.टन)	मूल बीउ (प्रशोधित) (मे.टन)
१	हर्दिनाथ १	रा.धा.बा.अ.का., धनुषा	३१५	१०	०.३	४.०	३.४	१.१	०.९१
२	हर्दिनाथ ६	रा.धा.बा.अ.का., धनुषा	४५०	१५०	५.०	४.५	३.८	१९.१	१५.३०
३	सुख्खा धान ३	रा.धा.बा.अ.का., धनुषा	४५	२५	०.८	३.०	२.६	२.१	१.७०
४	स्वर्ण सब १	रा.धा.बा.अ.का., धनुषा	९०	९०	३.०	४.५	३.८	११.५	९.१८
	जम्मा	रा.धा.बा.अ.का., धनुषा	९००	२७५	९.२			३३.९	२७.१

२. महारानीझोडा साना किसान कृषि सहकारी संस्था लि., गौरादह-५

क्र. सं.	धानका जातहरू	प्रजनन् बीउको स्रोत	प्रजनन् बीउ माग (के.जी.)	प्रजनन् बीउ प्राप्त भएको (के.जी.)	बीउ उत्पादन क्षेत्र, ३० के.जी./हे.	उत्पादन क्षमता (मे.ट/हे.)	समायोजन, ८५%	कुल मूल बीउ उत्पादन (मे.ट)	मूल बीउ (प्रशोधित) (मे.टन)
१	चैते ५	रा.धा.बा.अ.का., धनुषा	१५	१०	०.३	४.८	४.१	१.४	१.०९
२	हर्दिनाथ १	रा.धा.बा.अ.का., धनुषा	३०	१०	०.३	४.००	३.४	१.१	०.९१
३	हर्दिनाथ ६	रा.धा.बा.अ.का., धनुषा	३०	१०	०.३	४.५	३.८	१.३	१.०२
४	राधा १२	रा.धा.बा.अ.का., धनुषा	१५	१५	०.५	४.६	३.९	२.०	१.५६
५	रामधान	रा.धा.बा.अ.का., धनुषा	१५	१०	०.३	५.६	४.८	१.६	१.२७
६	शुद्धोधन कालानामक	बाँडफाँट गरिएको छैन	१५	०	०.०	३.२	२.७	०.०	०.००
७	सुख्खा धान ३	रा.धा.बा.अ.का., धनुषा	१५	१०	०.३	३	२.६	०.९	०.६८
८	स्वर्ण सब १	रा.धा.बा.अ.का., धनुषा	३०	३०	१.०	४.५	३.८	३.८	३.०६
	जम्मा		१६५	९५	३.२			१२.०	९.६

१. नमुना एकिकृत सहकारी खेती तथा बीउ उत्पादक समूह, गौरादह-५

क्र. सं.	धानका जातहरू	प्रजनन् बीउको स्रोत	प्रजनन् बीउ माग (के.जी.)	प्रजनन् बीउ प्राप्त भएको (के.जी.)	बीउ उत्पादन क्षेत्र, ३० के.जी./हे.	उत्पादन क्षमता (मे.टन/हे.)	समायोजन, ८५%	कुल मूल बीउ उत्पादन (मे.टन)	मूल बीउ (प्रशोधित) (मे.टन)
१	हर्दिनाथ १	रा.धा.बा.अ.का., धनुषा	३०	१०	०.३	४	३.४	१.१	०.९
	जम्मा		३०	१०				१.१	०.९

अनुसूची ८: मोरङ जिल्लामा मूल बीउ उत्पादन तथा आपूर्ति अनुमान, २०८२/८३

१. भूमि सिड्स कम्पनी प्रा. लि. विराटनगर- १२

क्र. सं.	धानका जातहरू	प्रजनन् बीउको स्रोत	प्रजनन् बीउ माग (के.जी.)	प्रजनन् बीउ प्राप्त भएको (के.जी.)	बीउ उत्पादन क्षेत्र, ३० के.जी./हे.	उत्पादन क्षमता (मे.टन/हे.)	समायोजन, ८५%	कुल मूल बीउ उत्पादन (मे.टन)	मूल बीउ (प्रशोधित) (मे.टन)
१	हर्दिनाथ १	रा.धा.बा.अ.का., धनुषा	६०	५	०.१७	४	३.४	०.६	०.५
२	बहुगुणी २	रा.धा.बा.अ.का., धनुषा	३५	३५	१.१७	५.८	४.९	५.८	४.६
३	हर्दिनाथ ६	रा.धा.बा.अ.का., धनुषा	५०	२०	०.६७	४.५	३.८	२.६	२.०
४	राधा १२	रा.धा.बा.अ.का., धनुषा	२००	१८५	६.१७	४.६	३.९	२४.१	१९.३
५	राम धान	रा.धा.बा.अ.का., धनुषा	१००	३०	१.००	४.५	३.८	३.८	३.१
६	साँवा मसुली सब १	रा.धा.बा.अ.का., धनुषा	५०	४०	१.३३	३.७	३.१	४.२	३.४
७	सुख्खा धान ३	रा.धा.बा.अ.का., धनुषा	१०५	१०	०.३३	३.०	२.६	०.९	०.७
	जम्मा		६००	३२५	१०.८			४१.८	३३.५

अनुसूची ९: सुनसरी जिल्लामा मूल बीउ उत्पादन तथा आपूर्ति अनुमान, २०८२/८३

१ कृषि अनुसन्धान निर्देशनालय, तरहरा									
क्र. सं.	धानका जातहरू	प्रजनन् बीउको स्रोत	प्रजनन् बीउ माग (के.जी.)	प्रजनन् बीउ प्राप्त भएको (के.जी.)	बीउ उत्पादन क्षेत्र, ३० के.जी./हे.	उत्पादन क्षमता (मे.टन/हे.)	समायोजन, ८५%	कुल मूल बीउ उत्पादन (मे.टन)	मूल बीउ (प्रशोधित) (मे.टन)
१	हर्दिनाथ १	रा.धा.बा.अ.का., धनुषा	१२०	१२०	४.०	४.०	३.४	१३.६	१०.९
२	हर्दिनाथ ६	रा.धा.बा.अ.का., धनुषा	२१०	२१०	७.०	४.५	३.८	२६.८	२१.४
३	राधा १२	रा.धा.बा.अ.का., धनुषा	९०	९०	३.०	४.६	३.९	११.७	९.४
४	राम धान	रा.धा.बा.अ.का., धनुषा	६०	६०	२.०	४.५	३.८	७.७	६.१
५	सुख्खा धान ३	रा.धा.बा.अ.का., धनुषा	९०	९०	३.०	३.०	२.६	७.७	६.१
६	स्वर्ण सब १	रा.धा.बा.अ.का., धनुषा	९०	९०	३.०	३.८	३.२	९.७	७.८
७	बहुगुणी २	रा.धा.बा.अ.का., धनुषा	३५	३५	१.२	५.८	४.९	५.८	४.६
८	तरहरा २	कृ.अ.नि., तरहरा	२८०	२८०	९.३	५.२	४.४	४१.३	३३.०
९	साँवा मसुली सब १	रा.धा.बा.अ.का., धनुषा	१२०	१२०	४.०	४.५	३.८	१५.३	१२.२
	जम्मा		१०९५	१०९५	३६.५			१३९.४	१११.५

२ जुट अनुसन्धान कार्यक्रम, इटहरी									
क्र. सं.	धानका जातहरू	प्रजनन् बीउको स्रोत	प्रजनन् बीउ माग (के.जी.)	प्रजनन् बीउ प्राप्त भएको (के.जी.)	बीउ उत्पादन क्षेत्र, ३० के.जी./हे.	उत्पादन क्षमता (मे.टन/हे.)	समायोजन, ८५%	कुल मूल बीउ उत्पादन (मे.टन)	मूल बीउ (प्रशोधित) (मे.टन)
१	हर्दिनाथ १	रा.धा.बा.अ.का., धनुषा	६०	६०	२.०	४.०	३.४	६.८	५.४
२	हर्दिनाथ ६	रा.धा.बा.अ.का., धनुषा	१३०	१३०	४.३	४.५	३.८	१६.६	१३.३
३	शुद्धोधन कलानामक	रा.धा.बा.अ.का., धनुषा	३०	३०	१.०	३.८	३.२	३.२	२.६
४	तरहरा २	कृ.अ.नि., तरहरा	७०	७०	२.३	५.२	४.४	१०.३	८.३
५	साँवा मसुली सब १	रा.धा.बा.अ.का., धनुषा	१५०	१५०	५.०	४.५	३.८	१९.१	१५.३
	जम्मा		४४०	४४०	१४.७			५६.०	४४.८

३. कृषि सामग्री कम्पनी लि., बीउ उत्पादन फार्म, झुम्का									
क्र. सं.	धानका जातहरू	प्रजनन् बीउको स्रोत	प्रजनन् बीउ माग (के.जी.)	प्रजनन् बीउ प्राप्त भएको (के.जी.)	बीउ उत्पादन क्षेत्र, ३० के.जी./हे.	उत्पादन क्षमता (मे.टन/हे.)	समायोजन, ८५%	कुल मूल बीउ उत्पादन (मे.टन)	मूल बीउ (प्रशोधित) (मे.टन)
१	चैते - २	रा.धा.बा.अ.का., धनुषा	५०	०	०.०			०.०	०.०
२	हर्दिनाथ - १	रा.धा.बा.अ.का., धनुषा	५०	१०	०.३	४.०	३.४	१.१	०.९
३	हर्दिनाथ - ६	रा.धा.बा.अ.का., धनुषा	१००	३५	१.२	४.५	३.८	४.५	३.६
४	लल्का बासमती	रा.धा.बा.अ.का., धनुषा	५०	०	०.०			०.०	०.०
५	राधा-१२	रा.धा.बा.अ.का., धनुषा	१००	१००	३.३	४.६	३.९	१३.०	१०.४
६	राम धान	रा.धा.बा.अ.का., धनुषा	१००	४५	१.५	४.५	३.८	५.७	४.६
७	सावित्री	रा.धा.बा.अ.का., धनुषा	५०	५०	१.७	४.०	३.४	५.७	४.५
८	सुख्खा धान ३	रा.धा.बा.अ.का., धनुषा	५०	२५	०.८	३.०	२.६	२.१	१.७
९	स्वर्ण सब १	रा.धा.बा.अ.का., धनुषा	१५०	१५०	५.०	३.८	३.२	१६.२	१२.९
	जम्मा		७००	४१५	१३.८			४८.३	३८.६

४ कुशवाह खाद्य बीज भण्डार, देवानगञ्ज-२

क्र. सं.	धानका जातहरू	प्रजनन् बीउको स्रोत	प्रजनन् बीउ माग (के.जी.)	प्रजनन् बीउ प्राप्त भएको (के.जी.)	बीउ उत्पादन क्षेत्र, ३० के.जी./हे.	उत्पादन क्षमता (मे.ट/हे.)	समायोजन, ८५%	कुल मूल बीउ उत्पादन (मे.ट)	मूल बीउ (प्रशोधित)
१	कालो चामल १	बाँडफाँट गरिएको छैन	१०	०	०.००		०.०	०.०	०.०
२	चैते - २	बाँडफाँट गरिएको छैन	१००	०	०.००		०.०	०.०	०.०
३	चैते - ५	रा.धा.बा.अ.का., धनुषा	५०	१०	०.३३	४.८	४.१	१.४	१.१
४	हर्दिनाथ - १	रा.धा.बा.अ.का., धनुषा	१००	५	०.१७	४.०	३.४	०.६	०.५
५	हार्डीनाथ - ६	रा.धा.बा.अ.का., धनुषा	५०	१०	०.३३	४.५	३.८	१.३	१.०
६	राधा-१२	रा.धा.बा.अ.का., धनुषा	१००	१००	३.३३	४.६	३.९	१३.०	१०.४
७	सुख्खा धान ३	रा.धा.बा.अ.का., धनुषा	५०	१०	०.३३	३.०	२.६	०.९	०.७
८	स्वर्ण सब १	रा.धा.बा.अ.का., धनुषा	१००	९०	३.००	३.८	३.२	९.७	७.८
	जम्मा		५६०	२२५	७.५०			२६.८	२१.४

अनुसूची १०: प्रमाणित बीउ उत्पादन तथा आपूर्ति अनुमान, २०८२/८३

१. कृषि विकास फार्म, चन्द्रडाँगी

क्र.सं.	धानका जातहरू	मूल बीउको स्रोत	उत्पादन क्षमता (मे.टन/हे.)	बीउ उत्पादन क्षेत्रफल (हे.)	अपेक्षित कुल उत्पादन (प्रशोधन गर्नु अघि) मे.टन	प्रशोधित प्रमाणित बीउ उत्पादन (मे.टन) (आपूर्ति)	कैफियत
१	चैते ५	आफ्नै	४.६	१	४.६	३.७	
२	हर्दिनाथ १	आफ्नै	४.०३	९.१	३६.७	२९.३	
३	हर्दिनाथ ३	आफ्नै	५.५	१	५.५	४.४	
४	हर्दिनाथ ६	आफ्नै	५.२१	६.३	३२.८	२६.३	
५	लल्का बास्मती	आफ्नै	३	२	६.०	४.८	
६	साँवा मसुली सब-१	कृ.अ.नि., तरहरा	३.५	०.७	२.५	२.०	
	जम्मा			२२.१	८८.०	७०.४	

२. महारानीझोडा साना किसान कृषि सहकारी, गौरादह- ५

क्र.सं.	धानका जातहरू	मूल बीउको स्रोत	उत्पादन क्षमता (मे.टन/हे.)	बीउ उत्पादन क्षेत्रफल(हे.)	अपेक्षित कुल उत्पादन (प्रशोधन गर्नु अघि) मे.टन	प्रशोधित प्रमाणित बीउ उत्पादन (मे.टन) (आपूर्ति)	कैफियत
१	हर्दिनाथ १	रा.धा.बा.अ.का.,	४.०३	०.६	२.४	१.९३	सरकारको चैते धान प्रवर्द्धन कार्यक्रमसँग समन्वय
२	हर्दिनाथ ६	जु.बा.अ.का.,	५.२१	०.६	३.१	२.५०	
३	कालो नुनिया	कृ.अ.नि., तरहरा	३	०.६	१.८	१.४४	
४	लल्का बास्मती	आफ्नै	३	०.६	१.८	१.४४	
५	राधा १२	आफ्नै	४.६	०.६	२.८	२.२१	
६	रामधान	जुट बा.अ.का.,	५.६	०.४	२.०	१.६१	
७	शुद्धोधन कालानामक	आफ्नै	३.२	०.६	१.९	१.५४	

क्र.सं.	धानका जातहरू	मूल बीउको स्रोत	उत्पादन क्षमता (मे.टन/हे.)	बीउ उत्पादन क्षेत्रफल(हे.)	अपेक्षित कुल उत्पादन (प्रशोधन गर्नु अघि) मे.टन	प्रशोधित प्रमाणित बीउ उत्पादन (मे.टन) (आपूर्ति)	कैफियत
८	सुख्खा धान ३	कृ.अ.नि., तरहरा	३	०.३	०.९	०.७२	
९	स्वर्ण सब १	आफ्नै	४.५	०.६	२.७	२.१६	
१०	तरहरा २	जु.बा.अ.का, इटहरी	५.२	०.६	३.१	२.५०	
	जम्मा			५.५	२२.६	१८.०५	

३. कृषि समग्रि कम्पनी लि. (बीउ उत्पादन फार्म), झुम्का

क्र.सं.	धानका जातहरू	मूल बीउको स्रोत	उत्पादन क्षमता (मे.टन/हे.)	बीउ उत्पादन क्षेत्रफल(हे.)	अपेक्षित कुल उत्पादन (प्रशोधन गर्नु अघि) (मे.टन)	प्रशोधित प्रमाणित बीउ उत्पादन, (मे.टन) (आपूर्ति)	कैफियत
१	हर्दिनाथ १	आफ्नै	४.०३	५.६	२२.६	१८.१	
२	हर्दिनाथ ६	आफ्नै /कृ.अ.नि., तरहरा	५.२१	४.९	२५.५	२०.४	
३	राधा-१२	आफ्नै /कृ.अ.नि., तरहरा	४.६	५.६	२५.८	२०.६	
४	रामधान	आफ्नै	५.६	२.८	१५.७	१२.५	
५	सावित्री	आफ्नै	४	१.४	५.६	४.५	
६	सुख्खा धान ३	आफ्नै	३.०	४.२	१२.६	१०.१	
७	स्वर्ण सब १	आफ्नै /कृ.अ.नि., तरहरा	४.५	२.१	९.५	७.६	
८	तरहरा २	कृ.अ.नि., तरहरा	५.२	५.६	२९.१	२३.३	
	जम्मा			३२.२	१४६.३	११७.०	

४. कुशवाहा खाद्य बीज भण्डार, देवानगञ्ज-२

क्र.सं.	धानका जातहरू	मूल बीउको स्रोत	उत्पादन क्षमता (मे.टन/हे.)	बीउ उत्पादन क्षेत्रफल(हे.)	अपेक्षित कुल उत्पादन (प्रशोधन गर्नु अघि) (मे.टन)	प्रशोधित प्रमाणित बीउ उत्पादन, (मे.टन) (आपूर्ति)	कैफियत
१	हर्दिनाथ १	आफ्नै	४.०३	७.०	२८.२	२२.५७	
२	कालो नुनिया	कृ.अ.नि., तरहरा	३	३.५	१०.५	८.४	
३	लल्का बास्मती	आफ्नै/ कृ.अ.नि., तरहरा	३	८.४	२५.२	२०.१६	

क्र.सं.	धानका जातहरू	मूल बीउको स्रोत	उत्पादन क्षमता (मे.टन/हे.)	बीउ उत्पादन क्षेत्रफल(हे.)	अपेक्षित कुल उत्पादन (प्रशोधन गर्नु अघि) (मे.टन)	प्रशोधित प्रमाणित बीउ उत्पादन, (मे.टन) (आपूर्ति)	कैफियत
४	राधा १२	आफ्नै	४.६	३.५	१६.१	१२.८८	
५	रामधान	कृ.अ.नि., तरहरा	५.६	७.०	३९.२	३१.३६	
६	स्वर्ण सब १	आफ्नै	४.५	५.६	२५.२	२०.१६	
	जम्मा			३५.०	१४४.४	११५.५३	

अनुसूची ११: झापा जिल्लामा प्रशोधित उन्नत बीउ उत्पादन तथा आपूर्ति अनुमान, २०८२/८३

क्र. सं.	बीउ उत्पादक संस्थाको नाम	छिटो पाक्ने जात					मध्यम पाक्ने जात										ढिलो पाक्ने जात					
		चैते २	चैते ५	हर्दिनाथ १	हर्दिनाथ ३	उप-कुल	बहुगुणी २	हर्दिनाथ ६	राधा १२	रामधान	सावित्री	साँवा मसुली सब १	सुख्खा धान ३	स्वर्णा सब १	तरहरा २	उप-कुल	शुद्धोधन कालानमक	कालो नुनिया	लल्का वासमती	उप-कुल	कुल जम्मा	
१	अर्जुनधारा नगर विकास बहुउद्देश्यीय सहकारी संस्था लि., अर्जुनधारा	२.६९		६.४५		९.१४		२८.६७		५.०४				२५.२	१४.५६	७३.५		४.३२	३.३६	७.७	९०.२९	
२	कृषक बीउ उत्पादक समूह, गौरादह		३३.१२	१६६.४		१९९		२२.५३	१५.४६	४.३२			२.८८	१९.८	२७.४६	९२.५	६.१४	१.४४	१०.०८	१८	३०९.५९	
३	कञ्चन बीउ उत्पादन उद्योग प्रा.लि, मेचीनगर			६५.४५	२७.४६	९२.९		७३.७३	२५.७६	५.०४			४५.६	२५.२	३२.०३	२०७		५.०४	६.७२	१२	३१२.०३	
४	कन्काई सिङ्स प्रा.लि, गौरादह					०									१५.१२	१५.१				०	१५.१२	
५	किसान बीउ उत्पादन तथा प्रशोधन उद्योग प्रा.लि, दमक			३६.११		३६.१		२०.०७	१२.८८	२०.२	११.५		२५.२	२५.२	१४.५६	१३०	७.१७		८.४	१६	१८१.२७	
६	कोपिलाडाँगी बहुउद्देश्यीय फार्म, गौरादह			१८.०५		१८.१		११.४७		५.०४					१०.०८	११.६५	३८.२		३.५८		५९.८७	
७	मेची कृषक बहुमुखी सहकारी संस्था लि, मेचीनगर		७.७३	६.४५		१४.२	९.७४	२८.६७	१५.४६	६३			१३.४४	५२.५६	३७.८६	२२१	५.३८	२६.८८	१६.८	४९	२८३.९७	
८	नमुना एकिकृत सहकारी खेती तथा बीउ उत्पादक समूह, गौरादह					०		२.८७	२.५८	२.५२		१.९६	१.६८	५.०४	४.९९	२१.६		१.६८	१.६८	३.४	२५	
९	तमोर बीउ प्रा.लि, विर्तामोड					०	६.५	२५.८	७.७	१०.१				३.३६	५.०४	११.६५	७०.१		५.०४	६.७२	१२	८१.८९
	Total	२.६९	४०.९	२९९	२७.५	३७०	१६.२	२१३.८	७९.८	११५	११.५	१.९६	९२.१६	१८३	१५४.७६	८६९	२२.२७	४४.४	५३.७६	१२०	१३५९	

अनुसूची १२: मोरङ जिल्लामा प्रशोधित उन्नत बीउ उत्पादन तथा आपूर्ति अनुमान, २०८२/८३

क्र. सं.	बीउ उत्पादक संस्थाको नाम	छिटो पाक्ने जात			मध्यम पाक्ने जात										ढिलो पाक्ने जात				
		चैते ५	हर्दिनाथ १	उप-कुल	बहुगुणी २	हर्दिनाथ ६	राधा १२	रामधान	सावित्री	साम्बा मन्सुली सब १	साँवा मसुली सब १	स्वर्णा सब १	तरहरा २	उप-कुल	शुद्धोधन कालानमक	कालो नुनिया	लल्का बासमती	उप-कुल	कुल जम्मा
१	भूमी सिड कम्पनी प्रा.लि, बिराटनगर			०	९.२८	१७.५	७.७३	११		११.८	९.६			६७		६.७२	६.७२	१३	८०.१४८
२	साना किसान कृषि सहकारी संस्था लि, मृगौलिया, सुन्दरहरैचा			०		२९.२							१४.५६	४४				०	४३.७४
३	प्रदिप बीउ कम्पनी प्रा. लि, सुनवर्षी		३८.४	३८.४		२९.२						२५.२	२९.१२	८४	१.७९		३.३६	५.२	१२७.०२
४	राष्ट्रिय बीउ विजन कम्पनी प्रा.लि, जहदा, मोरङ			०		१७.५	१५.१			१८.१		३.६	२.९१	५७				०	५७.२५
	जम्मा	०	३८.४	३८	९.२८	९३.४	२२.८	११	०	२९.९	९.६	२९	४६.५९	२५१	१.७९	६.७२	१०.१	१९	३०८.१६

अनुसूची १३: सुनसरी जिल्लामा प्रशोधित उन्नत बीउ उत्पादन तथा आपूर्ति अनुमान, २०८२/८३

क्र. सं.	बीउ उत्पादक संस्थाको नाम	छिटो पाक्ने जात				मध्यम पाक्ने जात										ढिलो पाक्ने जात				
		चैते २	चैते ५	हर्दिनाथ १	उप-कुल	बहुगुणी २	हर्दिनाथ ६	राधा १२	रामधान	सावित्री	साँवा मसुली सब १	सुख्खा धान ३	स्वर्णा सब १	तरहरा २	उप-कुल	शुद्धोधन कालानमक	कालो नुनिया	लल्का बासमती	उप-कुल	कुल जम्मा
१	अनुपम तरकारी, फलफूल तथा खाद्यान्य वाली बीउ उत्पादक कृषक समूह	८.०६	५.१५	२.२६	१५.५		८.६	५.१५							१४	१.७९			१.८	३१.०१
२	चन्द्रोदय कृषि सहकारी संस्था लि, गढी				०			१२.९							१८			३.३६	३.४	२१.२८
३	धरहरा कृषि फर्म (गुण कृषि भण्डार)				०			२.५८							५.१				०	५.१
४	जिल्ला सहकारी संघ, सुनसरी	५.३८			५.३८			१६.२	३.६		३.९२			४०.३	६४				०	६९.४०८
५	कृषि समग्री कम्पनी लि, इटहरी	१०.८		९.०३	१९.८	९.७४	२२.९४	१०.३	१०	८.९६	१५.६८	६.७२	१०.१	२९.१	१२४			६.७२	६.७	१५०.१२
६	कुशवाह खाद्य बीज भण्डार				०										०				०	०
७	लब्ली कृषि फर्म	२४.६	२२.१	६.४५	५३.१		३२.७७	३६.८					२१.६		९१	५.१२			५.१	१४९.४
८	महाशक्ति कृषि सहकारी संस्था लि, रामधुनी, झुम्का				०	३.२५		२.५८					२.५२	२.९१	११				०	११.२६
९	नारायण कृषि सहकारी संस्था लि, इनरुवा				०		५.७३	७.७३							१३				०	१३.४६
१०	ओम सिड्स एण्ड अर्गानिक फर्टिलाइजर एण्ड एग्रोभेट	८.०६			८.०६		११.४७	२०.६				१.६८			३४				०	४१.८२
११	प्रियंशु सिड एण्ड अर्गानिक फर्टिलाइजर प्रोडक्ट्स	२.६९		२.२६	४.९५			५.१५					५.०४		१०				०	१५.१४
१२	सिनुवारी महिला कृषि सहकारी संस्था लि	३२.३		४.५१	३६.८		५.७३	३६.१	२५			६.७२	२०.२		९४	३.५८		२०.१६	२४	१५४.३८
१३	शंकर खाद्य बीज भण्डार	१५.४			१५.४		८.१९२	४६	१४				१३.९	१०.८		९३				१०८.६७२
	जम्मा	१०७	२७	२४.५	१५९	१३	९५.४	२०२	५३	८.९६	१९.६	२९	११८	३२	५७१	१०.४९	०	३०.२४	४१	७७१.०५०

अनुसूची १४: उदयपुर जिल्लामा प्रशोधित उन्नत बीउ उत्पादन तथा आपूर्ति अनुमान, २०८२/८३

क्र. सं.	बीउ उत्पादक संस्थाको नाम	मध्यम र ढिलो पाक्ने जात								वास्नादार ढिलो पाक्ने जात					
		हर्दिनाथ ६	राधा १२	रामधान	साबित्री	सौवा मसुली सब १	सुख्खा धान ३	स्वर्ण सब १	तरहरा २	उप- कुल जम्मा	शुद्धोधन कालानमक	कालो नुनिया	लल्का बास्मती	उप- कुल जम्मा	कुल जम्मा
१	हाम्रो सामुदायिक बीउ बैक, कटारी ३	१४१५९			६१७२	७१८४	३१३६	२१५२		३५१०३	११७९			११७९	३६१८२
२	पञ्चावती माई कृषि सहकारी संस्था लि, उदयपुरगढी ६	८१७५		७१५६		३१९२	५१०४		१११६५	३६१९२		११६८	३१३६	५१०४	४११९६
३	साहारा एकिकृत सहकारी कृषक समूह, त्रियुगा १३		२१५८			३१९२	६१७२			१३१२२				०	१३१२२
४	साझा उपभोक्ता सहकारी संस्था लि, बेलका ३	५१८४	१७१६६	२१५२				५१०४		३११०६				०	३११०६
	जम्मा	२९११८	२०१२४	१०१०८	६१७२	१५१६८	१५११२	७१५६	१११६५	११६१२३	११७९	११६८	३१३६	६१८३	१२३१०६

अनुसूची १५: पूर्व जानकारी फाराम

संस्थाको नाम:
सम्पर्क नं.

ठेगाना:
बाली

कृषक पहिचान नं.	बीउ उत्पादकको नाम, थर	ठेगाना	सम्पर्क नं.	खेतको ठेगाना	जात	बीउको श्रोत (खरिद गरेको संस्था)	श्रोत बीउको स्तर	श्रोत बीउको निस्साको विवरण *	खेतको संख्या प्लट (ब्लक) **	निरीक्षण गर्नुपर्ने क्षेत्रफल (हेक्टर)	बीउ छरेको /रोपेको मिति

* श्रोत बीउको बोरामा लगाईएको ट्याग नं., लट संकेत नं., बिल नं. उल्लेख गर्ने।

** एउटा जात, स्तरले ढाकिएको क्षेत्र ५० मिटरभन्दा बढी दुरी भएमा प्लट संख्या थप गर्ने।

तयार गर्ने:

प्रमाणित गर्ने

अनुसूची १६: २०८२ को धान रोपाईं सम्पन्न भए पछि धान जात अनुसार झापा जिल्लाको बीउ उत्पादकहरूसंग बाँकी अनुमानित उन्नत बीउको परिमाण (मे.टन)

क्र.सं.	बीउ उत्पादक संस्थाको नाम	०८१मा उन्नत ०८२/ बीउ उत्पादन		०८१मा ८२/ धानको बीउको बिक्री परिमाण (टन.मे)	०८१मा धानको जात अनुसार मौज्दात रहेको बीउको परिमाण ८२/मे(टन.)											
		उत्पादन (टन.मे)	क्षेत्रफल (.हे)		धानका जातहरू											
					बहुगुणी २	लल्का बासमति	हर्दिनाथ ६	राधा १२	रामधान	सावा मसुली सब १	सुख धान ३	स्वर्णा सब १	तरहरा २	चैते ५	हर्दिनाथ १	कुल जम्मा
१	अर्जुनधारा नगर विकास ब .,लि.सं.स.उ.अर्जुनधारा	६८३३.	१४४१.	५०.१६.	०	१६१.	६९.	०	१७३.	०	०	१३८.	१५५.	५	०	१८१७.
२	कृषक बीउ उत्पादक समुह , गौरादह	२६८४७.	९२९४.	१६५७.	९	३	३४४.	३	०	०	१	८३३३.	०	०	०	१०२७७.
३	कन्नन बीउ उत्पादन उद्योग प्रा .,लि.मेचीनगर	७५७९.	२३	३८८५.	०	०	१०	१५.	२	०	१५.	०	२	०	२२९४.	३९९४.
४	कन्काइ सिड्स प्रा .,लि . गौरादह	७३	२०	६५	०	०	०	०	०	०	०	८	०	०	०	८
५	किसान बीउ उत्पादन तथा प्रशोधन उद्योग प्रादमक .लि.	१७९	२७	१७०५.	०	०	०	२	०	०	१५.	५	०	०	०	८५.
६	कोपिला डाँगी बहुउद्येय फार्मगौरादह ,	२८५५.	६	१८५५.	०	०	०	०	०	०	०	१०	०	०	०	१०
७	मेची कृषक बहुमुखी स .,लि.सं.मेचीनगर	१३२५.	२६	७३०९.	१४	०	४५.	६३२.	१०	१२.	०३९.	१०	१३	०	०	५९४१.
८	नमुना एकिकृत सहकारी खेती तथा बीउ उत्पादक समुह , गौरादह	२५४७.	७	२०९७.	०	१	०	०	०	०	०	२५.	१	०	०	४५.
९	तमोर बीउ प्रा .,लि.वित्तमोड	४६७९८.	२७०५.	४३६३.	१२.	०१६.	०	०	०	०	०	१८.	०	०	०	३१६.
	जम्मा	८७९९१.	२४३४०.	६४३४६.	२४२०.	५७७.	२४८४.	१२८२.	१३७३.	१२.	४३९.	१२२०१.	१७५५.	५	२२९४.	२५४४५.

अनुसूची १७: २०८२ को धान रोपाईं सम्पन्न भए पछि धान जात अनुसार मोरङ जिल्लाको बीउ उत्पादकहरूसंग बाँकी अनुमानित उन्नत बीउको परिमाण

क्र.सं.	बीउ उत्पादक संस्थाको नाम	०८१मा उन्नत बीउ ०८२/ उत्पादन		०८१मा ८२/ धानको बीउको बिक्री परिमाण (टन.मे)	०८१ मा धानको जात अनुसार ८२/मौज्दात रहेको बीउको परिमाण(टन.मे)						
		उत्पादन (टन.मे)	क्षेत्रफल (.हे)		धानका जातहरू						
					हर्दिनाथ ६	लल्का बासमती	राधा १२	स्वर्णा सब १	तरहरा २	चैते ५	कुल जम्मा
१	भूमि सिड कम्पनी प्रा.लि., विराटनगर	१५२४.	५३.	८८९.	१६.	०७५.	४	०	०	०	६३५.
२	साना किसान कृषि सहकारी सं. लि., मृगौलिया, सुन्दरहरैचा	२४०३.	८५.	२१३६.	२४.	०	०१५.	०	०१२.	०	२६७.
३	प्रदिप बीउ कम्पनी प्रा.लि., सुनवर्षी	५८	२१	५३	३	०८.	०	०५.	०	०७.	५
४	राष्ट्रिय बीउ बीजन कम्पनी प्रा.लि., जहदा, मोरङ	२३.	१२.	१३.	०	०	०	१	०		१
	जम्मा	९९५७.	३६	८४५५.	७	१५५.	०५६.	१५.	०१२.	०७.	१५०२.

अनुसूची १८: २०८२ को धान रोपाईं सम्पन्न भएपछि धान जात अनुसार सुनसरीजिल्लाको बीउ उत्पादकहरूसंग बाँकी अनुमानित उन्नत बीउ परिमाण

क्र.सं.	बीउ उत्पादक संस्थाको नाम	०८१मा उन्नत बीउ ०८२/ उत्पादन		०८१ मा ८२/ धानको बीउको बिक्री परिमाण (टन.मे)	०८१/८२ मा धानको जात अनुसार मौज्दात रहेको बीउको परिमाण(मे.टन)								
		उत्पादन (टन.मे)	क्षेत्रफल (.हे)		धानका जातहरू								
					बहुगुणी २	हर्दिनाथ ६	राधा १२	रामधान	स्वर्णा सब १	तरहरा २	चैते २	चैते ५	कुल जम्मा
१	अनुपम तरकारी, फलफूल तथा खाद्यान्न बाली बीउ उत्पादक समूह	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
२	चन्द्रोदय कृषि सहकारी सं. लि. गढी	१५६८.	६२५.	८३६.	४	०	१३२.	२	०	०	०	०	७३२.
३	धरहरा कृषि फर्म(गुण कृषि फर्म)	४४७.	१८.	४२३.	०	०	०	०	०	०२४.	०	०	०२४.
४	जिल्ला सहकारी संघ लि.	२३२१.	१२६६.	२२६५.	०	०	०	०	०५६.				०५६.
५	कृषि सामग्री कम्पनी लि. इटहरी	३०३	१४५	३०३	०	०	०	०	०	०	०	०	०
६	कुशवाह खाद्य बीज भण्डार, देवानगंज	१४३९.	४	१०९९.	०	०	३४.	०	०	०	०	०	३४.
७	लवली कृषि फर्म, देवानगंज	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
८	महाशक्ति कृषि स. सं. लि. झुम्का	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
९	नारायण कृषि स.सं.लि., इनरुवा	८६.	२८.	८६.	०	०	०	०	०	०	०	०	०
१०	ओम सिड्स एण्ड अर्गानिक फर्टिलाइजर एण्ड एग्रोभेट, देवानगंज	२४७६.	८५.	१७१६.	०	०	६	०	०	०	०	१६.	७६.
११	प्रियंशु सिड एण्ड अर्गानिक फर्टिलाइजर प्रोडक्ट्स, देवानगंज	१४४.	३६.	११	०	०	३४.	०	०	०	०	०	३४.
१२	सिनुवारी महिला कृषि स.सं.लि.	५३०७.	१७८५.	४४४१.	०	५६.	३०६.	०	०	०	०	०	८६६.
१३	शंकर खाद्य बीज भण्डार, देवानगंज	३९३.	१५५४.	३३७५.	०	५६.	१०५.	०			४९.	०	५९५.
	जम्मा	५००८८.	२१८	४६३७५.	४	५६.	१८२३.	२	०५६.	०२४.	४९.	१६.	३७१३.

अनुसूची १९: २०८२ को धान रोपाईं सम्पन्न भए पछि धान जात अनुसार उदयपुर जिल्लाको बीउ उत्पादकहरूसँग बाँकी रहन सक्ने अनुमानित उन्नत बीउ परिमाण

क्र.सं.	बीउ उत्पादक संस्थाको नाम	२०८१/८२ मा उन्नत बीउ उत्पादन		२०८१/८२ मा धानको बीउको बिक्री परिमाण (मे.टन)	२०८१/८२ मा धानको जात अनुसार मौज्जात रहेको बीउको परिमाण (मे.टन)		
		उत्पादन (मे.टन)	क्षेत्रफल (हे.)		जातहरू		
					राधा १२	तरहरा २	कुल जम्मा
१	हाम्रो सामुदायिक बीउ बैंक, कटारी ३	२.४२	३.४८	२.४२	०	०	०
२	पञ्चावती माई कृषि सहकारी संस्था लि., उदयपुरगढी ६	३.७२	१.४५	३.४२	०	०.३	०.३
३	सहारा एकिकृत सहकारी कृषक समूह, त्रियुगा १३	०	०	०	०	०	०
४	साझा उपभोक्ता सहकारी संस्था लि., बेलका ३	३.९८	३.०६	३.२८	०.७	०	०.७
	जम्मा	१०.१२	७.९९	९.१२	०.७	०.३	१

अनुसूची २०: पंक्तिवद्ध (Line Transplantation) तथा परम्परागत धान रोपाईं बिचको भिन्नता

क्र.सं.	बीउ उत्पादक संस्थाको नाम	प्रदर्शनको तरिका	गाँजको संख्या	औसत बाला संख्या/गाँज	औसत उत्पादन (के.जी/२.२५ वर्ग मि.)	औसत उत्पादन (मे.टन/हे.)	चिस्यान प्रतिशत
१	अर्जुनधारा नगर विकास बहुउद्देश्यीय सहकारी संस्था लि., अर्जुनधारा	Random	४३.७	१६.०	१.१५	५.१०	१२.८%
		Liner	३३.३	१८.१	१.६१	७.१७	१२.८%
२	साना किसान कृषि सहकारी संस्था लि., मृगौलिया, सुन्दरहरैचा	Random	३९.७	१४.७	१.९०	८.४५	११.६%
		Liner	४२.०	१४.८	२.०३	९.०२	११.६%
३	राष्ट्रिय बीउ बीजन कम्पनी प्रा. लि., जहदा	Random	३५.७	१०.६	०.७५	३.३५	१२.९%
		Liner	३५.३	११.१	१.०५	४.६६	१२.९%
४	कृषि समाग्री कम्पनी लि., बीउ उत्पादन फार्म, झुम्का	Random	४३.७	१४.७	०.९७	४.३२	१२.०%
		Liner	२८.३	१४.८	०.९२	४.११	१२.०%
५	नारायण कृषि सहकारी संस्था लि., इनरुवा	Random	३७.७	१८.७	१.५२	६.७५	११.६%
		Liner	४१.३	१६.७	१.६९	७.५३	११.६%
६	साझा उपभोक्ता सहकारी संस्था लि., बेलका	Random	३६.३	१५.४	NA*	NA*	NA*
		Liner	३३.३	१६.८	१.०७	४.७५	१२.७%
७	सहारा एकिकृत सहकारी कृषक समूह, त्रियुगा, गाइघाट	Random	३०.७	१७.८	१.५७	६.९८	१२.१%
		Liner	३३.३	१६.८	१.०७	६.९०	१२.७%
	औसत (हर्दिनाथ-६)	Random	४१.३	१६.७	१.६९	५.३१	Random planting भन्दा

क्र.सं.	बीउ उत्पादक संस्थाको नाम	प्रदर्शनको तरिका	गाँजको संख्या	औसत बाला संख्या/गाँज	औसत उत्पादन (के.जी/२.२५ वर्ग मि.)	औसत उत्पादन (मे.टन/हे.)	चिस्थान प्रतिशत
		Liner	३४.९	१५.२	१.३७	५.९४	१.१२ गुणा बढी
	औसत (राधा-१२)	Random	३४.२	१८.२	१.५२	६.८७	Random planting भन्दा
		Liner	३९.८	१४.३	१.१९	७.२२	१.०५ गुणा बढी

* परियोजना पुग्नुभन्दा पहिला नै बीउ उत्पादकले बाली कटानी गरिसकेको कारणले गर्दा परियोजनाले सहारा र महारानीझोडा संस्थाको उत्पादन तथ्याङ्क सङ्कलन गर्न सकेन । (* The Project failed to collect the yield data of Sahara and Maharanihora because the seed producer had harvested before the Project arrival.)

अनुसूची २१: स्थानीय सरकार अनुसार झापा जिल्लाको अनुमानित धानको क्षेत्रफल (हे.)

क्र.सं.	स्थानीय तहको नाम	चैते			वर्षे			कुल धान क्षेत्रफल	नेपाली जात			नेपाली जात अन्तर्गत क्षेत्रफल			कुल क्षेत्रफल
		चैते हाइब्रिड	चैते OPV	कुल चैते	वर्षे हाइब्रिड	वर्षे OPV	कुल वर्षे		चैते हाइब्रिड	चैते OPV	कुल चैते	वर्षे हाइब्रिड	वर्षे OPV	कुल वर्षे	
१	अर्जुनधारा	०.०	७५०.०	७५०.०	०.०	६१८७.०	६१८७.०	६९३७.०	०.०	७५०.०	७५०.०	०.०	२७०२.०	२७०२.०	३४५२.०
२	बाह्रदशी	०.०	०.०	०.०	०.०	८३८३.०	८३८३.०	८३८३.०	०.०	०.०	०.०	०.०	११६२.०	११६२.०	११६२.०
३	भद्रपुर	०.०	३५.०	३५.०	०.०	६५४३.०	६५४३.०	६५४३.०	०.०	३५.०	३५.०	०.०	१६३५.८	१६३५.८	१६७०.८
४	बिर्तामोड	०.०	३०.०	३०.०	०.०	५६७०.०	५६७०.०	५७००.०	०.०	३०.०	३०.०	०.०	१९९८.०	१९९८.०	२०२८.०
५	बुद्धशान्ति	०.०	११०.०	११०.०	०.०	२७७५.०	२७७५.०	२८८५.०	०.०	११०.०	११०.०	०.०	८५०.०	८५०.०	९६०.०
६	दमक	०.०	४००.०	४००.०	०.०	४९०२.०	४९०२.०	५३०२.०	०.०	४००.०	४००.०	०.०	१९३४.०	१९३४.०	२३३४.०
७	गौरादह	०.०	३२४१.५	३२४१.५	१.८	१२९६३.७	१२९६५.५	१६२०७.०	०.०	३२०५.६	३२०५.६	१.८	२१५०.८	२१५२.६	५३५६.४
८	गौरीगञ्ज	०.०	९००.०	९००.०	६.०	८४९४.०	८५००.०	९४००.०	०.०	७२०.०	७२०.०	०.०	५८९४.०	५८९४.०	६६१४.०
९	हल्दिबारी	०.०	९३.०	९३.०	०.०	५०२७.०	५०२७.०	५१२०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	२३१.०	२३१.०	२३१.०
१०	झापा गा.पा.	०.०	०.०	०.०	०.०	९०२०.६	९०२०.६	९०२०.६	०.०	०.०	०.०	०.०	८९७०.६	८९७०.६	८९७०.६
११	कमल	०.०	२०३०.०	२०३०.०	०.०	१४४६०.०	१४४६०.०	१६४९०.०	०.०	२०३०.०	२०३०.०	०.०	१३७६५.०	१३७६५.०	१५७९५.०
१२	कचनकवल	०.०	१२७०.०	१२७०.०	०.०	८३३०.०	८३३०.०	९६००.०	०.०	१२७०.०	१२७०.०	०.०	१३५.०	१३५.०	१४०५.०
१३	कन्काई	०.०	४५०.०	४५०.०	०.०	५२५०.०	५२५०.०	५७००.०	०.०	४५०.०	४५०.०	०.०	१०५०.०	१०५०.०	१५००.०
१४	मेचीनगर	०.०	१९६.०	१९६.०	०.०	६८५४.०	६८५४.०	७०५०.०	०.०	१९६.०	१९६.०	०.०	४३४६.०	४३४६.०	४५४२.०
१५	शिवसताक्षी	०.०	६९०.०	६९०.०	०.०	१०८८३.०	१०८८३.०	११५७३.०	०.०	६९०.०	६९०.०	०.०	२७९४.०	२७९४.०	३४८४.०
	कुल क्षे. (विगाह)	०.०	१०१९५.५	१०१९५.५	७.८	११५७४२.४	१२५९३७.८	१३६१३३.३	०.०	९८८६.६	९८८६.६	१.८	४९६१८.२	४९६२०.०	५९५०४.८
	कुल क्षे. (हे.)		६७९७.०	६७९७.०	५.२	७७६९१.६	८३९५८.६	९०७५५.५	०.०	६५९१.०	६५९१.०	१.२	३३०७८.८	३३०८०.०	३९६६९.८

अनुसूची २२: स्थानीय सरकार अनुसार झापा जिल्लामा रा.बी.बि.स. ले रिलिज गरेका नेपाली धानका जातहरू को अनुमानित माग विवरण

क्र.सं.	स्थानीय तहहरूको नाम	झापा जिल्लामा धानका जात अनुसार माग (मे.टन)																			कुल
		सल्लाका बासमती	राम धान	सौंथा मसुली सब-१	हर्दिनाथ १	स्वर्णा सब-१	कालो जुनिया	चैते २	राधा १२	मसुली	चैते ६	परिसा	हर्दिनाथ ६	बहुगुणी २	सुख्खा धान २	सुख्खा धान ३	सुनौलो सुगन्धा	सावित्री	शुद्धोधन कालानाम	भारपी १०१७	
१	कमल	०.७	०.७	०.३	०.०	०.०	०.५	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	२.५
२	झापा गा.पा.	०.५	०.६	१.०	०.०	०.०	०.५	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	२.६
३	गौरीगञ्ज	१५१.३	२५.२	१७.७	१२.९	१२.६	१२.६	०.०	१२.६	१०.१	०.०	०.०	५.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	२६०.१
४	गौरीगञ्ज	१.९	११.३	५.६	०.०	०.०	०.०	१९.६	०.०	०.०	५.४	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	४६.९
५	मेचीनगर	२.६	५.३	४.२	१.७	४.०	३.७	०.०	२.५	०.०	०.०	५.३	०.०	४.५	०.०	२.१	०.०	०.०	०.०	०.२	३६.५
६	शिवसताक्षी	०.१	३.६	५.५	५.९	९.३	०.३	०.१	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	२.४	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	३०.५
७	अर्जुनधारा	९.९	१५.९	५.२	६.६	०.०	४.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	४४.६
८	दमक	३.३	११.०	१.१	३.५	०.०	१.५	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	२०.४
९	बिर्तामोड	३.९	७.५	१.४	०.३	०.०	४.५	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	१७.७
१०	भद्रपुर	०.०	९.४	०.०	०.३	०.६	२.३	०.०	०.६	०.४	०.०	०.०	०.०	०.०	०.६	०.०	०.०	०.४	०.०	०.०	१४.६
११	कन्काई	२.९	५.५	१.१	०.०	०.०	३.३	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	१३.२
१२	कचनकवल	०.२	०.२	०.०	११.१	०.६	०.२	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	१२.३
१३	बाह्रदशी	१.१	०.५	१.४	०.०	२.५	२.१	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	२.१	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	९.७
१४	बुद्धशान्ति	१.५	०.९	१.२	१.०	१.०	१.४	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.९	०.५	०.०	०.०	०.०	८.४
१५	हल्दिबारी	०.७	१.०	१४.४	०.१	१२.३	३.९	०.१	२.५	०.०	०.१	०.०	०.०	०.०	०.६	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	३५.९
	कुल	१८०.५	१८०.५	१०२.२	६३.३	४३.४	४२.५	४१.१	१९.९	१८.८	१०.५	८.५	५.३	५.०	४.८	४.६	३.३	०.९	०.५	०.४	०.२

अनुसूची २३ : स्थानीय सरकार अनुसार मोरङ जिल्लाको अनुमानित धानको क्षेत्रफल (हे.)

क्र. सं.	स्थानीय तहहरूको नाम	चैते			वर्षे			कुल धान क्षेत्र	नेपाली जात			नेपाली जात अन्तर्गत क्षेत्रफल			कुल
		चैते हाइब्रिड	चैते OPV	कुल चैते	वर्षे हाइब्रिड	वर्षे OPV	कुल वर्षे		चैते हाइब्रिड	चैते OPV	कुल चैते	वर्षे हाइब्रिड	वर्षे OPV	कुल वर्षे	
१	बेलवारी	०	५१९	५१९	३४	८४८८	८५२२	९०४१	०	५१९	५१९	०	१७५५	१७५५	२२७४
२	विराटनगर		०	०	१०	२०५३	२०६३	२०६३	०	०	०	०	२७७	२७७	२७७
३	बुढीगंगा	०	२१	२१	०	४१६१	४१६१	४१८२	०	२१	२१	०	२८८६	२८८६	२९०७
४	जहादा		१००	१००		५२२८	५२२८	५३२८	०	१००	१००	०	१५७८	१५७८	१६७८
५	धनपालथान	०	४५	४५	०	८३६३	८३६३	८४०८	०	४५	४५	०	२६६८	२६६८	२७१३
६	कटहरी	०	०	०	०	१८४५	१८४५	१८४५	०	०	०	०	२२५	२२५	२२५
७	मिक्लाजुड	१०	४५	५५	३००	१६३५	१९३५	१९९०	१०	३२	४२	७०	४४८	५१८	४९०
८	पथरी शनिश्चरे	०	८५०	८५०	०	६४०५	६४०५	७२५५	०	८५०	८५०	०	१७९७	१७९७	२६४७
९	ग्रामथन		१६	१६		७४७५	७४७५	७४९१	०	१६	१६	०	२७३५	२७३५	२७५१
१०	केरावारी	०	५०	५०	०	३४२५	३४२५	३४७५	०	५०	५०	०	१४७५	१४७५	१५२५
११	कानेपोखरी	NA	NA	NA	NA	NA	NA	NA	NA	NA	NA	NA	NA	NA	NA
१२	लेटाड		६०	६०		१७२७	१७२७	१७८७	०	०	०		९५	९५	९५
१३	रतुवामाई		४७४०	४७४०		९९८७	९९८७	१४७२७	०	४७४०	४७४०	०	३३५	३३५	५०७५
१४	सुनवर्षी		२७१	२७१		१२४२५	१२४२५	१२६९६	०	२७१	२७१	०	१२४२५	१२४२५	१२६९६
१५	सुन्दरहरैचा		९०	९०		३९४०	३९४०	४०३०	०	९०	९०	०	११८२	११८२	१२७२
१६	उर्लावारी	०	३३२.५	३३२.५	०	१०१९६.५	१०१९६.५	१०५२९	०	३३२.५	३३२.५	०	२५५६.५	२५५६.५	२८८९
१७	रंगेली		६९१	६९१		१०००९	१०००९	१०७००	०	२५८	२५८	०	३२५७	३२५७	३५१५
	कुल क्षे. (बिगाह)	१०	७८३०.५	७८४०.५	३४४	९७३६२.५	९७७०६.५	१०५५४७	१०	७३२४.५	७३३४.५	७०	३५६९४.५	३५७६४.५	४३०२९
	कुल क्षे. (हे.)	६.७	५२२०.३	५२२७.०	२२९.३	६४९०८.३	६५१३७.७	७०३६४.७	६.७	४८८३.०	४८८९.७	४६.७	२३७९६.३	२३८४३	२८६८६.०

स्रोत: स्थानीय सरकार बीउ आवश्यकता अनुमान

अनुसूची २४: स्थानीय सरकार अनुसार मोरङ जिल्लामा रा.बी.बि.स. ले रिलिज गरेका नेपाली धानका जातहरूको अनुमानित माग विवरण

क्र. सं.	स्थानीय तहहरूको नाम	स्वर्णा सब-१	हरिनाथ १	राधा १२	राम धान	कालो जुनिया	मसुली	चैते २	सोना मसुली सब-१	लल्का बासमती	गरिमा	सुख्खा धान ३	चैते ५	बहुगुणी-१	राधा ७	सावित्री	कुल
१	सुनवर्षी	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०
२	रतुवामाई	०.१	३२.४	०.०	०.९	०.४	०.०	७.०	०.२	०.४	०.०	०.०	२.९	०.०	०.०	०.०	४४.४
३	रंगेली	९.२	०.६	११.७	८.४	०.०	०.०	०.८	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	३०.८
४	बुढीगंगा	०.०	२.३	६.०	४.५	४.८	२.४	०.२	०.०	३.७	०.०	१.६	०.०	०.०	०.०	०.०	२५.४
५	उर्लावारी	१९.७	२.१	०.०	२.६	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	२४.५
६	ग्रामथन	४.८	०.०	१.२	०.०	०.०	०.०	०.१	०.०	०.८	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	७.०
७	धनपालथान	०.०	०.०	६.७	०.०	५.६	०.०	०.४	५.७	०.०	३.३	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	२१.७
८	पथरी शनिश्चरे	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०
९	बेलवारी	३.९	१.९	३.७	८.८	१.६	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	१९.९
१०	जहादा	०.०	०.७	३.३	२.३	०.०	०.०	३.९	०.८	१.५	०.०	०.९	०.०	१.२	०.०	०.०	१४.७
११	केरावारी	०.०	०.१	०.०	१.४	०.०	१.४	०.१	०.०	०.०	०.०	०.७	०.०	०.०	०.०	०.५	४.०
१२	सुन्दरहरैचा	१.८	०.२	१.३	१.७	२.३	१.२	०.६	१.४	०.८	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	११.१
१३	मिक्लाजुड	०.०	०.०	३.४	०.४	०.७	८.६	०.१	१.६	१.९	०.०	०.०	०.०	०.०	०.७	०.०	१७.४
१४	विराटनगर	०.०	०.०	१.१	०.०	०.८	०.५	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	२.४
१५	कटहरी	१.१	०.१	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	१.२
१६	लेटाड	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०
१७	कानेपोखरी	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०
कुल		४०.६	४०.५	३८.३	३०.९	१६.३	१४.०	१३.१	९.७	९.२	३.३	३.२	२.९	१.२	०.७	०.५	२२४.४

अनुसूची २५ : स्थानीय सरकार अनुसार सुनसरी जिल्लाको धान क्षेत्रफलको अनुमान

क्र.सं.	स्थानीय तहहरूको नाम	चैते			वर्षे			कुल धान क्षेत्रफल	नेपाली जात				नेपाली जात अन्तर्गत क्षेत्रफल		कुल
		चैते हाइब्रिड	चैते OPV	कुल चैते	वर्षे हाइब्रिड	वर्षे OPV	कुल वर्षे		चैते हाइब्रिड	चैते OPV	कुल चैते	वर्षे हाइब्रिड	वर्षे OPV	कुल वर्षे	
१	बराहक्षेत्र		६५	६५		१००६४	१००६४	१०१२९	०	६५	६५	०	५८६४	५८६४	५९२९
२	बर्जु	०	६	६	४३५	५४५९	५८९४	५९००	०	६	६	४३५	५८९४	५३२९	५३३५
३	भोक्राहा	०	०	०	३८९	७९७२	८३६१	८३६१	०	०	०	०	३५८५	३५८५	३५८५
४	देवानगन्ज		०	०		५२१६	५२१६	५२१६	०	०	०	०	२७१६	२७१६	२७१६
५	घरान		०	०		४७७	४७७	४७७	०	०	०	०	४७७	४७७	४७७
६	दुहवी		०	०	२२५	३८४८	४०७३	४०७३	०	०	०	०	३०१२	३०१२	३०१२
७	गढी		०	०		५४३९	५४३९	५४३९	०	०	०	०	२४०२	२४०२	२४०२
८	हरिनगरा	०	०	०		५३६३	५३६३	५३६३	०	०	०	०	३४८८	३४८८	३४८८
९	इनरुवा		२४	२४		७९६६	७९६६	७९९०	०	२४	२४	०	३७११	३७११	३७३५
१०	इटहरी		६५	६५		७९९०	७९९०	७९५५	०	६५	६५	०	४०२३	४०२३	४०८८
११	कोशी	०	०	०	०	५४४३	५४४३	५४४३	०	०	०	०	१६५८	१६५८	१६५८
१२	रामधुनी	०	७८०	७८०	०	७८८०	७८८०	८६६०	०	०	०	०	२२०८	२२०८	२२०८
	कुल क्षे. (बिगाह)	०	९४०	९४०	१०४९	७२३१७	७३३६६	७४३०६	०	१६०	१६०	४३५	३८०३८	३८४७३	३८६३३
	कुल क्षे. (हे.)	०	६२६.७	६२६.७	६९९.३	४८२११.३	४८९१०.७	४९५३७.३	०.०	१०६.७	१०६.७	२९०.०	२५३५८.७	२५६४८.७	२५७५५.३

अनुसूची २६: स्थानीय सरकार अनुसार सुनसरी जिल्लामा रा.बी.बि.स.ले रिलिज गरेका नेपाली धानका जातहरूको अनुमानित माग विवरण

क्र.सं.	स्थानीय तहहरूको नाम	सुनसरी जिल्लामा धानको जात अनुसार माग (मेटन)																								
		राधा १२	स्वर्णा सब १	राम धान	सौवा मसुली सब १	बहुगुणि २	सावित्री	लालका बासमती	मसुली	गरिमा	हर्दिनाथ ६	चैते २	हर्दिनाथ १	सुदोधन काला नमक	तरहरा १	हर्दिनाथ ४	हर्दिनाथ २	बासनादार धान १	मकवानपुर १	सुख्खा धान १	सुख्खा धान ३	कालो जुनिया	हर्दिनाथ ३	चैते ६	कुल	
१	बराहक्षेत्र	९.१	९.५	९.१	७.८	१८.५	५.२	०.०	०.०	७.३	६.९	०.३	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.५	०.०	०.०	७४.१
२	बर्जु	१२.३	४.२	१०.३	१.८	०.०	२.९	३.२	३.७	०.०	०.०	०.१	०.०	०.०	३.५	२.७	०.०	२.४	२.३	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	४९.०
३	इटहरी	३.२	१४.०	६.३	२.२	०.०	१.८	२.२	१.३	०.०	०.०	०.१	०.४	०.०	०.०	०.०	२.५	०.०	०.०	१.८	०.०	०.०	०.०	०.१	३५.८	
४	इनरुवा	१६.८	१.९	३.७	१.७	०.०	१.१	२.४	१.४	०.०	०.०	०.१	०.१	३.४	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	३२.७	
५	भोक्राहा	२५.२	२.०	०.६	०.०	०.०	०.०	१.१	२.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.५	०.०	०.०	३१.४	
६	हरिनगर	८.३	६.३	०.९	१.१	०.०	०.०	०.५	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.५	०.०	०.०	१७.६	
७	दुहवी	०.९	१.३	०.२	०.०	०.०	०.०	०.१	०.४	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.१	०.०	०.०	३.०	
८	देवानगन्ज	२१.४	०.७	०.४	०.०	०.०	०.०	०.५	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	२३.८	

क्र. सं.	स्थानीय तहहरूको नाम	सुनसरी जिल्लामा धानको जात अनुसार माग (मि.टन)																								
		राधा १२	स्वर्णा सब १	राम धान	सौबा मसुली सब १	बहुगुणि २	सावित्री	लालका बासमती	मसुली	गरिमा	हर्दिनाथ ६	चैते २	हर्दिनाथ १	सुदोधन काला नमक	तरहरा १	हर्दिनाथ ४	हर्दिनाथ २	बासनादार धान १	मकवानपुर १	सुख्खा धान १	सुख्खा धान ३	कालो जुनिया	हर्दिनाथ ३	चैते ६	कुल	
९	गढी	११.१	१.८	३.७	०.६	०.०	१.७	०.५	०.५	०.०	०.०	०.०	१.२	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	२१.०
१०	रामधुनी	३.४	९.९	०.०	४.९	०.०	०.०	१.१	०.०	०.०	०.०	३.०	३.८	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	२६.१
११	कोशी	५.०	१.१	३.७	०.०	०.०	०.०	०.०	१.३	०.०	०.०	२.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	१.४	०.०	०.०	०.०	०.०	१४.५
१२	धरान	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०
कुल		११६.७	५२.८	३८.९	१९.९	१८.५	१२.६	११.५	१०.६	७.३	६.९	५.६	५.०	४.६	३.५	२.७	२.५	२.४	२.३	१.८	१.४	१.१	०.५	०.१	३२९.०	

अनुसूची २७: स्थानीय सरकार अनुसार उदयपुर जिल्लाको अनुमानित धानको क्षेत्रफल (हे.)

क्र.सं.	स्थानीय तहहरूको नाम	चैते			वर्षे			कुल धान क्षेत्रफल	नेपाली जात			नेपाली जात अन्तर्गत क्षेत्रफल			कुल
		चैते हाइब्रिड	चैते OPV	कुल चैते	वर्षे हाइब्रिड	वर्षे OPV	कुल वर्षे		चैते हाइब्रिड	चैते OPV	कुल चैते	वर्षे हाइब्रिड	वर्षे OPV	कुल वर्षे	
१	बेलका		०	०		१४८३८	१४८३८	१४८३८	०	०	०	०	१४८३८	१४८३८	१४८३८
२	चौदण्डीगढी	०	१८२	१८२	०	२३६८	२३६८	२५५०	०	१८२	१८२	०	१६२१	१६२१	१८०३
३	कटारी	०	९४	९४	०	४३२८.५	४३२८.५	४४२२.५	०	९४	९४	०	४०५२	४०५२	४१४६
४	लिम्चुडबुड	०	४३	४३	०	५९	५९	१०२	०	४३	४३	०	५९	५९	१०२
५	रौतामाई	६	१८	२४	०	१७१	१७१	१९५	६	१८	२४	०	१५१	१५१	१७५
६	ताप्ली		१३०	१३०		६९	६९	१९९	०	१३०	१३०	०	६९	६९	१९९
७	त्रियुगा	०	१०१	१०१	०	३०६१	३०६१	३१६२	०	१०१	१०१	०	२२२६	२२२६	२३२७
८	उदयपुरगढी	३२	१८३	२१५	२५०	२९६०	३२१०	३४२५	११	६७	७८	०	२५०	२५०	३२८
	कुल क्षे. (विगाह)	३८	७५१	७८९	२५०	२७८५४.५	२८१०४.५	२८८९३.५	१७	६३५	६५२	०	२३२६६	२३२६६	२३९१८
	कुल क्षे. हेक्टर	२५.३३	५००.७	५२६.०	१६६.७	१८५६९.७	१८७३६.३	१९२६२.३	११.३	४२३.३	४३४.७	०.०	१५५१०.७	१५५१०.७	१५९४५.३

अनुसूची २८: स्थानीय सरकार अनुसार उदयपुर जिल्लामा रा.बी.बि.स. ले रिलिज गरेका नेपाली धानका जातहरूको अनुमानित माग विवरण

क्र.सं.	स्थानीय तहहरूको नाम	उदयपुर जिल्लामा धानको जात अनुसार माग (मेटन)																	
		राम धान	सुख्खा धान ३	राधा १२	स्वर्णा सब-१	सुख्खा धान २	लल्का बासमती	सावित्री	साँवा मसुली सब-१	हर्दिनाथ १	मसुली	सुख्खा धान ४	राधा ४	मकवानपुर १	चैते ५	हर्दिनाथ साँवा मसुली	राधा १४	कालो जुनिया	कुल
१	बेलका	११.७	१८.३	२१.४	८.९	०.०	५.४	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	६५.७
२	कटारी	११.४	७.३	०.५	४.६	७.९	०.१	३.६	०.०	०.४	०.०	०.०	०.०	०.४	०.०	०.०	०.२	०.०	३६.३
३	त्रियुगा	४.३	०.०	२.७	१.१	३.५	१.४	०.८	३.५	०.९	०.०	१.४	०.८	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	२०.४
४	चौदण्डीगढी	६.३	२.८	२.२	१.४	०.१	१.४	०.०	०.०	१.६	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	१५.८
५	उदयपुरगढी	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०
६	ताप्ली	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	१.३	०.०	०.०	०.०	०.२	०.०	०.०	०.०	१.५
७	रौतामाई	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.१	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.१
८	लिम्चुडबुङ	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.५	०.०	०.०	०.०	०.१	०.२	०.०	०.१	०.९
	कुल	३३.७	२८.४	२६.७	१५.९	११.५	८.३	४.३	३.५	३.०	१.८	१.४	०.८	०.४	०.३	०.२	०.२	०.१	१४०.६

कोशी प्रदेश सरकार
उद्योग, कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय
कृषि विकास निर्देशनालय
विराटनगर, मोरङ

फोन नं. ०२१-५१६५६६, ०२१-५१९३५८

facebook.com/doadp1

Email: doadprovince1@gmail.com, Website: doad.p1.gov.np